

PUNCTUL CRITIC

**Trimestrial de diagnoză
socială, politică și culturală**

numărul 5, decembrie 2011

STATUL ȘI MINORITĂȚILE NAȚIONALE

NICULESCU

LISTA COLABORATORILOR

- **Valeriu Antonovici**, doctorand în Științe politice
- **Veronica Dumitrașcu**, sociolog, cercetător științific
- **Andreas Grip**, sociolog
- **Vasile Leca**, expert în probleme politice balcanice, ambasador
- **Adrian Mac Liman**, prof. de Științe politice la Universitatea din Barcelona
- **Andrei Marga**, prof. univ. dr., rector al Universității Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca
- **Vasile Neacșu**, profesor – Institute for Studies in International Relations and Public Policy (ISIRP), Bruxelles, Universitatea din Liege, Universitatea Financiar Bancară
- **Marius Văcărelu**, doctor în Științe administrative
- **Corneliu Zeană**, medic, conf. univ. dr.

Universitatea Financiar-Bancară

PUNCTUL CRITIC – Trimestrial de diagnoză socială, politică și culturală

Fondator: Eugen Uricaru

Consiliul științific:

Bernard Castelli, *Institutul de Cercetare pentru Dezvoltare (IRD) din Paris*

Septimiu Chelcea, *Universitatea din București*

Marco Lucchesi, *Universitatea Federală din Rio de Janeiro*

Andrei Marga, *Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca*

Vasile Pușcaș, *Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca*

Colegiul redacțional:

Director: Mihai Milca

Redactor-șef: Iacob Florea

PUNCTUL CRITIC apare cu sprijinul Fundației Centrul European de Relații Internaționale și Studii Strategice – CERISS

Adresa: str. Negru Vodă nr. 3, et. 3, cam. 327; 330

Tel: (+40)21-327.48.92; fax: (+40)21-327.50.92

E-mail: punctulcritic@ufb.ro

PUNCTUL CRITIC se distribuie în librării. Volumul poate fi comandat și la:

Tel.: (+40)21-312.97.82

E-mail: editura@niculescu.ro

Internet: www.niculescu.ro

Expdierea se face prin poștă.

Design copertă & ilustrație: Carmen Lucaci

Tipărit la **fedprint**
L I P O G R A F I E
Tel: 011 20.80. 011 02.76 help@fedprint.ro

ISSN 2068-8989

Toate drepturile rezervate. Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Nicio parte a acestui volum nu poate fi reprodușă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv prin fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare și accesare a datelor, fără permisiunea scrisă a Editurii NICULESCU.

Orice nerespectare a acestor prevederi conduce în mod automat la răspunderea penală față de legile naționale și internaționale privind proprietatea intelectuală.

SUMAR

EDITORIAL	5
Legi bune și buni cetățeni	5
<i>Eugen Uricaru</i>	
STATUL ȘI MINORITĂȚILE NAȚIONALE	9
Minoritățile naționale sub povara istoriei	11
<i>Dr. Mihai Milca</i>	
Identitățile multiple și construcția identității – cazul romilor europeni –	20
<i>Prof. univ. dr. Andrei Marga</i>	
Politica Balcanică și minoritățile	34
<i>Dr. Vasile Leca</i>	
Fenomenul imigrației și „societatea paralelă”	39
<i>Andreas Grip</i>	
Fenomenul „Cafea pentru toți” către final	54
<i>Adrian Mac Liman</i>	
Protecția majorității în fața minorității	57
<i>Dr. Marius Văcărelu</i>	
Problema aromână	66
<i>Conf. univ. dr. Corneliu Zeană</i>	
Politica Ucrainei de asimilare a românilor din Bucovina de Nord	73
<i>Veronica Dumitrașcu</i>	
CONFLUENȚE	83
Rolul negocierii în Relațiile Internaționale și Administrația Publică	85
<i>Prof. Vasile Neacșa</i>	
FONDUL ȘI FORMA	101
Virtuțile și serviciile <i>Muncii Patriotice</i>	103
<i>Drd. Valeriu Antonovici</i>	

Legi bune și buni cetățeni

Eugen Uricaru

Cuvinte cheie: minoritățile naționale, politica revanșei, garantarea drepturilor, conflicte etnice, separatism național

Este un truism să spui că minoritățile naționale reprezintă o bogăție inestimabilă pentru un stat democratic. Pe lângă valorile specifice pe care aceste minorități le adaugă societății, ele sunt un senzor natural și exact în evaluarea nivelului libertăților civile existente în realitate, cât și o parte importantă a vectorilor care asigură funcționarea mecanismului democratic. Desigur există și situații în care minoritățile naționale sunt folosite de forțele ostile democrației chiar împotriva propriilor interese, care ar trebui să coincidă, în mod ideal, cu domnia legii și triumful spiritului democrației, fie prin golirea de conținut a reprezentativității lor, fie prin afirmarea publică a unor revendicări nu doar nedemocratice ci chiar antidemocratice.

Istoria modernă și chiar cea contemporană a Europei abundă în evenimente majore care au drept cauză

sau pretext problema națională și îndeosebi aspectul particular al acesteia, problema minorităților naționale. Odată cu triumful ideii wilsoniene privind statele naționale, încununarea procesului declanșat cu revoluția de la 1848, supranumită și „primăvara popoarelor”, chestiunea minorităților naționale devine fundamentală în asigurarea echilibrului politic european. Cel puțin ca ordin de vizibilitate. Politica revanșei promovată de Puterile Axei înfrânte în prima conflagrație mondială a avut două motoare propagandistice – umilința statului și umilința poporului. Tratatul de Pace de la Versailles a fost (și este încă) ținta tuturor acelor care nu consideră starea de fapt mulțumitoare în condițiile unei Europe democratice și efectiv democratizate. Desigur, tratatul de la Versailles și tratatele adiacente,

cum este și cel de la Trianon, nu au rezolvat și nu puteau să rezolve toate doleanțele și toate pretențiile cosemnatarilor. Firesc ar fi ca democrația europeană să rezolve ce mai era de rezolvat. A încerca din nou, după încercarea tragică și eșuată a celei de-a doua conflagrații mondiale să modifice Tratatul pentru a-și atinge interesele și astfel nu să desconsideri democrația europeană, ci să o ignori cu desăvârșire, înseamnă să te poziționezi în afara Europei. Aceasta nu este o soluție pentru nici una dintre părțile implicate. Nu este o soluție pentru că înseamnă repetarea greșelilor, greșeli care au costat zeci de milioane de vieți și ani de rătăcire istorică. Sensul evolutiv al democrației europene presupune multiplicarea părților interesate și responsabile în același timp de reușita acestui proces, inclusiv în domeniul minorităților naționale. Este evident că singura chestiune care interesează toate părțile implicate în clarificarea situației unei minorități naționale este aceea a garantării drepturilor. Statul democratic garantează drepturile tuturor cetățenilor, indiferent dacă aparțin majorității sau minorității naționale. De asemenea, garantează acordarea tuturor drepturilor, inclusiv și mai cu seamă cele care privesc cultura, limba și specificul fiecărei

comunități. Este iarăși de la sine înțeles, că nu poate fi vorba de îngrădirea drepturilor tuturor cetățenilor prin acțiunea unei minorități în favoarea câștigării unor drepturi favorabil discriminatorii. Respectarea unor drepturi speciale nu se poate face prin nerespectarea drepturilor generale, care privesc toți cetățenii, inclusiv pe cei care se declară minoritari. Minoritatea națională nu se distinge atunci când este vorba de aplicarea drepturilor tuturor cetățenilor. Iar drepturile speciale aplicate minorității naționale nu pot îngredi aceleași drepturi care se aplică și majorității.

Probabil evoluția procesului de democratizare va întâlni și impasuri nenumărate în această fază contemporană nouă, dar nu este previzibilă o îngrădire a drepturilor tuturor în favoarea drepturilor câtorva.

Statul român, în relativa sa scurtă perioadă de modernitate a cunoscut momente faste, dar și întunecate în relația cu minoritățile sale naționale. Nu întotdeauna legislația românească și mai cu seamă aplicarea acesteia au putut fi numite democratice, dar întotdeauna situația minorităților naționale s-a îmbunătățit sau nu, odată cu situația poporului român, majoritar, libertățile minoritarilor fiind reflexul, uneori amplificat, al libertății majoritarilor.

Fără nici o îndoială, mentalitatea majorității față de minorități s-a schimbat. După multe meandre, putem spune astăzi că majoritatea românească are o atitudine corectă, altfel spus, democratică, față de minoritățile naționale. Proba evidenței o fac rezultatele alegerilor din 1990 până astăzi în care trendul opțiunilor electoratelor este clar în favoarea opțiunilor democratice și de refuz față de extremism național. Aceasta nu înseamnă că nu mai există posibilitatea unei resurecții a forțelor antidemocratice și implicit a conflictelor etnice, mai cu seamă pe fondul crizei economice pe care o traversăm. Dacă starea socială, starea economică sunt proaste este inevitabil ca să nu se caute „vinovați”. Iar grupurile extremiste nu au nevoie de descoperirea cauzelor și a soluțiilor, ele au nevoie doar de „vinovați”. Nu este pentru nimeni o necunoscută ce

înseamnă și ce efecte dezastruoase o are această facilă identificare a vinovaților. „Ceilalți” sunt întotdeauna „vinovatul de serviciu”. Dar, să avem grijă! „Vinovații” și „Ceilalți” nu aparțin întotdeauna minorităților. Chiar și minoritățile pot fi manipulate pentru a identifica pe „ceilalți” în rândul majorității, mai ales atunci când ele devin prizonierele unor forțe politice care își trag seva electorală din separatism național, nu din slujirea democrației.

Putem spune astăzi că în Europa fiind, România, statul român, poate rezolva la un nivel mulțumitor chestiunea minorităților naționale având o legislație în domeniu concordantă cu legislația europeană. Statul român are o singură cale – să aibă cetățeni care înțeleg să-și respecte îndatoririle și cărora să le respecte drepturile. Nici mai mult, nici mai puțin.

Statul și minoritățile naționale

Minoritățile naționale sub povara istoriei

Dr. Mihai Milca

Cuvinte cheie: stat-națiune, naționalism, conștiință identitară națională, tensiuni interetnice, resentimente naționale

Implozia comunismului în Europa centrală și de est, la sfârșitul anilor '80, începutul anilor '90 ai secolului trecut, nu a consfințit doar falimentul total al unei ideologii pietrificate pretins internaționaliste, ci și dislocarea echilibrului precar instituit de Războiul rece la scara batrânului continent. Diferitele variante de „comunism național” și imperialismul expansionist sovietic *tout azimuth*, disimulând cu dificultate un șovinism de mare putere, velico-rus, compromiseseră îndeajuns, de-a lungul timpului, pretenția ostentativă a componentelor etatice ale blocului comunist de a evacua elementele de ordin identitar din conștiința națională, preferând realităților istorice inconvertibile și inconfortabile, sloganuri, precepte și proiecții voluntariste ale unei utopice societăți fără clase, fără deosebiri între naționalități și etnii.

Pe ruinele fostelor regimuri comuniste și-au făcut apariția demonii neexorcizați ai trecutului ce însoțiseră avaturile emergenței statelor-națiune și triumful iluzoriu al principiului naționalităților. Spectrul reînviat al naționalismelor mari și mici a cotropit aproape instantaneu prim-planul câmpului relațiilor între state, aflate până de curând în bună sau convenită vecinătate, generând puseuri geopolitice irezistibile și insațiabile. Continuitatea anumitor state, noi stătalități dornice de recunoaștere și afirmare s-au izbit de aspirațiile și pretențiile ieșite din latență ale unor comunități minoritare naționale și ale unor grupuri etnice, condamnate decenii în șir la existență vegetativă, private de atenție publică și vizibilitate.

Mituri fondatoare resuscitate zgomotos, ambiții autonomiste sau

secesioniste clamate cu vehemență, frontiere intempestiv contestate, noi regrupări de forțe și noi alianțe nu au făcut decât să complice și mai mult eșicherul accidentat al ariei centrale și de est a Europei.

Spectacolul, pentru unii contrariant, pentru alții deloc surprinzător, al unor țări și popoare cantonate în conflicte istorice inconciliabile, în adversități endemice și intratabile poate părea produsul unei halucinații colective reziduale. La originea acestei stări patologice pot fi desigur identificate cauze și circumstanțe acumulate în timp. Dar nimeni nu poate nega că îndărătul unor manifestări naționaliste și xenofobe se află totuși un noian de frustrări și resentimente durabile, suspiciuni și nevroze, temeri difuze ale unor indivizi și grupuri etnice ce-și au rădăcini adânci în istoria unor coliziuni naționale. Iar conștiința apartenenței etnice și naționale nu este doar una eroică și încrezătoare într-un destin de excepție. Cel mai adesea aceasta este o conștiință rănită, marcată de traumele pe care vicisitudinile istoriei le-au provocat, sfâșiată de complexe de inferioritate nemărturisite sau sublimite paradoxal în emfatice complexe de superioritate, saturată de reacții alergice la amenințări externe reale și conspirații închipuite.

Îmi vine în minte titlul unei remarcabile cărți, azi aproape uitată, apărută la scurtă vreme după încheierea celui de-al doilea război mondial: *Mizeria micilor state din Europa de est*. Autorul ei, istoricul maghiar Istvan Bibo, nu se putea sustrage tentației unui discurs menit să scoată în evidență vulnerabilitatea națiunilor din partea răsăriteană a Europei centrale, cu trimitere directă la polonezi, cehi și unguri. El evocă întârzierea construcției statelor lor naționale, precum și incapacitatea elitelor conducătoare de a face compatibile naționalismul și democrația. Totodată, istoricul maghiar face ecoul unei contradicții tragice decurgând din aspirații naționale interferente pe fondul unui sentiment perpetuu de frică, având ca sursă proximitatea altor națiuni și etnii presupuse inamice.

Pentru Istvan Bibo, frica de alteritatea etnică este de fapt însuși pandantul conștiinței naționale în Europa centrală și de est. Propensiunile naționaliste apar astfel ca orgolii și veleități hipertrofiate, maladive, coagulându-se ciclic sub imperiul fricii de vecini. Și, întrucât granițele reale ale „micilor state din Europa de est”, oficializate, nu corespund cu cele imaginare pe care etosul naționalist le propăvăduiește, revendicările teritoriale

și nevoia reapropierii comunităților naționale minoritare și fragmentate, trăind în cuprinsul statelor vecine, devin astfel pilonii pereni pentru o reiterată politică de stat revizionistă sau național-populistă. Așa cum avea să constate un alt istoric maghiar, Csaba Kiss: „Idealurile ivite într-un același timp și comportând elemente de influență reciprocă au ajuns adesea – mai pe față, mai pe ascuns – să nutrească și pretenții teritoriale reciproce. Acele mișcări naționale care se puteau sprijini pe un teritoriu sau tradiții unitare doreau să realizeze unitatea națională fără ca formațiunea teritorială să sufere modificări (cehii, ungurii și, de asemenea, polonezii). Și mișcările care urmăreau unirea fraților într-o limbă vizau de obicei un teritoriu mult mai mare decât cel acoperit în realitate de etnia respectivă.”

În conștiința identitară a națiunilor și naționalităților din Europa centrală și de est, recursul la istorie este încă centripet și narcisist orientat. Avem de a face cu un soi de etnocentrism istoric, care exaltă în forme fățișe sau voalate propriul trecut, dar care vulgarizează și schematizează, deformează și falsifică istoria altor nații, culpabilizând state și popoare din imediata vecinătate, pentru defecte

și neputințe, eșecuri și înfrângeri acumulate și neasumate în diferite momente și etape. Prețul plătit prejudecăților seculare și stereotipurilor cu conotații negative la adresa națiunilor și minorităților, cu care un popor a întreținut un conflict peste ani, este exorbitant.

Relațiile româno-maghiare, de exemplu, au stat întotdeauna sub semnul unei tensiuni intermitente provocate de prezența unor comunități compacte naționale sau dispersate pe un teritoriu revendicat cu argumente istorice sau pseudo-istorice de toate formațiunile statale care s-au succedat de-a lungul timpului de la regii arpadieni la Ungaria trianonică, de la statul centralizat dac până la România Mare. Pentru ca pe tot parcursul perioadei interbelice, al epocii comunismului, Transilvania să rămână o miză obsesivă pentru iredentismul maghiar și o cauză mereu de apărut, sub amenințarea difuză sau explicită, pentru anumite forțe politice românești, mai curând decât pentru statul român, pentru care NATO și Uniunea Europeană continuă să constituie instanțele garante creditate ale integrității teritoriale a României. Și românii, și maghiarii își cultivă cu venerație miturile fondatoare prin care se contestă cu argumente istorice

sau numai cu puseuri emoționale în dreptățirea vechimii implantării în teritoriu a populației conlocuitoare vrămașe. În relațiile interstatale româno-ungare, problema minorităților naționale – cea maghiară trăind în România și cea românească trăind în Ungaria – este în mod repetat, patetic sau doar din calcule politice interne adusă în discuție. Chiar dacă, numeric vorbind, între cele două minorități există o disproporție uriașă. Astfel încât și astăzi, ca și în trecut, revendicările autorităților de la Budapesta și acțiunile politice ale reprezentanților minorității maghiare din România se dovedesc a fi sistematice, continue, concertate și cu puternice reverberații publice, internaționale. Minoritatea românească din Ungaria, aflată în proces accelerat de extincție, în urma unei asimilări forțate, susținute, pare să nu mai suscite interesul combativ al guvernanților de la București, care manifestă doar formal și declarativ dorința politică de a sprijini comunitățile românești trăind dincolo de granițele țării. Așa cum s-au configurat din punct de vedere istoric, relațiile româno-maghiare prezintă dimensiuni identitare resentimentale, autovalorizarea de sine a românilor și maghiarilor încorporând în mod organic

pericolul pe care „celălalt” îl reprezintă. Ostilitatea este reciprocă, mai abil sau mai puțin abil deghizată în planul relațiilor bilaterale oficiale între cele două state naționale. Trufia națională nu exclude complexe de inferioritate față de vecini sau față de populația majoritară la nivelul anumitor minorități naționale. În conștiința identitară a unei națiuni sau chiar a unui grup etnic de mai mici dimensiuni, raționalizarea întârziată a unor revanșe istorice sau a unor oportunități conjuncturale ratate, capitalizarea unor înfrângeri, defazaje și handicapuri în raport cu evoluția generală a unui areal de civilizație generează adevărate depresii sau derive colective. Impactul vicisitudinilor istorice este cel mai adesea traumatizant, chiar și atunci când mecanismele de autoprotecție sunt activate prin proiecții mesianice, vindicative, compensatorii.

Frustrările sedimentate în conștiința identitară națională privesc atât neputința aproximării și împlinirii unui ideal, a unui rost și destin istoric pe măsura aspirațiilor transmise de la o generație la alta, cât și acumulările resentimentale la adresa altor popoare și grupuri etnice, vinovate sau numai acuzate de a fi stat la originea eșecurilor, umilințelor și tragediilor

îndurate pe parcursul timpului. Există în memoria colectivă a fiecărui popor un răboj al suferințelor, al momentelor de răscruce și de decompensare națională. Și acest memento dureros provoacă în timp o încrâncenare și o mobilizare a energiilor colective pentru ca starea de dependență, subjugarea de către străini, înăbușirea sentimentelor naționale să fie depășite.

În conștiința identitară a unei nații există nu puține astfel de răni nevindecate. Exemplele nu lipsesc. Ungurii nu pot uita înfrângerea provocată de otomani la Mohács (1526), când statalitatea lor a fost suprimată și spiritul maghiarimii s-a repliat în principatul autonom al Transilvaniei, pentru a renaște în perioada dualismului cezaro-crăiesc, și nici Trianonul, care în opinia multora dintre maghiari a văduvit Ungaria „istorică” de două treimi din teritoriul său. Pentru români, ultimatumul sovietic din iunie 1940 și Dictatul de la Viena, în urma cărora România Mare a pierdut provincii istorice întregi sau însemnate părți ale acestora, continuă să reprezinte cicatrici dureroase ale memoriei naționale. Românii înstrăinați în mod arbitrar de frații lor de limbă și credință au avut de îndurat nu numai vitregiile războiului, ci și prigoana, represivunile, umilințele și furia etnocidară

revanșardă ale ocupantului sovietic sau ale autorităților militare și polițienești horthyste.

De altfel, lucru ușor de dovedit, raporturile interstatale, indiferent de epocile avute în vedere sau de regimurile politice care s-au succedat, au stat întotdeauna sub semnul unei nevindecabile adversități având ca miza minoritățile naționale; Ungaria diminuată teritorial după Trianon a adoptat fără echivoc ca politică de stat iredentismul programatic, revizionismul, subversiunea și presiunea teroristă utilizând în postură de „coloană a cincea” minoritarii maghiari din țările vecine: România, Cehoslovacia, Iugoslavia. URSS, preluând *ad litteram* mesajul leninist din 1917 cu privire la dreptul naționalităților la autodeterminare mergând până la desprinderea de statele naționale în componența cărora se aflau, a desfășurat, de asemenea, pe parcursul întregii perioade interbelice, o ofensivă susținută împotriva țărilor vecine – considerate ca făcând parte din „cordonul sanitar” instituit de Antanta după încheierea războiului civil din Rusia – al cărei laitmotiv îl reprezenta oprimarea naționalităților. Actele brutale de agresiune și anexiune a teritoriilor unor țări vecine Rusiei sovietice – alipirea unei jumătăți din

Polonia în septembrie 1939, de conivență cu Germania fascistă, unele porțiuni ale istmului karelian după războiul fino-sovietic din iarna anilor 1939-1940, ocuparea țărilor baltice, a Basarabiei și nordului Bucovinei în vara anului 1940 – au avut ca pretext eliberarea unor minorități „abuzate”, care urmau să se unească în cadrul unor republici sovietice cu marea țară a socialismului. Astfel, teritoriile din estul Poloniei, locuite preponderent de ucrainieni și beloruși, au intrat în componența RSS Ucrainiană și RSS Belorusă, în vreme ce nordul Bucovinei și sudul Basarabiei au fost încorporate tot RSS Ucrainiene, iar ceea ce rămânea din Basarabia, împreună cu fâșia de pe malul drept al Nistrului – RASS Moldovenească – au constituit noua RSS Moldovenească, alături de republicile baltice, rebotezate.

Întreaga populație românească intrată în captivitatea comunistă avea să cunoască nu numai „binefacerile” puterii sovietice, ci și „călcâiul de fier” al organelor de represiune stalinistă, în frunte cu NKVD.

Intrarea României în războiul declanșat de Germania împotriva URSS a avut ca motivație declarată cu ostentație recuperarea teritoriilor răpite prin ultimatumul din iunie 1940 și

readucerea fraților basarabeni și bucovineni la sânul țării mamă.

Inversarea rolurilor între România și Ungaria în ceea ce privește ponderea minorităților – maghiară în România și română în Ungaria – după Dictatul de la Viena a complicat și mai mult situația deja explozivă dintre cele două țări care, angrenate într-un război peste puterile lor, se aflau în încordată stare de pândă reciprocă în vederea tranșării definitive a problemei transilvane înainte de încheierea ostilităților sau la conferința de pace viitoare. România a schimbat alianțele, trecând de partea Națiunilor Unite, contra Germaniei și Ungariei, după 23 august 1944, tocmai pentru a elibera Transilvania de nord-vest cedată în termeni de dictat și a scoate din robia maghiară compacta populație românească, considerată „minoritară” de către puterea uzurpatoare horthystă.

Ungaria și Rusia și-au dat în permanență concursul, fie pentru a plănuși și realiza dezmembrarea statului român, fie pentru a discredita, izola și culpabiliza România, taxată în mod abuziv și în total și flagrant contrast cu politica sa practică față de minoritățile naționale, în principal față de cea maghiară, drept un stat opresor, în care naționalismul ar atinge

valori maxime, în condițiile în care Ungaria nu s-a dezis niciodată de ambițiile sale revizioniste, iar Uniunea Sovietică și ulterior statele succesoare, Ucraina și Rusia, au pus în practică, prin toate mijloacele, o politică dură de deznaționalizare a elementului românesc, de asimilare forțată a acestuia din urmă pe fondul unei ostilități constante față de România în politica externă.

Într-o recentă lucrare consacrată războiului purtat de blocul comunist împotriva României de-a lungul întregii perioade postbelice, istoricul american Larry Watts probează cu documente din arhive românești și străine, în special americane, inclusiv ale CIA, că între Budapesta și Moscova a existat o permanentă concertare și o unanimitate de vederi în legătură cu politica de exploatare a tensiunilor interetnice, pentru intimidarea autorităților de la București, astfel încât minoritatea maghiară din România să dobândească un statut privilegiat, fără ca României să i se ofere vreo șansă în apărarea populației românești aflate dincolo de Prut. O politică perfidă, pe termen lung, cu variații de intensitate, dar al cărei obiectiv statornic a fost unul și același: decredibilizarea României în politica ei față de minorități și față de

diaspora românească din imediata vecinătate.

Un autor maghiar, Akos Szilágyi, care și-a atras critici vehemente din partea confrăților și conaționaliilor săi, surprindea cu acuitate și dreptate faptul că „naționalismul maghiar a constituit întotdeauna sfidarea majoră a secolului douăzeci, el a constituit în ceea ce mă privește punctul cel mai iritant din istoria maghiară a ideilor, cuplat cu evenimentele cele mai respingătoare ale istoriei maghiare”. Și este greu de contestat această constatare dacă mai facem încă o dată recurs la memorie amintindu-ne cortegiile de excese și atrocități ce au marcat instaurarea regimului horthyst după înăbușirea Republicii Sovietice Maghiare în 1919-1920, instalarea violentă a administrației maghiare în toamna anului 1940 și masacrele săvârșite până în 1944 în Ardeal, izbucnirile criminale și iredentiste din timpul insurecției antitotalitare din octombrie 1956, crimele oribile din decembrie 1989, comise în unele orașe din Transilvania de bande ale minorităților maghiare împotriva funcționarilor administrației românești, pentru a încheia cu incidentele interetnice provocate de naționaliștii și șovinii maghiari la Târgu Mureș în martie 1990.

Recrudescența naționalismului, xenofobiei și exclusivismului etnocentrist după căderea comunismului a făcut ca problema minorităților să intre în prim-planul atenției și să viru-seze întreg registrul relațiilor interstatale dintre România și Ungaria. Într-o lucrare minuțios documentată intitulată *Transilvania roșie. Comunismul român și problema națională, 1944-1965*, istoricul italo-maghiar Stefano Bottoni reconstituie, mergând doar pe un versant al accidentatului relief pe care îl reprezintă relațiile româno-ungare vizavi de problema transilvană, atât tensiunile, cât și restricțiile impuse celor două țări-satelit de strategie sinuoasă a Moscovei, după cel de-al doilea război mondial, atașată adagiului *divide et impera*. Stalin însuși a decis de la o etapă la alta formula de tranziție în chestiunea Transilvaniei: de la partajul acestei mult disputate regiuni prin Dictatul de la Viena, la ocuparea *manu militari*, prin excluderea brutală a administrației românești din așa-zisa entitate „autonomă” a Ardealului de Nord, cu partid comunist distinct, sub conducerea ilegalistului Miklos (Nicolae) Goldberger în scurtul interval octombrie 1944 – martie 1945. A urmat apoi retrocedarea către România a Transilvaniei de nord-vest și reinstalarea

autorității românești asupra teritoriului răpit prin dictat, după 6 martie 1945. În 1952, după model sovietic, a fost înființată Regiunea Autonomă Maghiară care a condus la enclavizarea unei zone locuite preponderent de maghiari și secui, a cărei existență încapsulată a incomodat atât Bucureștii, cât și Budapesta – aceasta din urmă fiind nemulțumită de faptul că autonomia maghiară dobândită pe un teritoriu decupat artificial cu sprijinul nemijlocit al liderului suprem de la Kremlin era o soluție factice, pasageră, imposibil de susținut pe termen lung –, experimentul dovedindu-se după câțiva ani falimentar.

Toate aceste avataruri relevă faptul că în perioada comunistă, naționalismele, inclusiv cel maghiar, s-au aflat, de la început, sub control strict în interiorul „lagărului” socialist, pentru ca ulterior pretențiile „centrului” să scadă de la an la an, astfel încât tentativele de ieșire de pe orbita Kremlinului (1956, 1968) să ajungă să se origineze fie într-un melanj de bolșevism și naționalism de stat, fie într-o combinație *sui generis* de reformism de pe liniamente comunist-moderate și revendicarea în surdină a drepturilor și libertăților civice, cu trimitere la drepturile colective ale minorităților.

Leșirea din labirintul totalitarismului a găsit popoarele fostului bloc comunist și minoritățile naționale din cuprinsul statelor din Europa centrală și de est, deci și România și Ungaria, în postura de „sinistrați” ai unui sistem eșuat. Fără repere clare, fără resurse instituționale și canale deschise pentru asimilarea unei noi experiențe istorice pe cale de înfăptuire. Singurele certitudini pe termen scurt și mediu s-au cantonat în zona naționalismului militant, a tentativelor de recuperare a potențialului politico-cultural al minorităților naționale și grupurilor etnice trezite la viață și dornice de afirmare în plan identitar. Or, de la revendicarea unei cauze naționale până la erijarea acesteia în politică exclusivă și exclusivistă de autoprotecție identitară egoistă nu este decât un pas. Explozia acceselor de intoleranță și exclusivism etno-centric a făcut posibilă configurarea unei politici

ostile față de orice exhibare și exaltare a alterităților naționale percepute ca amenințări și surse de insecuritate a statelor angajate în aventura post-comunistă. Conflictele interetnice sângeroase din fosta URSS, incidentele de la Târgu-Mureș din 1990 sau destrămarea Iugoslaviei ca urmare a unor beligeranțe întreținute și patronate de forțe politice interesate, soldată cu acțiuni oribile și pulsioni genocidare vizând epurarea etnică, au evidențiat încă o dată, dacă mai era nevoie, că miza minorităților naționale a fost exploatată până la ultimele limite. Cu toate prejudiciile și maleficiile imaginabile. Cu efecte dramatice, și care înveninează la nesfârșit existențele paralele și uneori intersectate prin natura logicii procesului istoric ale unor popoare, naționalități și etnii învrăjbite, captive în propriul lor trecut.

Identitățile multiple și construcția identității – cazul romilor europeni –

Prof. univ. dr. Andrei Marga

Cuvinte cheie: identitate multiplă, ardelean, componenta etnică, identitate europeană, rom

După ce Samuel Huntington a atras atenția, cu **The Clash of Civilizations** (1996), că identitatea religioasă este mai adânc și mai durabil trăită de oameni decât alte identități (politică, etnică, civică etc.), a luat avânt analiza diferitelor identități ale oamenilor de astăzi. Între timp, cel puțin în Europa, teza multiplelor identități a cetățenilor a câștigat adepți, chiar dacă nu avem elaborate încă teoremele corelației dintre diferitele identități (identitatea religioasă și cea politică, religie și comportamentul economic etc.). Ca efect al atmosferei orientate spre auto-identificare, se clamează identități, dar se sesizează anevoios posibilitățile corelării lor și regăsirii structurilor universale ale conviețuirii.

Pe de altă parte, în contextul eforturilor autorităților italiene (2008) și franceze (2010), de lămurire a situației romilor, Europa unită s-a trezit în fața

unui grup cu o identitate confuză, care nu a fost încă integrat prin mecanismele tradiționale ale autoafirmării și recunoașterii. Romii beneficiază de libertatea de circulație pe continent, dar comportamentul și felul de viață al unora dintre ei diferă de societățile în care se stabilesc și șochează adepții modernității. Tema construcției identității și a recunoașterii în societate revine astfel pe scenă într-un caz neașteptat și pretinde soluții.

Vreau ca în intervenția mea să evoc situația multiplelor identități trăite într-un loc exemplar din Europa și să formulez câteva corelații **(1)**, pentru ca, apoi, să elucidiez din punct de vedere metodologic constituirea identității **(2)**, să caracterizez identitatea romilor **(3)** și să arăt ce este de făcut pentru integrarea lor în societățile moderne de astăzi **(4)**.

(1)

Iau ca ilustrare a *multiplelor identități* pe care le trăiește un locuitor al Europei Centrale și de Răsărit¹ cazul locuitorului tradițional al orașului Cluj – de multă vreme „capitală neoficială a Transilvaniei” și unul dintre orașele cele mai dezvoltate din România. Acest locuitor se percepe pe sine, în viața de zi cu zi, în mersul la serviciu, la piață sau la activități distractive, nu numai ca persoană având o *identitate profesională* precisă, ci și drept *clujean*, adică o persoană ce face parte din comunitate locală a Clujului. *Identitatea locală* este percepută printre primele de către locuitorul orașului. În funcție de contexte politice, identitatea etnică este trăită mai mult sau mai puțin manifest și-l leagă pe locuitorul Clujului de o „țară-mamă”. Românul privește peste Carpați, maghiarii își îndreaptă privirea spre Tisa, germanii se simt parte a unei mari națiuni occidentale, evreii se percep ca membri ai străvechii comunități a Israelului. În perioade de democratizări, *identitatea locală* este trăită mai intens, în schimb, în perioade de stridență naționalistă *identitatea etnică* este etalată fățiș.

Alături însă de aceste două identități – în virtutea particularităților dezvoltării istorice și culturale a Transilvaniei, a ponderii reale a acesteia în modernizarea României – locuitorul Clujului trăiește o *identitate regională*. El se simte *transilvan* sau *ardelean*, adică aparținând unei regiuni care a fost mereu într-un contact mai direct și mai strâns cu Europa Occidentală și care a rămas particulară prin multiculturalitatea și interculturalitatea naturală formate de-a lungul secolelor de conviețuire a diverselor grupuri etnice. Atunci când statul urmează o politică centralistă și autoritară se intensifică, în reacție, ideologia regionalistă a „transilvanismului”, de care se leagă o mai acută trăire a identității regionale.

În legătură foarte complexă cu identitatea etnică și cu identitatea regională, locuitorul Clujului trăiește o *identitate confesională*. Într-un oraș neobișnuit de bogat în biserici și culte, ce reprezintă creștinismul și iudaismul, locuitorul se identifica foarte variat din punctul de vedere confesional. Cea mai mare parte a românilor se revendică din Biserica Ortodoxă Română și din viziunile Bizanțului de altădată.

¹ Am abordat problema în Andrei Marga, *Europäische Identitätsbildung in Osteuropa*, în Ludwig Kühnardt (Hrsg.), *Europäische Identität: Paradigma und Methodenfragen*, CEIS, Bonn, 2005, studiu reluat în Andrei Marga, *Die Philosophie der europäischen Einigung*, Cluj University Press, 2009, Kapitel II, Vierster Teil.

O parte a românilor aparțin Bisericii Greco-Catolice și se simt legați de creștinismul occidental. Prin Biserica Romano-Catolică, maghiarii se simt legați de Roma și de Occident. Prin bisericile reformate, maghiarii și germanii se identifică drept parte a celeilalte mari comunități creștine occidentale – cea a protestantismului. Cultele neoprotestante – din care se revendică români, maghiari, romi – se bazează pe percepția unei alte identități confesionale, care, la rândul ei, este percepută ca legătură cu Occidentul. Evreii se plasează, prin iudaism, la rândul lor, în tradiția religioasă ce a contribuit la asigurarea fundamentelor lumii civilizate. *Identificarea confesională*, ce devine mai acută atunci când apartenența confesională este afectată de măsuri administrative, lasă loc, în împrejurări ce fac ca oamenii să se solidarizeze, unei trepte mai înalte a identificării, *identificării creștine*, și, urcând încă o treaptă, *identificării iudeo-creștine*.

În relații multiple cu aceste identificări – profesională, locală, regională, etnică, confesională, religioasă – locuitorul Clujului trăiește *identitatea națională*. Aceasta este puternică în momente de pericol (cum a fost, de exemplu, anul 1968, când invadarea Cehoslovaciei a fost percepută ca și

un pericol iminent pentru România!), în perioade de efort pentru suprimarea unei surse majore a răului (cum a fost, spre exemplu, 1989, când răsturnarea dictaturii lui Ceaușescu a fost dorință cvasigenerală!) și în perioade de efort de modernizare și democratizare. În astfel de momente și perioade, mândria de a aparține națiunii române este trăită manifest și sincer, dincolo de identificările etnice. Atunci când însă politica sau acțiunile statului ca stat se situează nu în serviciul interesului public, ci în serviciul unor grupuri, definite regional, etnic sau confesional, care recurg la identificări ideologice, identificarea națională slăbește.

Locuitorul tradițional al Clujului – peste afilierea sa etnică și confesională – se simte parte a lumii libere, emancipate și iluminate, a Occidentului. Ca român el știe că se trage din romanii ce au urcat în curbură Carpaților, iar limba sa este proba la îndemână în această privință. Locuitorul Clujului trăiește o *identitate central-europeană* în virtutea secolelor anterioare de istorie a regiunii și a aspirațiilor paneuropene de lungă tradiție din această parte a Europei.

Aceste identități – profesională, locală, etnică, regională, confesională, creștină, iudeo-creștină, națională,

central-europeană, europeană – sunt trăite cu diferite grade de intensitate de locuitorul Clujului. *Ele intră în relații variate, dependente de contexte, încât generalizări puternice sunt greu de obținut.* Aceste identități, pe de altă parte, se grupează în funcție de problemele care se pun în fața comunităților, în diferite contexte ale evoluției societății românești și a politicii paneuropene.

(2)

Ne amintim că Erik H. Erikson este cel care a introdus deja în 1956, pe baza cercetărilor sale psihanalitice, noțiunea de *identitate* plecând de la un fapt: conștiința identității interioare („Bewußtheit innerer Identität”). „Hier weist der Begriff der «Identität» also auf das Band hin, das den einzelnen Menschen mit den von seiner einzigartigen Geschichte geprägten Werten seines Volkes verbindet... Das Begriff «Identität» drückt also insofern eine wechselseitige Beziehung aus, als er sowohl ein dauerndes inneres Sich – Selbst – Gleichsein wie ein dauerndes Teilhaben an bestimmten gruppenspezifischen Charakterzügen umfaßt”. Erik H. Erikson a precizat că identitatea trebuie considerată, ca

„ein Kriterium der stillschweigenden Akte der Ich – Synthese”, cât și ca „das Festhalten an einer inneren Solidarität mit den Idealen und der Identität einer Gruppe”².

Identitatea înseamnă structurare a diferitelor experiențe pe care le face individul în relație cu sine și în relație cu ceilalți, o structurare ce rămâne, desigur, un proces, dar este mereu condiționată de o sinteză a Eu-lui. Acest concept a rămas dător de direcție în filosofie și științele sociale, chiar dacă astăzi aria de specificare a identității s-a extins foarte mult³. Astfel, în științele sociale s-a evoluat spre specificarea „identității sociale”, a „identității etnice”, a „identității culturale” și a altor identități și spre înregistrarea „identității de grup”. Conceptul propus de Erik H. Erikson continuă însă să funcționeze cu succes, mai cu seamă în situația în care identitatea personală rămâne, în măsură mai mare decât identitatea de grup, relevantă pentru comportamentele și cercetările empirice.

Prăbușirea socialismului răsăritean din 1989 și tranziția ce a urmat au creat terenul pentru afirmarea variatelor identități, dar și pentru o veritabilă *dinamică a identităților* însăși.

² Erik H. Erikson, *Identität und Lebenszyklus*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1973, p. 124-125.

³ Hans-Peter Frey, Karl Hausser, *Entwicklungslinien sozialwissenschaftlichen Identitätsforschung*, în Hans Peter Frey, Karl Hausser (Hesg.), „Identität”, F. Enke Verlag, Stuttgart, 1987.

S-a confirmat încă o dată că identitățile nu mai pot fi surprinse și cunoscute, așa cum se manifestă în fapt, decât din perspectiva evoluției lor în contexte determinate. Chiar și cazul concret al legăturii identității naționale cu teritoriul geografic, trăită cu intensitate aparte în Europa Răsăriteană, se constată schimbări, în timp scurt. O cercetare remarcă, de pildă, pentru cazul Poloniei și al unor țări din Europa Răsăriteană, că „the harsh realities of liberal democracy and the free market have meant that the majority of the population is now much more concerned with gaining a «satisfactory» income, however that is defined, than with the pursuit of landscape conceptualizations of national identity”⁴. Iar dacă în cazul trăirii unei identități atât de întărită de istorie, cum este cea națională legată de teritoriu, se constată o dinamică, ne dăm seama cât de schimbătoare este trăirea altor identități.

Constatarea unei dinamici a identităților – inclusiv a identității naționale, atât de întărită în istoria modernă – a încurajat mereu opinia după care nici identitatea etnică nu este un dat definitiv, ceva „natural”, ci o construcție.

Nu avem destule probe pentru a interpreta națiunile ca efecte ale statelor moderne, dar sunt fapte – în trecerea de la evul mediu la perioada modernă a istoriei europene – ce atestă că „die Transformation der Ethnizität zur Nation einerseits, zur regionalen Identität andererseits fand jedoch erst mit dem Durchbruch der Moderne statt. Ethnische Gruppierungen sind spezifische Formen der sozialen Grenzziehung. Sie integrieren die Gesellschaft mittels «Identität» auf jenem Skalenniveau, welches bei gegebener Produktivitätsentwicklung einen bestimmten Umfang des Kommunikations – bzw. Organisationsbundes ermöglicht. Unterschiedliche politische Institutionen können sehr unterschiedliche Mengen von Menschen umfassen. Eine der wesentlichen Entwicklungstendenzen der Ethnizität ist ihre Ablösung von Gesellschaft als Totalität und ihre Ausdifferenzierung zu einem System neben anderen Symbolsystemen”⁵. Etnicitatea s-a desprins ea însăși de alte componente și s-a automatizat în cursul unei istorii.

Desigur că *problema nu este doar să se constate emergența istorică a comunităților etnice, ci și să se*

⁴ Tim Unwin, *Contested reconstruction of national identities in Eastern Europe: lanscape implications*, în „Norsk Geografisk Tidschrift – Norwegian Journal of Geography”, vol. 53, 1999, p. 119.

⁵ Albert F. Reiter, *Die politische Konstruktion von Ethnizität*, în Gerhard Seewann (Hrsg.), „Minderheitenfragen in Südosteuropa”, R. Oldenbourg Verlag, München, 1992, p. 38.

*găsească un loc adecvat componen-
tei etnice în teoria modernității.* Sub
acest aspect, este ușor de observat
că nici Marx și nici Max Weber nu au
conferit, în sistemele lor teoretice,
destinate să descrie și să explice mo-
dernitatea, un loc important națiunii.
Mai mult, cei mai mari teoreticieni re-
cenți ai modernității Parsons, Luh-
mann, Habermas au descris socie-
tatea modernă ca proces de „diferen-
țiere funcțională”, dar au considerat
etnicitatea ca fiind derivată în raport
cu diferențierile de bază (economie,
politică, morală, știință etc.). Pe de altă
parte, analizele tranziției din Europa
au arătat că, în virtutea unei istorii
semnificativ de îndelungate, tradiția
culturală a rămas marcată de „co-
munalism” – un fel de viziune etnici-
zată asupra comunității, ce este con-
siderată prioritară față de individ –
încât „the communities in Eastern Eu-
rope have developed their customs
and common values along ethnic
lines”⁶. „Ponderea” etnicității – sub
aspect istoric și în condițiile de după
1989 – a fost, în orice caz, mai mare
decât s-a asumat în teoria moder-
nizării.

Spre a face față noii ponderi
dovedită de etnicitate în procesele

sociale europene unii sociologi i-au
căutat locul în teoria modernizării. S-a
plecat de la observația că nu este po-
sibilă o „gesellschaftstheoretische
Fundierung” a abordării identității et-
nice fără a o integra în teoria socie-
tății moderne. Dacă se cercetează
constituirea și evoluția identității et-
nice în istoria europeană și se exa-
minează teoria diferențierii la nivelul
atins prin Luhmann, atunci se pot
trage două concluzii: etnicitatea este
o posibilă formă de exprimare a re-
acției la situații sociale marcate de
tensiunea incluziunii-excluziunii dar,
în condițiile modernității, numai una
dintre forme; identificările etnice nu
se lasă reduse la „mișcări” și „mobi-
lizări” și se explică numai dacă se ac-
ceptă existența latentă de autoiden-
tificări etnice. Concluzia mai cuprin-
zătoare este că *teoria modernizării
poate face față realității identificării
etnice și-i află acesteia locul în arhi-
tectura proprie.* „Ethnische Konflikte
und Selbstidentifikationsfolien sind
keineswegs ein vor – oder frühmo-
dernes Relikt, sondern sind in der ge-
sellschaftsstrukturellen Verfassung der
modernen Gesellschaft angelegt. Daß
sie nicht mehr diejenige sozialinte-
grative Kraft besitzen wie im 19 und

⁶ Svetozar Pejovich, *Institutions, Nationalism and the Transition Prozess in Eastern Europe*, în Ellen Franken Paul, Fred D. Miller, Jr. and Jeffrey Paul (eds.), *Liberalism and the Economic Order*, Cambridge University Press, 1993, p. 71.

in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts kann als semantische Reaktion auf den prosperierenden Wohlfahrtsstaat, auf die kulturelle Liberalisierung der Gesellschaft und die Individualisierung von persönlichen Lebenslagen angesehen werden.... Es dürfte plausibel geworden sein, daß der Topos ethnischer und nationaler Selbstidentifikationsmuster jenseits der Inklusion in das politische System eines Staates keineswegs dem Topos der funktionalen Differenzierung der Gesellschaft widerspricht. Ohne Zweifel dürfte eine funktionierende, d.h. vergleichsweise konfliktfreie moderne Gesellschaft, in der gesellschaftlicher Reichtum, Zugang zu politischen Entscheidungen, zu Bildung und Gesundheitswesen nicht zu ungleich verteilt sind, in der vor allem die soziale Absicherung von Individuen organisiert ist, weniger anfällig für konflikthafte, ethnische Mobilisierungen sein. Als ein partielles Identitätsmerkmal unter anderen dient der ethnische Aspekt der Selbstidentifikation von Individuen, der auch – wie Identitätsbildung schlechthin – zunehmend von der individuellen Entscheidung der sich selbst identifizierenden Personen abhängig wird. Die

Wahlfreiheit muß allerdings rechtlich und politisch de facto gesichert sein”⁷. În acest fel identitatea etnică este transferată experienței individuale și contextualizată.

Identificarea etnică în Europa Central-Răsăriteană a stat, adesea în istorie, pe argumentul „no-personality – without-nationality”, care la rândul său, se sprijină pe o anumită concepere a „identității”. În această concepere, identitatea etnică este plasată, fără argumente suficiente, în centrul celorlalte identități. „Argument from identity demands that the relevant trait – i.e. nationhood and its form of life – should be decisively more successful identity-provider than any of its competitors to which the state-political status is being derived. But micro and macro regional belonging and loyalties, especially if proposed in isolation from their underlying traits, are equally relevant and attractive as candidates for identification: any choice of a few (allegedly) independently identification-forcing low-level properties will exclude others, expose itself to an avalanche of counter instances and thus fail by lack of generality”. În plus, „no trait is in itself usually coextensive with nationality”⁸. Se invocă pe

⁷ Armin Nassehi, *Differenzierungsfolgen. Beiträge zur Soziologie der Moderne*, Westdeutschen Verlag, Opladen, 1999, p. 173-174.

⁸ Nemođ Miscevic, *National Identity in Transition*, 2002.

drept, împotriva autoidentificării naționaliste, împrejurarea că multiplele identități trăite de individ fac o bogăție ce nu ar trebui redusă la o singură identitate. Soluția nu este privilegieră identificării etnice în mulțimea celorlalte identificări, ci dezvoltarea unei culturi politice a dezbaterii continue, ce trece dincolo de frontiera fiecărui stat național.

Nu se mai poate reprezenta o identitate, fără a-i sesiza conexiunile cu celelalte identități trăite de individ în viața lui efectivă, în contexte determinate. Ceea ce poate stârni obiecții – având în vedere „încărcătura” ei istorică neobișnuită și împrejurarea că identificarea etnică nu se restrânge la Europa Centrală și Răsăriteană, ci, în anumite momente, izbucnește și în țările modernității avansate – este relativizarea acestei identificări. Cred că o precauție față de această relativizare se impune – fără, desigur, a relua naționalismul tradițional – mai cu seamă într-o situație culturală, cum este cea de față, în care criza de motivație și criza de sens „urcă”, în care ne lovim de limita resurselor mediului înconjurător, intern și exterior, și în care noi pericole majore (de exemplu, terorismul) sunt prezente.

Resimțim, pe de altă parte, nevoia unei alte *conceperi a identității naționale în raport cu conceperea statică ce a alimentat, desigur, tablouri false și conflicte.* Am în vedere aici ceea ce, în **Filosofia unificării europene** (2003), am numit *abordarea generativă a națiunii*⁹, cu implicațiile ei pe planul autoidentificării etnice. Este vorba de o abordare ce pleacă nu de la caracterele – inevitabil discutabile – ale națiunilor, ci de la condițiile constituirii, mai bine spus „genezei națiunilor”. Să ilustrăm această opțiune.

Deja la începutul secolului al douăzecilea s-a „fixat” în literatura istorică și în abordările politice o considerare a națiunilor conform unor criterii extrase din realitatea dată a acestora: „comunitate de sânge”, „comunitate de limbă”, „comunitate de destin istoric”, „comunitate geografică”, „comunitate de viață economică”, „comunitate statală”. Definițiile date națiunii, cu care s-a operat în științele sociale și în decizii, au reținut câteva sau toate aceste note, într-o ordine sau alta. Fapt este însă că la orice încercare de a testa astfel de definiții, cazuri semnificative de națiuni nu încap în definiție sau, altfel spus, contrazic definiția. Căci sunt, de pildă,

⁹ Andrei Marga, *Filosofia unificării europene*, EFES, Cluj, 2003, p. 332. Vezi, de asemenea, ediția în limba germană, Andrei Marga, *Philosophie der europäischen Einigung*, Cluj University Press, 2009.

națiuni ce nu prezintă „comunitate de sânge” (cum este națiunea americană) sau „comunitate de limbă” (precum elvețienii) sau comunitate de viață economică (ca națiunea evreilor) sau „comunitate statală” (cazul națiunilor aflate în curs de formare). Ilustrările pot fi abundente, pentru fiecare caz. De aceea, *o definiție a națiunii, ce face față situațiilor factuale, nu mai poate apela la caracteristici statice ale națiunilor (constatabile după formarea lor), ci este mai bună, ca definiție (deci ca precizare a conotației și denotației termenului încât să se poată opera delimitări univoce), dacă iau în considerare caracteristicile formării (sau genezei) națiunilor*. Sub acest aspect inițiatorul mișcării paneuropene, Richard Coudenhove – Kalergi avea dreptate să considere națiunile, în **Die Europäische Nation** (1953), drept „grosse Schulen, nicht Familien”¹⁰. El a restrâns însă aceste „grosse Schulen” la „grosse Gemeinschaften des Geistes”, fără să repereze componentele economice, sociale, instituționale, politice – alături de cele nemijlocit culturale – ale națiunilor, dar intuiția posibilității unui concept dinamic, generativist al națiunii rămâne fructuoasă.

Tranziția de la socialismul răsăritean la societatea deschisă s-a făcut

în legătură cu procesul integrării europene a țărilor Europei Centrale și Răsăritene. De aceea, pe fondul reafirmării identităților, în consecința adeziunii la statul modern și dezvoltării acestuia, problema formării identității europene și a corelării ei cu celelalte identități a intrat pe agenda autorităților, comunităților, cetățenilor. *Identitățile tradiționale nu s-au mai putut aborda realist fără a asuma identitatea europeană*.

Este de subliniat că identitatea europeană nu este, prin natura ei, un simplu dat al istoriei, efect al situației în geografia Europei și al participării la evoluția istorică a acesteia, ci un rezultat, efectul unor performanțe. Desigur, rămâne oricând la îndemână posibilitatea de a invoca caractere ale Europei bazate pe datele înregistrate ale culturii ei. Multe concepții ale identității europene invocă astfel de caractere și ajung să exalte un grup de caractere sau altul înăuntrul unei „paradigme” – așa numi-o „*paradigma diversității*” – care nu face până la urmă decât să descrie ceea ce este. Edgar Morin, de pildă, în **Die kulturelle Identität Europas** (1988), concepe identitatea europeană ca „ein Strudel von Wechselwirkungen zwischen vielen «Dialogiken»”, precum

¹⁰ Richard Coudenhove-Kalergi, *Die europäische Nation*.

religie – rațiune, credință – îndoială, gândire mitică – gândire critică, empirism – raționalism, existență – idee, specific – universal, problematizare – nouă întemeiere, filosofie – știință a naturii, educație umanistă – educație naturalist științifică, vechi – nou, tradiție – evoluție, reacțiune – revoluție, individ – colectivitate, imanență – transcendență, Hamlet – Proteus, Don Quijote – Sancho Panza etc. „Diese «Dialogik» ist das entscheidende Charakteristikum der kulturellen Identität Europas, und nicht etwas dieser oder jener ihrer Bestandteile oder Augenblicke”¹¹. Trecem peste întrebarea dacă o astfel de descriere este capabilă să specifice cultura europeană în mod univoc, ca și peste observația că, odată descrisă identitatea europeană cu „paradigma diversității”, toți cei care au respirat aerul dintre Atlantic și Urali aparțin identității europene.

În fapt, procedurile de integrare a diferitelor țări în Uniunea Europeană au plecat de la intuiția că nu este desul să respiri aerul continentului pentru a fi european, că *european, înainte de a fi, se devine*. În locul unei abordări statice a identității europene s-a promovat, pe bună dreptate, o

concepere dinamică a acestei identități, concentrată asupra caracteristicilor genezei identității europene.

Identitatea europeană se lasă reconstruită – așa cum am argumentat în **Filosofia unificării europene** (1997) – ca o cultură legată: de știință orientată spre cunoaștere factuală și pusă în serviciul rezolvării de probleme de viață ale oamenilor; de tehnologie și tehnică bazată pe cunoaștere științifică; de comportament economic cu randament; de administrație ce trece examenul eficienței; de cultura dreptului ce promovează individul; de drepturi fundamentale și inalienabile ale persoanei umane; de derivarea voinței politice din dezbaterea democratică; de reflexivitatea culturală¹². *Acestea sunt caractere ale genezei culturii europene, iar preluarea lor în conceperea identității europene conferă acesteia nu numai capacitate descriptivă, ci și necesara componentă normativă.*

(3)

Unde sunt romii în tabloul descris adineauri al identităților trăite în Transilvania de astăzi sau în alte tablouri? Cum putem caracteriza identitatea romilor?

¹¹ Edgar Morin, *Die kulturelle Identität Europas*, în Edgar Morin, „Europa denken”, Campus Verlag, Frankfurt am Main, New York, 1988, p. 128.

¹² Andrei Marga, *Filosofia unificării europene*, EFES, Cluj, 2003, pp. 44-54.

Să rezumăm, mai întâi, considerațiile metodologice anterioare. Identitatea, oricare ar fi ea, presupune conștiința identității și se constituie în interacțiuni. Oricare dintre identități, chiar și cea etnică, este rezultat al istoriei și nicidecum un dat „natural”, definitiv. În societatea modernă, identitatea, inclusiv cea etnică, este rezultatul diferențierilor funcționale și al tensiunilor incluziunii – exclușiunilor ce se produc în economie, administrație, politică, cultură. Identitățile nu sunt niciodată izolate, ci se află mereu corelate cu celelalte identități trăite de individ. Dacă ne referim la națiune, atunci este acum de trecut de la conceptele statice la considerarea generativistă a națiunii ca mare comunitate ce se constituie prin educație și în virtutea altor mecanisme. Identitatea europeană se constituie pe soclul celorlalte identități trăite de indivizi (etnică, religioasă etc.).

Așadar, unde sunt romii în tablourile identităților? Romii lipsesc din marea parte a descrierilor de situație din Europa, iar faptul are explicații multiple. În primul rând, romii nu și-au creat o elită intelectuală capabilă să le reconstituie istoria și să le precizeze locul în istorie. În Europa nu ți se recunoaște identitatea până nu

preziți un certificat istoric. În al doilea rând, în interacțiunile cu celelalte grupuri care s-au identificat, romii se prezintă încă drept un grup difuz, neorganizat și ignorabil. În al treilea rând, romii nu s-au pregătit și structurat profesional în așa măsură încât să joace un rol distinct, recognoscibil în economia actuală. Ei nu pot indica acum vreun sector economic semnificativ pe care-l reprezintă. În al patrulea rând, romii nu au folosit sistemul educațional pus în funcțiune în țările europene din ultimele secole și plătesc cu prețul marginalizării lacunele prelungite ale educației.

Ca urmare a acestor factori, romii sunt, înainte de toate, marginalizați. Un elocvent volum¹³ vorbea de 2-7% din populația României, Bulgariei și Macedoniei care sunt romi și „over-represented in all categories in need of social protection the very poor, the long-term unemployed, the unskilled, the uneducated, members of large families, and individuals without residence permits, identity documents or citizenship papers” (p. 2). În social protection, health care, housing – în toate aceste domenii romii sunt dezavantajați și au cea mai mică parte, chiar și atunci când astfel de ținte se realizează.

¹³ Mark Norman Templeton, *On the Margins. Roma and Public Services in Romania, Bulgaria and Macedonia*, Open Society Institute, New York, 2001.

Aceste caracteristici ale „marginalizării” nu sunt doar istorice. „Although Roma have historically been among the poorest people in Europe, this has been an unprecedented collapse in their living conditions in the former socialist countries. While most Roma had jobs during the socialist era, formal unemployment is now widespread. Even in the new EU member states and leading candidate countries, the levels of poverty are striking. Roma poverty rates range between 4-10 times than non-Roma in Bulgaria, Hungary and Romania. Because of higher birth rates, the relative size of the Roma population is increasing across the region”¹⁴. De aceea, „sărăcia (poverty)” este marea provocare la adresa romilor europeni și a europenilor, cărora le pasă de situația romilor. În tranziția care a avut loc după 1989, de la socialismul oriental la societățile deschise de astăzi, cum se spune în același studiu, „the poverty and social exclusion... are more acute for Roma. Transition has had a worse impact on Roma than other groups of interconnected reasons: legacies of past policies, low skill levels and educational attainment of

Roma, a tendency toward cultural separation, a history of poor relations with the mainstream societies and states of Europe, poor policy responses, and a reduction in social spending caused in large part by macroeconomic decline” (p. 23).

Marginalizarea și lovirea de sărăcie nu încheie însă soarta romilor europeni. La acestea se adaugă imediat „discriminarea (discrimination)”: romii sunt priviți ca oameni de altă categorie. „Discriminarea” începe cu cea din copilărie (chiar din jocurile copiilor) și se resimte deja la nivelul școlii. Comisia Europeană semnală, pe drept¹⁵, că în țările noi membre ale Uniunii Europene copiii romi suferă discriminări în forme variate și duc până la urmă la „absenteeism and drop out, the accommodation to a travelling way of living and on the unintended effects residential segregation” (p. 4).

4.

Ce este de făcut pentru integrarea romilor? Discuția asupra romilor în Europa s-a ascuțit în ultimele luni datorită opticilor unilaterale care se practică. Dacă luăm în seamă principiile

¹⁴ Dena Ringold, Mitchell A. Orenstein, Erika Wilkelns, *Roma in Expanding Europe: Breaking the Poverty Circle*, The World Bank, Washington DC, 2005, p. 2.

¹⁵ Comisia Europeană, *Segregation of Roma Children in Education. Addressing Structural Discrimination through the Race Equality Directive*, 2007.

construcției europene, atunci va trebui ca două principii să fie asumate mereu împreună: deplina libertate de circulație în țările europene conform reglementărilor sistemului Schengen și obligația fiecărui stat de a integra propriii cetățeni conform demnității persoanei umane. Din nefericire, unii dintre noii membri ai Uniunii Europene (mă refer la România actuală) folosesc primul principiu, iar celelalte țări pe al doilea, în vreme ce problema este de a cupla aplicarea celor două principii. Pentru o țară ca România, prima problemă ar trebui să fie integrarea romilor proprii în condiții demne de viață.

Ce este de făcut acum pentru această integrare? Pot să vă mărturisesc că, în 1997-2001, în calitate de Ministru al Educației Naționale al României¹⁶ am introdus discriminarea pozitivă a romilor în învățământ, alocând locuri aparte în licee și facultăți și inițiind școlarizarea pe scară cuprinzătoare a romilor (pp. 14-16). Asumpția mea a fost și este aceea că nu-i poți integra pe romi fără a-i sprijinii să-și creeze o elită civică și politică reprezentativă, iar acest sprijin este, în primul rând,

educația. Orice intervenție – dezvoltamentală, economică, financiară, socială sau de altă natură – este utilă, dar, după părerea mea, educația rămâne prioritară.

Această asumție este și astăzi confirmată. Am în vedere aici doar inspiratul studiu al lui Michéle Lamont și Mario Luis Small¹⁷, care au arătat că „we need heterogenous views about how culture and poverty are causally related: cultural practices may shape responses to poverty, cultural repertoires may be limited by poverty, cultural frames may be expanded by neighbourhood poverty, cultural narratives may change irrespective of poverty, and so on. Whether cultural change leads to structural change is a counterproductive question. Much more useful is to ask when, where, and how cultural change leads to structural change. It is imperative that the terms of the debate be changed to make room for conceptions of culture that go beyond thin accounts of preferences” (p. 91). Va trebui asumat – încă o dată: fără a ignora câtuși de puțin importanța măsurilor de natură materială, care rămâne crucială în acest moment – că o acțiune

¹⁶ Embassy of Finland, *International Expert Symposium on Roma Questions*, Cluj-Napoca, 2000.

¹⁷ Michéle Lamont, Mario Luis Small, *How Culture Matters: Enriching an Understanding of Poverty*, 2008.

culturală în favoarea romilor și avându-i ca subiecte pe romii înșiși este indispensabilă. Am în vedere o acțiune în patru pași: autoidentificarea populației rome; organizarea acestei populații la nivel local, regional și al fiecărei țări; folosirea de către romi a oportunităților educaționale și integrarea în economiile respective; încurajarea evoluției lor spre autoorganizare civică și politică. Romii au – cel puțin în România, Bulgaria, Ungaria, Macedonia – o astfel de pondere încât soluțiile tradiționale bazate pe destructurarea acestei populații devin contraproductive. Doar structurarea romilor în condițiile reprezentării economice, civice, politice mai poate fi soluția.

Concluzia mea contravine evident unor cercetări recente, care susțin că romii nu vor putea să se prezinte ca întreg și, ca urmare, nu vor forma o comunitate etnică în accepțiunea consacrată¹⁸. Aceste cercetări își iau argumentele din împrejurarea că societatea modernă tinde să pulverizeze comunitățile și să marginalizeze oamenii. Romii ar fi mai expuși marginalizării datorită adeziunii lor la o economie paralelă. Eu cred că aceste argumente au de partea lor istoria, dar nu sunt decisive. În fapt, în multe țări ale Europei, romii ai fost integrați, chiar dacă afirmarea identității lor pe plan cultural durează. Astfel de reușite ar trebui luate în serios, în locul tendinței actuale de a închide prematur și neprecaut un dosar ce abia s-a deschis.

¹⁸ Vezi Brian A. Belton, *Questioning Gypsy Identity: Ethnic Narratives in Britain and America*, AltaMira Press, Walnut Creek, 2005, p. 93.

Politica balcanică și minoritățile

Dr. Vasile Leca

Cuvinte cheie: războaie balcanice, minoritățile din Balcani, mitul purității rasiale, dreptul primului venit, comunitatea europeană

Winston Churchill afirma, după perioada zbuciumată a războaielor balcanice că „Balcanii au tendința de a produce mai multă istorie decât pot consuma”. Și asta nu este departe de adevăr, cu o singură obiecție, istoria balcanică a fost completată de o anumită mitologie din cauza poziției geopolitice a Balcanilor, poarta principală către misteriosul Orient.

Încă de la începutul stăpânirii otomane impunerea unei ordini a avut în vedere crearea unui sistem multicultural și multireligios. Amestecul etnic rezultat, diferit de cel din Vestul Europei, a fost caracterizat de intoleranță și nesupunere față de tot ce însemna renunțarea la aspirațiile privind identitatea națională și religioasă.

Pornind din acest punct, se poate încerca configurarea sinuosului drum, parcurs cu eforturi de minoritățile din peninsula balcanică.

Înțelegerea situației minorităților din Balcani este strâns legată de particularitățile spațiului în care acestea s-au dezvoltat.

Într-o lucrare care merită citită fie și pentru dezvoltarea apetitului de polemica (Noel Malcom, *Bosnia: a short History*, Londra, 1994) autorul vorbește despre două mituri care până la întâlnirea cu realitatea balcanică pot fi reținute.

Primul este mitul purității rasiale care proclamă faptul că grupurile rasiale distincte de bosniaci, croați, sârbi, vlahi, greci, albanezi și turci au fost separate odată pentru totdeauna de limbă, religie și cultură.

Din fericire, un simplu periplu prin Macedonia, Albania și în general în spațiul balcanic contrazice afirmația de mai sus. Dacă Iugoslavia nu s-ar fi dezmembrat, puritatea rasială ar fi

coabitat în spațiul cultural fără teama dispariției.

Al doilea mit vizează dreptul primului venit în teritoriu care conferă și dreptul de a se intitula drept rasa superioară în zona. Vom comenta acest aspect puțin mai încolo. Considerațiile privind aceste mituri nu au ocupat mult spațiu în analiza fenomenelor socio-politice ale regiunii, dar din nefericire, au rămas. Istoria a lăsat o singură lecție nealterată de ambiții și interese și anume conviețuirea etnică. Dorința de conviețuire pașnică a fost singura care a rezistat politicilor care au obstrucționat, nu de puține ori, calea spre înțelegere.

O atentă trecere în revistă a problematicii minorităților din Balcani favorizează concluzia că, pentru a crea un sistem de securitate viabil pentru regiune și, nu în ultimă instanță, pentru Europa, nu se poate evita tratarea acestui aspect.

Minoritățile din țările balcanice au o amprentă specială a spațiului geografic în care au trăit dar și trasături născute din lupta permanentă cu autoritatea, care nu de puține ori le-a ignorat.

Prezentarea de mai jos a urmărit în principal specificul și modul cum autoritățile fiecărei țări privesc problema minorităților.

Albania. Comunitatea cu o pondere ridicată este cea aromânilor denumiți de ei înșiși români. Cea mai cunoscută așezare istorică este localitatea Moscopole aflată în sud-estul Albaniei. O trăsătură aproape istorică a fost transumanța care pe undeva i-a ajutat să scape și de procesul de grecizare. Principalul factor de sprijin a redevenit, acum, România care a reluat o veche tradiție de sprijin al instituțiilor de învățământ și a lăcașelor bisericești în contrast cu ofensiva grecească care vrea să cucerească Albania prin atragerea a cât mai multor cetățeni albanezi să-și schimbe naționalitatea în schimbul unei pensii de 400 de euro.

Amintim cu plăcere câteva personalități din Albania precum preotul-paroh farserot Dumitrache Veriga de la biserica ortodoxă aromâna „Schimbarea la Față” din Corcea, apreciatul fotograf național aromân Aurel Duka, Fatos Nano, fost prim ministru al Albaniei și lista ar putea continua.

Bulgaria. Între minoritățile de pe teritoriul bulgar găsim și aromâni grumășteni care s-au „bucurat intensiv” de campanii dure de bulgarizare. A doua categorie este comunitatea turcilor care s-a bucurat de un tratament și mai special din cauza faptului că

„trebuia sa fie pedepsită pentru cele 5 secole de dominatie otomana „care a văduvit – după unele opinii istorice – Bulgaria de o populație ce trebuia să ajungă astăzi la 80 milioane de locuitori. În 1989 aproape 350000 de turci se refugiază în Turcia producând un dezechilibru în economia bulgară. După 1990 situația s-a îndreptat cu pași mici către normalitate prin adoptarea „Declarației Adunării Naționale asupra Chestiunii Naționale” care a respins toate actele anterioare cu privire la protecția minorităților.

Este elaborat, astfel, un document prin care se recunoaște statutul religios și etnic al minorităților, precum și garantarea unor drepturi ce emerg din drepturile individuale. Aromânii, turcii și celelalte minorități de pe teritoriul Bulgariei se bucura în prezent de o anumită îmbunătățire a situației lor, dar încă departe de speranțele puse în schimbările geopolitice din zonă.

Grecia. O țară care reprezintă ceva special în privința tratamentului acordat minorităților. În concepția grecilor persistă o anume apreciere care consideră că „minoritățile naționale sunt un fel de cal troian aflat în mijlocul lor”. În principal Grecia nu recunoaște minoritatea albaneză, vlahă sau slavă cu excepția comunității

turce care este definită ca o minoritate religioasă. Lozinca centrală în Grecia este „noi nu avem minorități”. Toate acestea în contextul în care partea greacă stimulează insistent grecii din alte țări.

Ceea ce rămâne și este greu de acceptat este politica originală a acestui stat, care sub umbrela NATO, își permite să ignore drepturile minorităților consemnate în documentele Uniunii Europene.

În privința aromânilor, autoritățile grecești se situează pe aceleași poziții de ignorare a dreptului de păstrare a identității spirituale și culturale. Turcofoni, albanofoni și slavofoni sunt citați onorific ca minorități naționale, dar nu ca populație nativă și deci fără drepturile baștinașilor, adică al vechilor eleni.

Un loc deosebit îl au aromânii filoeleni ca parte a „comunității neamului elenic” pentru că sunt „greci vorbitori de limbă neolatină” și asta în contextul în care limba și cultura lor au mai multe în comun cu limba română decât cu limba greacă.

Macedonia. Țară învecinată cu Grecia, oferă o imagine diferită în privința minorităților. Minoritățile albaneză și aromână au o situație mai bună decât în alte țări balcanice, fiind

reprezentați în parlamentul macedonian, primind sprijin – este drept firav – pentru păstrarea identității etnice, lingvistice și culturale și dreptul la învățământul în limba maternă.

Implicarea în politică a celor două minorități a creat diviziuni în comunitățile lor, cu influență vizibilă asupra unității.

Situația din Kosovo și evenimentele sângeroase din 2001 finalizate prin Acordul de la Ohrid au demonstrat din plin că într-o societate în care minoritățile sunt ignorate, instabilitatea și neîncrederea devin elemente periculoase pentru integritatea statului.

Modelul multicultural privind minoritățile, promovat de autoritățile de la Skopje, a devenit exemplu și pentru alte zone din Balcani, interesate de evoluții normale.

Conflictul cu Grecia, în privința numelui Macedoniei, a implicat și minoritățile din cele două țări. Identitatea națională este conceptul pe care Macedonia nu vrea să-l amestece în negocieri în timp ce partea elenă proclamă istoria, arbitrul definitiv și irevocabil care a dat verdict situației în alt secol.

În acest context, Macedonia mai are de făcut față și mitului de care vorbeam la început, cel al dreptului istoric al „primului venit” privind părți

din teritoriu, reclamate de Bulgaria și Grecia. Acest „drept istoric” devine un nonsens pentru actualele mari puteri, pentru că dacă ar funcționa ar trebui să se accepte ideea că o mare parte din Anglia ar trebui să fie deținută de velși, un teritoriu mare din SUA de către indienii native, iar Australia să fie ocupată de arborigeni. Și exemplele ar putea continua.

Un lucru rămâne cert, prezentul nu poate fi controlat de trecut, iar drumul spre reconciliere trebuie trasat cu mijloacele prezentului.

Serbia. În ciuda numeroaselor dovezi de prietenie și înțelegere, pe care România le-a arătat după 1989 față de situațiile uneori dramatice prin care a trecut Serbia, autoritățile sârbești și-au păstrat atitudinea de marginalizare a comunității românești, mai mult de împiedicare a manifestării identității spirituale, culturale și lingvistice ale acesteia. Situația minorității românești nu și-a găsit încă o rezolvare pe măsura respectului și prieteniei pe care România o promovează constant față de poporul sârb. Nu sunt multe comentarii privind minoritățile din această țară poate și din cauza faptului că Serbia are o viziune specială asupra minorităților, aparte de timpul și momentul în care trăim.

Problema minorităților în Balcani rămâne o problemă delicată în condițiile în care rămășițele trecutului, nu prea îndepărtat, persistă.

Fiecare minoritate și-a creat un model, care pe măsură ce a fost perceput ca perfect, a devenit fără voie, intolerant și exclusivist. Mai mult, a fost promovat împotriva modelului vecinului, în ideea creării unui sistem unidimensional propriu care ar putea deveni de referință în Balcani.

În loc de concluzie, privind problema minorităților se poate exprima ideea – după o experiență de aproape două decenii în Balcani – că regiunea se află, încă, în fața unor dificile încercări și asta pentru că etnicul nu și-a găsit locul într-un cadru socio-cultural și economic bine definit.

Asta în condițiile în care problema multietnicității apare în discuție, ca

motivatie, ori de câte ori sunt dificultăți politice, dar dispare atunci când există conlucrare economică. Spațiul cultural are o serie de probleme printre care tendința de izolare, de purificare a culturilor de elemente străine, de căutare acerbă și de identificare a elementelor de specific. În plan economic însă, diferendele entice și granițele dispar pentru că este nevoie de existența cooperării. Poate că aici ar fi poarta pe care comunitatea europeană ar trebui să o încerce, în apropierea regiunii de standardele și criteriile cerute de exigențele actuale. Este o sugestie și nu o soluție. Altfel, în relația minoritate–autoritate, va dăinui, după cum spunea un filozof, „un climat de eternă susceptibilitate, interlocutorul fiind mereu Celalalt, care trebuie ținut la distanță”.

Fenomenul imigrației și „societatea paralelă”

Andreas Grip

Cuvinte cheie: imigranți, integrare, azil politic, sezonier, asigurare socială

Mai mult ca sigur că nu ar fi fost necesar actul demential săvârșit de norvegianul Anders Behring Breivik pentru a se reitera problema integrării imigranților, cu deosebire a celor din lumea musulmană, în cadrul societăților din statele Europei de vest. Dar ceea ce s-a întâmplat la Oslo și pe insula Utøya, și care poate fi considerat ca un atac terorist, era previzibil și nu neapărat numai în Norvegia. Întrebarea care se pune este dacă crima abominabilă a lui Breivik a fost numai opera unui dement, naționalist și xenofob, ori a fost răbufnirea unei părți a societății occidentale, în cazul de față a celei norvegiene, în raport cu numărul din ce în ce mai mare al celor din țările musulmane care vor să se stabilească în Europa.

Aceste comunități constituite din imigranți nu au apărut prin generație

spontanee și nici nu sunt produsul unei conspirații sau infiltrări diabolice. Ele sunt rezultatele unui proces istoric și a unor condiționari economice și politice. Cazul Germaniei este deopotrivă ilustrativ și pilduitor, generator de reflecții și învățăminte. La începutul anilor '50 ai secolului trecut Germania de vest oferea tabloul dezolant al unei țări care de-abia ieșise dintr-un război pierdut, cu o economie distrusă și care încerca să își revină din haosul în care se găsea pe toate planurile în special la nivelul înțelegerii identității germane. Republica Federală Germană, la scurtă vreme însă, datorită printre altele și „Planului Marshall”, dar și a implementării economiei sociale de piață sub conducerea guvernului Adenauer, pe baza concepției lansate de Ludwig Erhard, era în plin avânt și avea

nevoie stringentă de forță de muncă pe care nu o mai putea asigura din resurse interne, rata șomajului în perioada respectivă atingând aproape nivelul 0%. Astfel încât conducerile trusturilor din aproape toate ramurile economice au cerut ajutorul guvernului vest-german pentru rezolvarea situației. Acesta a început o adevărată campanie de recrutare a forței de muncă, incluzând chiar și examinarea medicală a eventualilor angajați, în țările din sudul și sud-estul Europei, în care, cu excepția Iugoslaviei, rata șomajului era foarte ridicată. Precizăm că în aproape toate cazurile era vorba de forță de muncă masculină. Astfel la 20 decembrie 1955 s-a semnat la Roma un acord între Italia și Republica Federală Germania în care se prevedea angajarea a cel mult 100000 de muncitori italieni în economia Germaniei de vest. Aceștia urmau să vină fără familiile lor și să locuiască în marea majoritate în barăci sau în spații de locuit provizorii, iar acțiunea era limitată la cel mult un an, după care persoanele respective ar fi trebuit să se întoarcă acasă.

A fost primul pas.

Ulterior au mai fost semnate acorduri asemănătoare cu Grecia și Spania (1960), Turcia (1961), în virtutea căruia până în 1973 au venit în

Germania de vest circa 650000 de turci, Maroc (1963), Portugalia (1964), Tunisia (1965) și Iugoslavia (1968).

Aceștia au fost așa-numiții „Gastarbeiter”, termen care în traducere liberă înseamnă „muncitor străin” și cărora la momentul respectiv le-a fost acordată o semnificație deosebită în sensul că au fost primii și priviți ca oaspeți (Gast = musafir, oaspete, invitat) după cum sunt prezentați la pagina 462 din „Harenberg Schlüssel-daten 20. Jahrhundert” (Harenberg – Datele cheie al secolului 20), Harenberg Lexikon-Verlag. Dortmund 1993 sub titlul „Economia în 1955”, citez: „Muncitorii vin (în RFG – n.a.) ca oaspeți.”

Pentru simplificarea înțelegerii în lucrarea de față va fi folosit în continuare termenul de „Gastarbeiter”, cu precizările de mai sus. Celor veniți în Germania de vest în virtutea acordurilor sus-menționate li se vor adăuga în perioada următoare și alții veniți fie în virtutea unor acorduri asemănătoare cu cele menționate mai sus fie pe alte căi, inclusiv cele de natură politică, respectivilor acordându-li-se azil politic datorită situației interne din țările lor în perioada menționată. Aria de proveniență a acestor așa-numiți „Gastarbeiter” se extinde atât spre sud cât și spre sud-est cuprinzând

tot mai mult populație musulmană. Astfel încât la mijlocul anilor '70 când datorită crizei economice procesul de recrutare a forței de muncă din alte țări este oficial stopat, existau în RFG conform statisticilor oficiale peste 2 milioane de „Gastarbeiter”. În 1975 ponderea „Gastarbeiter”-ilor de religie musulmană (Turcia și alte țări) era de peste 49% față de numai 32% cu un deceniu în urmă.

Din cauza situației economice marcate de „criza petrolului” de la începutul anilor '70 guvernul vest-german a hotărât sistarea campaniei de recrutare a forței de muncă din alte țări în 1973 intrând în vigoare așa-numitul „Anwerbestopp” (= stoparea recrutării). Se făcuseră însă deja primii pași ai procesului de constituire a ceea ce ulterior a fost denumită „Multikulturelle Gesellschaft”, „Societatea multiculturală” sau „Parallelgesellschaft”, respectiv a așa-numitei „societăți paralele”. Aceasta deoarece, așa cum am menționat, acești „Gastarbeiter” erau într-un fel marginalizați, căci pornind de la premisa că totul are numai un caracter temporar, acestora li se pusese la dispoziție barăci sau spații de locuire cvasiimprovizate, de obicei situate la marginea zonelor rezidențiale, socializarea acestora având mai degrabă un caracter intracomunitar.

Relațiile sociale cu populația germană se reduceau la raporturile de muncă în cadrul unităților economice pentru care aceștia fuseseră chemați, recrutați și angajați. În acest sens există nenumărate mărturii în presa ultimilor ani sau chiar în literatura beletristică sau de specialitate care confirmă această stare de lucruri. Astfel în 1980 numai 15% dintre vest-germani îi considerau pe străinii care trăiau în această țară ca făcând parte din cercul lor de cunoștințe sau prieteni. Pentru comparație menționăm că procentul acesta ajunsese în 2000 la aproape 50%. Pentru populația autohtonă se poate spune că, cu referire la situația din timpul războiului nu cu multă vreme înainte încheiat și bineînțeles cu obligativitatea respectării proporțiilor, care era un „deja vu”. Pe de o parte, iar pe de altă parte situația era asemănătoare cu cea din perioada de după terminarea acestui război, adică cu anii în care a trebuit să „conviețuiască”. Cu trupele de ocupație și auxiliarii acestora. Trebuie însă subliniat că în acest din urmă caz nu germanii erau cei care impuneau condițiile ci reprezentanții trupelor de ocupație. Totuși în pofida celor stipulate în Acordurile mai sus menționate și contrar așteptărilor vest-germanilor, majoritatea acestor „Gastarbeiter”

nu s-au întors în țările de origine după încetarea raporturilor de muncă pentru care fuseseră recrutați. O parte, și aici este vorba de cei veniți din țările europene, mai puțin Turcia, și-au întemeiat în decursul anilor familii împreună cu femeile germane, dat fiind faptul, printre altele, că ponderea populației masculine vest-germane ca urmare a celui de-al doilea război mondial era încă redusă. Cei de origine musulmană fie ca și-au adus familiile cu ei, fie că și-au întemeiat familii cu femei de aceeași religie cu ei și din aceeași țară de origine.

Dat fiind însă faptul că în perioada în discuție în multe din sectoarele economiei vest-germane, cu precădere în cele ce cereau o pregătire profesională mai redusă sau în cele așa-numite „murdare” (devenise deja proverbială afirmația că în orașele vest-germane gunoiul este ridicat numai de turci) era încă nevoie de forță de muncă oferită de „Gastarbeiter”, gradul de acceptare al acestora la nivelul autorităților locale și al populației autohtone începe să crească. Trebuie subliniat că ponderea străinilor în cadrul populației totale crescute de la 1,2% în 1960 la 4,9% în 1970.

În perioada de până la 1989/1990, respectiv până la revoluțiile din țările Europei de est și a prăbușirii sistemului

comunist precum și a Unificării Germaniei numărul imigranților va crește în continuare, nu însă în aceeași măsură ca în anii anteriori și nu din aceleași motive. De data asta însă, ponderea cea mai mare în structura acestora o vor deține cei care vor cere azil politic cu precădere din țările comuniste est-europene sau din țările supuse unor schimbări politice structurale (vezi cazul turciei unde a avut loc lovitura de stat militară în 1980 și de unde în special populația kurdă dar și o mare parte a intelectualității au fost nevoite să plece – n.a.).

Desigur că nu trebuie omiși nici imigranții stabiliți în Germania de vest veniți în perioada analizată din celelalte țări vest-europene vecine, respectiv Franța, Olanda, Belgia, Luxemburg și Danemarca, însă ponderea acestora este nesemnificativă.

Subliniind însă rolul și locul imigranților în dezvoltarea social-economică a Germaniei de vest se impune neapărat o precizare de o mare importanță: nu se poate vorbi de această categorie fără a omite așa-numiții „Aussiedler”, respectiv populația de origine germană care la momentul respectiv deținea cetățenia altor țări europene cum a fost, spre exemplu, cazul sașilor din Transilvania. Astfel, numai în perioada transformărilor

structurale de după al doilea război mondial între 1945 și 1950 s-au stabilit în Germania de vest peste 12 milioane de „Aussiedler” din Țările baltice, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria și România (250000 de oameni) conform cifrelor prezentate în magazinul „Der Spiegel – Special” Nr. 4/1995.

După venirea la putere în țările menționate a regimurilor comuniste numărul acestora a scăzut considerabil, din cauze bine cunoscute. Majoritatea celor încadrați în această categorie, care între 1950–1990 au reușit să emigreze din țările Europei de est în Germania de vest și-au părăsit țările de origine în mod clandestin, iar o dată ajunși în această țară au cerut azil politic. Sau au beneficiat de diverse acorduri intervenite între guvernul vest-german și guvernele acestor țări în virtutea cărora au fost stabilite contingente de astfel de „Aussiedler” cărora li se permitea emigrarea și stabilirea în Republica Federală Germania, în cele mai multe cazuri ridicându-se problema „reintegrării familiei”. Nu de puține ori această modalitate a constituit pentru statul vest-german o adevărată răscumpărare a populației de origine germană din aceste țări, cum a fost cazul sașilor și svabilor din România pe vremea lui Ceaușescu pentru care guvernul

vest-german a plătit sume considerabile. Tot în acest capitol trebuie încadrată și migrația intra-germană. Astfel numai în perioada 1947–1961 au emigrat din RDG în Germania de vest aproape 3 milioane de persoane (vezi „Deutschland 1945–1963. Zeitgeschichte in Text und Quellen”, p. 226). După 1961, odată cu ridicarea zidului Berlinului, numărul așa numitelor „Übersiedler” scade considerabil, posibilitatea celor din RDG de a se stabili în vest încadrându-se în aceeași categorie cu cea a „Aussiedler”-ilor din țările Europei de est.

Nu intră în obiectul lucrării de față aprofundarea analizei motivelor care au condus la această situație.

Totodată, ținând cont de obiectul lucrării de față, trebuie luată în considerare și situația imigranților din Republica Democrată Germană respectiv a celor chemați în această țară pe baza relațiilor politice stabilite între guvernul comunist condus de Partidul Socialist Unit German și guvernele altor țări comuniste sau ale așa-numitelor mișcări de eliberare națională precum și guvernele care se bucurau de sprijinul Internaționalei comuniste în perioada Războiului rece. Este bine de știut că în perioada „întrajutorării tovarășești” au fost chemați să lucreze în RDG muncitori și

specialiști din Vietnam, Cuba, Angola și o serie de țări arabe (în funcție de orientarea politică a guvernului în perioada respectivă) care ulterior s-au și stabilit în această țară. Astfel, că la 1 ianuarie 1990 trăiau pe teritoriul actual al Germaniei 5 milioane de imigranți, ceea ce reprezintă 6,4% din populația Germaniei (încă nereunificate – n.a.). După cum relatează ziarul „Badische Zeitung” din 4 octombrie 1990 comentând datele statistice oficiale, la 1 ianuarie 1990 ponderea imigranților în totalul populației era 1.6% în RDG respectiv 7,7% în RFG, cele mai numeroase grupuri fiind constituite de vietnamezi în partea de est, respectiv de turci în partea de vest a Germaniei.

O nouă etapă a început în anul 1990 o dată cu revoluțiile din țările Europei de est, care au dus la prăbușirea sistemului comunist, a dărâmării „cortinei de fier” și a căderii „zidului Berlinului”, culminând cu „reunificarea Germaniei” consfințită la 3 octombrie 1990. Problema principală a acestei perioade a fost constituită de valul de-a dreptul imens al imigranților sosiți din toate părțile lumii într-un interval de timp relativ scurt în Germania, de data asta unită. A fost momentul în care în aproape toate paturile societății germane cuvântul de ordine era „Das Boot ist voll” (Barca e plină!).

Autoritățile germane erau pregătite la nivelul anului 1990 pentru o eventuală primire a celor 2,5 milioane de „Aussiedler”, care încă se găseau în țările Europei de est, din care circa 220000 în România, majoritatea, circa 2 milioane, însă din fosta URSS. Există deja un algoritm în virtutea căruia aceștia urmau să fie repartizați în landurile până atunci aparținătoare Germaniei de vest. Iar în anii care au urmat majoritatea acestora imigrase deja în Germania, integrarea acestora în societatea germană nepunând, în linii mari, probleme, fiind mai dificilă numai pentru cei care veneau din fostele țări componente ale URSS, în special din Kazahstan sau Kirghizia care nu mai știau limba străbunilor lor.

Pe moment aproape că granițele dispăruseră iar sloganul „Go West!” era cuvântul de ordine. Iar Germania devenise locul unde doreau să ajungă aproape toți aceștia, indiferent de cauzele care au dus la părăsirea țărilor de origine. Iar cuvântul magic „Azil” era pe buzele tuturor.

În această situație la începutul anilor '90 autoritățile germane au făcut cu mare greutate față acestui val de imigranți care se poate spune că au năvălit de-a dreptul „pământul făgăduinței”. Era necesară în primul rând crearea infrastructurii, inclusiv de

ordin administrativ, capabilă să asigure concentrarea și cazarea într-o primă formă în condiții civilizate a acestora. De asemenea era necesară crearea instituțiilor care să fie capabile într-o etapă ulterioară să stabilească posibilitățile reale și îndreptățite de ședere ale acestora pe teritoriul Germaniei. Trebuie subliniat faptul că, date fiind caracteristicile și capacitățile organizatorice tipic germane, toate acestea au fost realizate într-un timp peste așteptări de scurt.

În această perioadă, în calitate de consilier al Regierungspräsidium (Prefectura – n.a.) Freiburg pentru probleme sociale legate de problematica acestor imigranți și ulterior în cadrul altor unități de cazare provizorie a acestora din Landurile Baden-Württemberg și Hessen am avut de-a face direct cu aceștia și, așa cum subliniam, la început am făcut față cu mare dificultate numărului mare de noi veniți dat fiind faptul că în centrul de cazare în care am lucrat soseau zilnic câteva sute de persoane. Structura acestora în funcție de naționalitate era deosebit de heterogenă cuprinzând naționalități din cea mai mare parte a lumii, dar majoritatea erau din zone cu populație preponderent musulmană, inclusiv din Europa, adică din Turcia, Bosnia și Herțegovina,

Kosovo precum și din Orientul Apropiat și Mijlociu ca de exemplu Siria, Iordania, Iran, Irak sau Pakistan dar și din zona musulmană a Africii. Ulterior am constatat că noii veniți aveau deja rude sau prieteni, cunostințe în Germania, stabiliți de mai multă vreme în această țară, care se pare că le „nivelaseră” drumul. Cu ajutorul acestora din urmă m-am putut înțelege cu multe dintre persoanele respective dat fiind faptul că marea majoritate nu știau deloc limba germană și nicio altă limbă de circulație internațională. Dificultatea cea mai mare am avut-o în momentul în care am avut de-a face cu imigranții chinezi cu care fără ajutorul personalului din restaurantele chinezești aflate pretutindeni în Germania mi-ar fi fost cu totul imposibil să stabilesc vreun dialog. Majoritatea celor veniți din România cu care am avut de-a face erau țigani care veniseră în Germania în speranța, deșartă dealtfel, că guvernul acestei țări îi va despăgubi pentru ceea ce pașiseră cei de etnia lor în timpul celui de-al doilea război mondial crezând astfel că vor fi despăgubiți ca victime ale Holocaustului. Pe lângă aceasta motivau solicitarea acordării statutului de azilant pentru faptul că românii i-ar fi izgonit din locurile unde trăiau, dându-le foc la case.

O primă impresie de-a dreptul stupefiantă a fost aceea că mulți dintre cei care veniseră cu speranța că vor primi statutul de azilant nu aveau nici cea mai vagă banuală a ceea ce implică acest lucru, fără să își pună problema că această oportunitate este strâns legată de motivele pentru care este cerută, considerând că simpla lor prezență în Germania este suficientă, iar acordarea dreptului de azil este consecința de la sine înțeleasă. Această stare de lucruri și nu numai, a făcut ca în final ponderea celor care au primit statutul de azilant, deci îndreptățiți să se stabilească aici din totalul solicitanților să fie sub 10%. Majoritatea celorlalți au primit pentru moment statutul de „Tolerat” până în momentul în care organele de drept urmau să decidă dacă pot totuși să rămână în Germania sau sunt obligați să părăsească această țară fără dreptul de a mai reveni.

Căci pentru autoritățile germane hotărâtoare erau cauzele și motivele pentru care imigranții au fost obligați sau nevoiți să-și părăsească țara de origine. Așa cum accentuează Carolin Reißland în lucrarea „Migrația în Germania de est și vest între 1955 și 2004” Germania a fost multă vreme locul ideal de refugiu pentru mulți și din multe motive. Căci, așa cum este

stipulat în articolul 16 al Constituției („Grundgesetz” – n.a.) Republicii Federale Germania din 1948, „Politisch Verfolgte Genießen Asylrecht”, ceea ce înseamnă că „cei care sunt persecutați din motive politice (în țara lor – n.a.) beneficiază de dreptul de a primi azil (în Germania de vest la momentul respectiv, ulterior în Germania reunificată după 1990 – n.a.)”. Acest articol din Constituția sau Legea de bază (cum este denumită în această țară – n.a.) a Germaniei avea în special la începutul celei de-a doua jumătăți a secolului trecut o semnificație deosebită. Căci, pornindu-se de la experiența legată de domnia terorii din perioada național-socialistă, aceasta însemna că Germania trebuie să devină locul în care se pot refugia toți cei care se simt urmăriți în țările lor din cauza ideilor lor politice, apartenenței lor etnice sau sociale sau își simt viața sau sănătatea în pericol.

Pornind de la aceste premize așa cum subliniam au fost destui aceia care în această perioadă, mai mult sau mai puțin justificat, au venit în RFG în speranța că vor primi azil politic. Dacă în 1990 numărul acestora era de circa 193000 în anul 1992 cifra acestora totaliza peste 438000 de persoane. Însă prin intrarea în vigoare a reformei dreptului de acordare a

statutului de azilant în anul 1993 precum și prin convențiile stabilite în cadrul Uniunii Europene dar și cu alte state, în virtutea cărora posibilitățile de azil erau obligați să ceară acest lucru în prima din țările europene în care au sosit, numărul acestora va scădea în 1994 la circa 127.000 de persoane. La aceștia se vor adăuga în perioada imediat următoare peste 50.000 de persoane ca urmare a războaielor care au dus la destrămarea Iugoslaviei, respectiv cele din Bosnia și Herțegovina, respectiv din Kosovo.

Astfel că la o primă analiză cantitativă a imigranților din Germania, după cauzele în virtutea cărora aceștia au venit în această țară, conform datelor prezentate în cartea lui Rainer Geißler, profesor de Sociologie la Universitatea din Siegen, „Die Sozialstruktur” (Structura socială a Germaniei) Westdeutscher Verlag pagina 291 și urm.), la nivelul anului 2000 rezultă următoarea situație:

1. 6,2 milioane (86%) din cei circa 7,2 milioane de imigranți care trăiau în Germania în 2000 se încadrau în categoria „Arbeitsmigranten”, adică imigranții veniți pentru muncă. Majoritatea acestora, respectiv 4,3 milioane o constituie așa-numiții „Gastarbeiter” împreună cu mem-

brii familiilor lor. Din țările fostului lagăr comunist în 2000 erau veniți din Polonia în acest scop un număr de 300000 (4%) oameni.

2. 1,1 milioane (15%) se încadrau în categoria „Flüchtlinge” (refugiați) veniți din aproape toate colțurile lumii având o cultură deosebit de diversă diferentiindu-se între ei după statutul de drept astfel:

- circa 490000 sunt cei cărora le este recunoscut statutul de refugiat (din diverse motive n.a.) și care beneficiază de permisiunea de stabilire în Germania precum și de dreptul la muncă și siguranță socială. Dintre aceștia 300000 sunt cei care au statutul de azilant, în numărul acesta fiind cuprinși și membrii familiilor lor, circa 140000 sunt emigranți evrei din țările care au făcut parte din URSS la care se adaugă 60000 de persoane care au fost primite în Germania în cadrul diferitelor acțiuni umanitare;

- o altă categorie este formată de așa-numiții „De-facto-Flüchtlinge” (refugiați de-facto) în care se încadrează cei care fie nu au cerut oficial statutul de azilant fie că cererea pentru primirea acesteia le-a fost respinsă, care cuprinde circa 365000 de persoane și care din motive predominant de natură umanitară aveau dreptul să rămână în Germania până când

situația lor sau a țărilor de proveniență se va clarifica. În această categorie sunt incluși și cei circa 12000 de refugiați din Kosovo de etnie rromă sau askali, care datorită faptului că ar fi colaborat cu sârbii nu erau de loc bine primiți în noul stat creat;

- 40000 de persoane se încadrau în categoria „Bürgerkriegsflüchtlinge” (refugiați din cauza războiului civil – n.a.) în care sunt incluși cei veniți din Bosnia și Herțegovina, care nu au dreptul să solicite statutul de azil, fiindu-le permisă șederea în Germania până se va îmbunătăți situația din țara de unde au venit;

- 200000 de persoane fac parte din categoria celor „tolerați”, adică este vorba de cei a căror procedură pentru stabilirea dreptului de azil încă nu este încheiată și în acest sens au primit așa-numita „Duldung” (Toleranța) în virtutea căroră pot să mai rămână în Germania până la clarificarea situației.

3. „Illegale” (ilegali), respectiv cei care fie au venit clandestin în Germania și le este teamă că vor fi descoperiți fie că procedura privind dreptul lor de ședere în Germania a fost încheiată fiind obligați să părăsească această țară. Și într-un caz și în celălalt ei trăiesc în continuare ascunși, cu „sabia lui Damokles”

deasupra capului, existând în orice clipă pericolul de a fi prinși și expulzați imediat. Bineînțeles că numărul acestora nu este cunoscut cu exactitate, fiind însă estimat la circa 500000 persoane.

Aproape o treime a imigranților din Germania (27,4%) o reprezintă cei de naționalitate turcă. Circa 2,5 milioane (33%) dintre aceștia provin din țări cu o populație predominant musulmană.

La nivelul anului 2002 trăiau în Germania 7,9 milioane de imigranți, ponderea străinilor în totalul populației fiind de 8,9 %. Fenomenul migrației în Germania a continuat și după anul 2000, având însă cu totul alte caracteristici. Pe de o parte, din punct de vedere cantitativ numărul imigranților a scăzut considerabil, nemaexistând cauze care să genereze astfel de valuri precum cele din ultimul deceniu al secolului trecut. În acest cadru trebuie inclus și faptul că dezvoltarea economică a acestei țări nu a mai necesitat o afluență de forță de muncă din exteriorul țării, cum se întâmplase cu câteva decenii înainte. Din contră, cuvântul criză își face tot mai mult loc în presa scrisă iar rata șomajului va atinge proporții îngrijorătoare, de peste 10%. Pe de o parte cadrul social-politic general este schimbat prin

extinderea spre Est a Uniunii Europene. Pe rând, Estonia, Letonia, Lituania, apoi Cehia, Polonia, Slovacia și Ungaria iar în final Bulgaria și România după dezvoltarea pe plan intern a unor sisteme politice democratice, capabile să ofere tuturor locuitorilor lor șanse egale la participarea social-economică și politică, devin membre ale UE. În acest fel este posibilă nu numai libera circulație a oamenilor și mărfurilor într-o Europă aproape fără granițe ci apare și posibilitatea investițiilor firmelor din Europa de Vest în noile țări membre ale Uniunii.

Desigur că aceasta nu are semnificația unui act caritabil din partea occidentalilor, nemaifiind vorba nici pe departe de ceva asemănător Planului Marshall, cum sperau mulți imediat după revoluțiile din Europa de Est ci în acest fel investitorii din Europa de Vest, inclusiv Germania, beneficiau de costurile mult mai mici de producție oferite de noile state membre ale Uniunii Europene. Nu poate fi omisă în acest sens reacția de descumpănire și de apărare a salariaților din Germania în momentul în care firmele de acolo își închideau porțile sediilor și unităților de producție din localitățile acestei țări pentru a le muta în Cehia, Polonia sau România cum a fost cazul Nokia.

Așa cum menționam mai sus, mi-grația în Germania în această perioadă are cu totul alte caracteristici. În primul rând crește ponderea intra-germană a acesteia, de data asta, comparativ cu data dinainte de 1989 în cu totul alt cadru politic. Datorită faptului că în perioada de după unificare o serie întreagă de „mamuți industriali” de pe vremea RDG sunt desființați nemaifiind rentabili, rata șomajului ajunge în unele zone din partea de Est a Germaniei la peste 20%. În aceste condiții tot mai mulți „ossi”, cum sunt numiți cei din fosta RDG pleacă să își găsească de lucru, cu mai mult sau mai puțin succes, în partea de vest a țării. Și afirmația, cu mai mult sau mai puțin succes nu e gratuită, căci în perioada respectivă nici în partea de vest situația economică nu era din cele mai bune. Situația începe să se îmbunătățească abia către sfârșitul primului deceniu al noului secol. Tot în acest context se poate vorbi și de cei din țările din estul Uniunii Europene care merg să muncească în țările vestice, inclusiv în Germania. Dar de data aceasta este vorba preponderent de activități de muncă cu caracter sezonier, în special în agricultură și o parte din sectorul servicii, în majoritatea cazurilor prost

plătite și, în special, fără suportarea asigurărilor sociale de către angajator. Astfel încât pentru asemenea locuri de muncă este greu de găsit forță de muncă locală, chiar dacă persoanele respective sunt șomeri și primesc așa-numitul „Arbeitslosengeld II”, respectiv bani de șomaj asemănător ajutorului social, pentru că prin angajarea într-un asemenea post riscă, în cele mai multe cazuri să nu mai beneficieze de alte ajutoare, plus că este absolut de neconceput să lucreze fără primirea sumelor corespunzătoare asigurărilor sociale. Aceasta pentru cel care s-ar angaja. Pentru angajator este mult mai convenabil să angajeze pe cineva fără să suporte aceste cheltuieli. Astfel s-a ajuns ca în agricultura germană, sau în unele domenii din sectorul servicii unde munca nu este ușoară să fie întâlnită forță de muncă din Polonia, Bulgaria sau România.

Unele aspecte legate de situația muncitorilor din această categorie sunt descrise de Ozlem Gezer în articolul „Sclavie legală” în „Der Spiegel” Nr. 21/2011 pe tema „Integrării imigranților” din noile țări membre ale UE în Germania. După opinia sa, în prezent este vorba de cu totul alte grupuri de imigranți care provoacă probleme în orașele mari ale acestei țări. Excep-

tând bineînțeles grupurile deja stabilite cu mulți ani înainte, românii și bulgarii sunt după polonezi imigranții cu ponderea cea mai mare în Germania; astfel, conform statisticilor oficiale numai în 2010 au imigrat în această țară 75000 de români, respectiv 39000 de bulgari, fără bineînțeles să-i mai punem la socoteală pe cei neînregistrați în nicio statistică. Majoritatea acestora nu cunosc deloc limba germană iar autoritățile locale nu se ocupă de ei, pentru că îi consideră ca un fenomen trecător, respectiv că lucrători sezonieri sau muncitori cu ziua și care fac la fel ca și „Gastarbeiter” din urmă cu 50 de ani trimit banii câștigați în țările de unde au venit și care, după terminarea relațiilor de muncă pentru care oficial sau neoficial au venit în Germania, se reîntorc în țările de unde au venit. Autorul articolului menționat subliniază faptul că, în Germania, asemănător cu situația din Franța și din aproape toate celelalte țări vest-europene, „cine vrea să rămână (în Germania) mai mult de trei luni trebuie să dovedească cu acte în regulă că are un loc de muncă asigurat în această țară sau că posedă suficienți bani pentru a-și finanța șederea aici. În realitate este însă greu de controlat acest lucru. Astfel încât,

cine vrea să fie sigur pleacă în țara de unde a venit cu puțin timp înainte de expirarea termenului respectiv și după câțva timp vine din nou”.

Autoritățile locale ca de exemplu cele din marile orașe ca Berlin, Hamburg sau Frankfurt / Mainz sau marile aglomerări urbane, ca cele din bazinul Ruhr (Dortmund – Duisburg – Dusseldorf) și altele, fie că nu se ocupă prea mult de situația acestora așa cum subliniam, fie că sunt depășite pentru moment de probleme, cum remarca un reprezentant al poliției din Hamburg, care a dorit să rămână anonim. „Noi am primit în Uniunea Europeană țările respective fără însă să ne adaptăm sistemul juridic la noile condiții”, concluzionând că astfel „...este pe cale de a se crea o infrastructură ilegală pe care nu o mai putem stăpâni”.

În căutarea norocului, imigranții români și bulgari „coboară din microbuze, majoritatea înmatriculate în Bulgaria, îmbrăcați sărăcăcios și cu copiii desculți și care arată altfel decât arabii sau turcii din cartier”, după cum remarca Franziska Giffey, consiliera pe probleme de educație în Berlin-Neukolln, unul din cartierele problemă în ceea ce privește integrarea imigranților. Trebuie subliniat că nicăieri în acest articol nu se speci-

fică faptul că acești imigranți ar fi de etnie romă ci pur și simplu se analizează situația imigranților veniți în Germania ca cetățeni ai României sau Bulgariei.

Autorul articolului conchide că cei mai noi cetățeni ai UE sunt din acest punct de vedere ultimele zale ale lanțului început în 1955. Ironia sorții face însă ca tocmai foștii „Gastarbeiter”, turci și arabi, să fie în momentul de față cei care oferă de lucru bulgarilor și românilor, de cele mai multe ori „la negru”, respectiv să le închirieze locuințe, în condiții aproape de nelocuit. Și la fel ca și foștii „Gastarbeiter” românii și bulgarii încearcă toate oportunitățile de care ar putea beneficia pentru a se stabili în Germania. Căci așa cum subliniază Franziska Giffey, „Atâta vreme cât relațiile (social-economice) din țările lor de origine nu se vor îmbunătăți, acești oameni vor rămâne la noi”. Din păcate pentru ei nu există posibilitatea să urmeze așa-numitele „cursuri de integrare”, valabile, ba chiar obligatorii pentru „Gastarbeiter” și familiile acestora. Dar aceștia încearcă cel puțin să își înscrie copiii cel puțin în școlile germane în speranța că în acest fel vor primi mai ușor aprobarea de ședere în Germania. Franziska Giffey accentuează însă că

„Noi trebuie încă odată să-i lămurim că numai (aprobară înscrisii copiilor în... – n.a.) școala nu obliga (cu nimic) autoritățile”. Pentru acordarea unei astfel de aprobări de ședere. Cu toate acestea și în pofida faptului că trei sferturi din copiii bulgarilor și românii înscrși în școlile din Berlin-Neukolln nu știu limba germană, consiliera pe probleme de educație citată spune că se face tot posibilul pentru a se oferi acestor copii șansa integrării în școală, respectiv în societatea germană. În același context al necesității integrării imigranților și familiilor acestora se înscrie și cartea lui Thilo Sarrazin „Deutschland schafft sich ab” (Germania se autodesființează), devenită foarte repede un „bestseller”. Pornind de la analiza structurii demografice a populației Germaniei în cadrul căreia constată un accentuat proces de îmbătrânire, autorul, un binecunoscut economist și om politic, ajunge la concluzia că fără măsuri de reglementare din partea statului se va ajunge în anul 2050 la situația în care populația activă nu va fi capabilă să asigure o dezvoltare economică corespunzătoare a acestei țări. Conform prognozelor sale există riscul ca deja la nivelul anului 2020 populația de peste 65 de ani să se du-

bleze iar raportul dintre pensionari și cei angajați în câmpul muncii să fie de 1/1. În aceste condiții autorul ia în calcul aportul mișcării migratorii dar consideră că „Zuwanderung ist keine Lösung für Deutschland” (Imigrația nu este o soluție pentru Germania), deci că numai printr-un spor migratoriu pozitiv nu este posibilă rezolvarea acestei probleme. Sarrazin aprofundează analiza fenomenului imigrației prin evidențierea trăsăturilor ei calitative în special ale imigranților musulmani și familiilor lor. Și el accentuează că fără luarea unor măsuri corespunzătoare de integrare a acestora există și persistă riscul apariției unei „societăți paralele” subliniind, la pagina 326 a cărții sale că „cine este aici (în Germania – n.a.) și este în posesia unui statut legal de ședere este binevenit. Dar noi așteptăm de la voi să învățați limba (germana – n.a.), ca veniturile necesare unei vieți corespunzătoare să vi le câștigați prin muncă, să aveți ambiții ridicate în privința instruirii copiilor voștri, să vă adaptați obiceiurilor și uzanțelor din Germania și cu trecerea timpului, dacă nu voi cel puțin copiii voștri să devină (cetățeni – n.a.) germani. Dacă sunteți de religie musulmană, OK. În acest fel aveți aceleași drepturi și îndatoriri

ca și germanii de religie catolică sau evanghelică. Dar noi nu dorim nicio minoritate națională. Cine vrea să rămână în continuare turc sau arab și dorește asta și pentru copiii săi credem că este în țara sa pe mâini mai bune. Și cine vrea numai să profite de binefacerile sociale ale statului german, poate să fie deja convins că nu este binevenit aici". Cum subliniam, cartea s-a bucurat de la început de interesul cercetătorilor din acest domeniu și al publicului larg, stârnind chiar și controverse, dar datorită analizei pertinente și argumentate ale autorului, nu ar trebui să lipsească din biblioteca niciunui specialist.

Concluziile sale privind importanța imigrării se încadrează pe aceeași direcție cu rezultatele analizei acestui aspect la care a ajuns și Rainer Geißler în cartea sus-citată, care subliniază că, chiar dacă în perioada care urmează vor veni anual 200.000 de imigranți, anual populația Germaniei va scădea în 2050 de la 82.000.000 de locuitori în prezent la 70.000.000 de locuitori, iar ponderea celor de peste 80 de ani va crește de la 4% în prezent la 12% la nivelul anului 2035. Și aceasta evidențiază necesitatea politicii de integrare a imigranților și familiilor lor.

Fenomenul „Cafea pentru toți” către final

Adrian Mac Liman

Cuvinte cheie: miracol spaniol, pluralism, conviețuire, descentralizare, autonomie

Mai mult de trei decenii, statul spaniol a oferit o imagine de pluralism, conviețuire și integrare etnică.

Într-adevăr, de la sfârșitul anilor '70, Spania numără 17 comunități autonome, 17 guverne și parlamente regionale, 17 statute autonome care acordau regiunilor (istorice sau nu) puteri mai largi decât ale unor *länder* germane.

Cu toate acestea mult trâmbițatul „miracol spaniol” nu e în nici un fel rezultatul unei ipotetice impunerii din partea regimului militar care, după moartea generalisimului Franco, a optat să corecteze „erorile” comise de A Doua Republică, ai cărei guvernanti au aprobat numai statutele de autonomie ale Cataloniei și Țării Bascilor, uitând de pretențiile naționalismului Galician. Dimpotrivă, armata victorioasă în conflictul din 1936-1939

era înaintea de toate partizana menținerii tutelei militare asupra puterii civile, acceptând cu scrâșnituri de dinți *o lentă și atent supravegheată* democratizare a țării iberice.

De fapt, după încheierea lungii paranteze autoritare, țara noastră s-a aflat în situația de a alege un alt drum: o cale mai potrivită cu tradiția istorică a vechilor regate spaniole, mai asimetrică și, prin urmare, mai puțin omogenizantă. Primul proiect de Constituție democratică, redactat de Uniunea Centrului Democratic (UCD)¹ către mijlocul lui 1977, prevedea împărțirea țării în două nivele administrative distincte, care cuprindeau trei statute de împărțire federativă cu conținut distinct – Catalonia, Țara Bascilor și Galicia – și o largă descentralizare administrativă a restului teritoriului, cu regiuni fără putere legislativă. În fapt,

¹ Partid de centru-dreapta care a guvernat între 1977-1982.

aprobarea a trei statute speciale, destinate regiunilor cu „tradiție ancestrală” și paisprezece sau cincisprezece regiuni fără parlament. Așadar, un sistem asimetric asemănător cu ceea ce prevede Constituția italiană din 1948 (cinci statute speciale: Sicilia, Sardinia, Val d’Aosta, Trentino Alto Adige și Friuli Veneția Giulia) care amintește în mod ciudat de... A Doua Republică spaniolă. Propunerea menționată conta pe aprobarea regelui Juan Carlos, partizan al unei Adunări de deputați fără cei ai Țării Bascilor și a Cataloniei, regiuni care reclamau „cazul lor special” istoric. Totuși, monarhul a cedat în fața argumentelor aduse de Primul Ministru, Adolfo Suárez, fervent apărător al nivelării de la bază², care a dus la generalizarea procesului de autonomie. A fost un fenomen pe care politicienii epocii, în frunte chiar cu Suárez, nu s-au sfiit să-l boteze ironic „cafea pentru toți”. Părinții noului-născut, Manuel Clavero Arévalo și Eduardo García de Enterría, profesori de drept administrativ, au redactat legea de armonizare convenită de cele două mari partide politice, PSOE și PP,... pentru nivelarea de sus.

² „Cei din Segovia nu vor să fie mai prejos decât vecinii lor (madrilenii)”, i-a spus Suárez, tânăr guvernator civil al Provinciei Segovia generalisimului Franco, prin anii ’60. Plângerea a avut efect: Segovia a fost reclasificată ca „provincie de interes special” în timpul celui de Al doilea Plan de Dezvoltare Economică.

³ Țara Bascilor, în limba bască.

Dacă e sigur că descentralizarea puterii a fost dusă la capăt în mod pașnic, generalizând un model care a avut o largă acceptare socială, trebuie amintit că marșul spre autonomie n-a fost deloc un drum presărat cu roze. Începând cu sugestia formulată în Comitetul de Redactare al Constituției de reprezentantul minorității catalane, Miguel Roca i Junyent, care a insistat să se introducă termenul *naționalități* în articolul 2 din Magna Carta, concesiune considerată în acel moment destul de „inofensivă”, dar care a deschis calea pentru manifestările naționaliste, independentiste, ale mișcărilor radicale. „*Catalonia este o națiune*”, este strigătul de război al radicalilor catalani. „*Independenzia*”, deviza apărătorilor lui Euskal Herria³. În fața acestor exigențe, moștenirea istorică a celorlalte regiuni spaniole strălucește prin absență. Chiar și așa, naționaliști andaluzi n-au șovăit să dea fuga în anii ’70 la Tripoli, pentru a alimenta istoria incipientă a Andaluziei cu petrodolari scoși din cuferele chipeșului colonel Gaddafi.

Mai mult de 30 de ani, sistemul autonomiei a permis să se scurteze distanța dintre cetățeni și centrele de

putere. Totuși, bugetele... faraonice ale celor 17 comunități autonome au ajuns să depășească deficitul administrației centrale, punând în discuție viabilitatea sistemului de guvernare descentralizat. Cu toate acestea, majoritatea comunităților cere noi schimbări, destinate să accentueze cadrul autogovernării. Există unii care cer transformarea Senatului, definit ca și Cameră de reprezentare teritorială, dar care nu a îndeplinit niciodată această funcție, necesitatea de a revizui modul de finanțare autonomă, care să acorde comunităților mai multe prerogative în materie fiscală și, în cele din urmă, deși nu mai puțin important, reforma limitărilor de acțiune a puterilor locale, care figurează în Constituția spaniolă.

Cum poate fi compatibilizat proiectul de unitate pe care îl reprezintă Constituția pentru Spania cu ambițiile particulare de descentralizare a puterii care în prezent sunt foarte evidente? se întreba recent raportorul catalan al Constituției, Miquel Roca. Și, el însuși

oferea răspunsul, în conformitate cu „seny”⁴ al compatrioților săi: „Există o singură perspectivă pentru dezvoltarea descentralizată a Spaniei: cea a conviețuirii. Iar a conviețui înseamnă să respecti identitatea într-un cadru de libertate și solidaritate.”

Criza economică, schimbările structurale, necesitatea de a raționaliza cheltuielile publice sunt factori de luat în seamă în momentul apariției de noi și profunde schimbări în panorama geopolitică spaniolă. Înainte de creșterea neconținută a costurilor de gestiune și de deficitul galopant al administrațiilor autonome, unii au pus serios în discuție posibilitatea de a reduce părțile bugetare repartizate prin politicile sociale și/sau să restituie administrației centrale a Statului o parte din transferurile primite în ultimii 10-15 ani. Evident, acest fapt presupune un regres la nivel politic, administrativ, democratic. Oare asistăm la apusul „cafelei pentru toți”?

În românește de Luciana Mihail

⁴ Înțelepciunea, bunul simț.

Protecția majorității în fața minorității

Dr. Marius Văcărelu

Cuvinte cheie: realități juridice, soluții asimilatoare, conflictul majoritate-minoritate, discriminare pozitivă, prejudecăți rasiale

1. De cele mai multe ori, sintagma „protecție” se referă la o modalitate acceptată de apărare a unei persoane fizice sau entități juridice, prin crearea unui cadru juridic acceptat de sistemul legislativ al unui stat, prin care sunt tratate anumite drepturi celor care sunt apărați, dar și anumite obligații corelative celor ce efectuează concret activitatea de protejare a unei persoane.

Concret, protecția nu este sinonimă cu apărarea. Dacă prima presupune, în principiu, existența unui sistem bi-direcțional (protejat – persoană care protejează) – ori, în lipsa sistemului, cel puțin existența unei convenții tacite, sintagma „apărare” are o dimensiune mai largă, ea reprezen-

tând un comportament al unei persoane (fizice sau juridice), prin care se include și autoapărarea, în orice condiții – dar, cu obligația de a nu fi depășite limitele autoapărării¹.

Și totuși, titlul acestei note se vrea a lansa o dezbatere, dar cu o singură condiție: să fie argumentată științific, *sine ira et stuido*². Prin definiție, în situațiile de acest fel dezbaterea degenează, mai devreme sau mai târziu, deoarece protecția presupune o agresivă care este recunoscută atât ca existență, cât și ca efect. Astfel, autorul își asumă titlul, și orice nemulțumire a cititorilor; tema însă există, și nu poate fi negată, deoarece produce tensiuni în societate.

¹ Această idee este prezentă în legislația penală a fiecărui stat, iar depășirea limitelor autoapărării este una din cauzele care constituie în circumstanțe atenuante ale răspunderii penale.

² Fără ură și părtinire, maximă a sistemului judiciar. Un cântec satiric spune însă că în vremuri de tranziție între ce a fost și ce nu se știe ca va fi nu e necesară obiectivitatea, ci doar asumarea unei poziții. A se asculta în acest sens Arhiva Națională a Societății de Radiodifuziune, emisiunea „Unda veselă”.

2. De aceea, vom porni scurtul nostru excurs cu o precizare axiomatică, sesizată în proverbele fiecărei națiuni, dar și în alte cugetări asumate de către diferiți oameni de știință sau artiști³: „cine se aseamănă, se adună”. Corolar: cine nu se aseamănă, se respinge. Acest aspect a fost sesizat de umorul popular printr-o formulă regăsită în toate statele ocupate în urma războiului mondial de către Armata Roșie: „Ce este Uniunea Sovietică, o țară soră sau o țară prietenă? Soră, bineînțeles, pentru că pe prieteni ți-i alegi”⁴.

Ce înseamnă acest lucru, în planul realităților juridice? Că o majoritate, odată constituită, caută:

- a) să își delimiteze un teritoriu unde acționează;
- b) să își stabilească reguli proprii, prin care cei care îndeplinesc mai convingător trăsăturile distinctive ale grupului să poată să beneficieze și de puterea instituită prin norme recunoscute la un nivel mai larg (recunoașterea, sub aspectul formării statelor sau prin acceptarea unei persoane în fața unei instanțe superioare);

- c) să blocheze sau să elimine accesul entităților ostile din afară, și să oprească tendințele de dezvoltare a celor din interior, care nu îndeplinesc standardele minime ale grupului majoritar.

Toate aceste caracteristici se întâmplă în mod natural, și nu pot fi negate sau considerate drept abuzive. De fapt, și în urma contaminării cu un microb, corpul reacționează, încercând izolarea și eliminarea intrusului. Iar, dacă ne amintim că la baza unei națiuni stau familiile și gințile, care au aceleași caracteristici lingvistice (mai întâi), putem să observăm cum elementele considerate negative de către familie sunt eliminate sau ostracizate cumva; în cel mai rău caz fiind doar izolate prin necomunicare (care, se pare, este din punct de vedere psihic mai dificil de suportat decât eliminarea din grup).

Istoria omenirii a urmat o schemă simplă: comunitățile mici s-au unit și au format mai întâi orașe-state, văzute nu doar ca formă de organizare, ci și ca loc de intrare în relații cu alte comunități. Peste timp, unele au devenit mai puternice, și au impus o stăpânire proprie, alături de un model.

³ De la Cele cinci cărți ale înțelepciunii indiene, până la orice culegere de cugetări despre firea umană reiese acest aspect.

⁴ Vezi pe larg: C.B. Ștefanescu: 10 ani de umor negru românesc: jurnal de bancuri politice, Editura Paideia, București, 1991.

3. În timp, s-a ajuns la constituirea imperiilor, care au avut de soluționat problema populațiilor care nu erau din grupul etnic majoritar.

S-au întrebuintat, de regulă, soluțiile asimilatoare, care au născut conflicte interne puternice, soldate cu revolte de amploare, sau, mai important, desființarea imperiilor. O mai lungă expunere – dar nu îi este cazul aici – se poate face prin comparația luptei minorităților în imperiul habsburgic, care nu permitea separarea⁵, și constituția Uniunii Sovietice, care, deși permitea acest lucru, nu accepta, însă, spre final, a avut aceeași traiectorie.

Secolul XIX – mai precis, a doua jumătate a sa, a adus o schimbare de optică. Din acest moment, sub presiunea „stafiei împotriva căreia se aliașeră toți împărații” (comunismul), cei „oropsiți” se văd dintr-o dată introduși, mai întâi timid, apoi, începând cu secolul XX, mai în forță, la masa puterii.

După al Doilea Război Mondial, lucrurile se schimbă, sub impulsul luptei ideologice pentru adevăr. Concret, atât capitalismul, cât și comunismul nu pot concepe (ideologic) altă soluție pentru omeni: sau unul, sau altul. Ambele își proclamă superioritatea morală, însă ambele dau examenul suprem

la capitolul „calitatea vieții”. Aici, evident, contează doar binele celor care, din diferite motive, nu aveau șanse prea bune de a reuși în viață.

Se conturează două direcții de acțiune, prima, de natură fixă, cea de-a doua, fără măsură, cu un rezultat previzibil, excesiv:

- a)** în statele comuniste s-au făcut eforturi reale în vederea egalizării sociale totale. În această direcție, trebuiau eliminate diferențele, și pentru a se reuși asta, s-au adoptat pașii corecți:
- adoptarea unei legislații clare, cât mai nediscriminatorii;
 - implementarea ei și urmărirea strictă a implementării;
 - represiunea rapidă în momentul în care tensiunile apăreau între majoritari și minoritari.

Deoarece comunismul este un sistem dictatorial prin excelență, realizările de acest tip erau ușor tangibile. Este de remarcat o trăsătură specifică oricărei dictaturi: în conflictul majoritate-minoritate⁶ puterea politică a luat partea, bineînțeles, a minorității, deoarece o altă poziție ar fi forțat-o – pe termen lung – să cedeze puterea majorității, care, evident, se opune dictaturii.

Astfel, susținerea pe care o dictatură (putere imperială) o oferă unei

⁵ Ea însă s-a realizat, cu costuri importante pentru Viena.

⁶ El este un conflict latent și perpetuu.

minorități o face pe aceasta mai credincioasă puterii politice (care își recrutaază de aici cei mai loiali adepți), precum și prizonieră a puterii politice. De asemenea, îi atrage atenția majorității că forța brută nu e de partea ei, oricât de mare îi este numărul de cetățeni.

Spre exemplificare, a se vedea politica mandatelor britanice și franceze în statele arabe, ori a Uniunii Sovietice în timpul lui Stalin, mai ales. Acestea sunt doar două exemple moderne și întâmplare pe o scară de mai mult de 5 milioane km/p, dar întreaga istorie este plină de dovezi în acest sens.

b) în statele democratice s-a trecut de la încurajări la discriminare pozitivă, în timp, sub numele de *affirmative action*. De remarcat că în România, actuala Lege a educației naționale nr. 1 / 2001 prevede, la art. 118 alin. 2, că: „În învățământul superior nu sunt admise discriminări pe criterii de vârstă, etnie, sex, origine socială, orientare politică sau religioasă, orientare sexuală sau alte tipuri de discriminare, cu excepția măsurilor afirmative prevăzute de lege.”

Prin acestea s-a creat acel cadru propice nu doar accesului celor mai performanți membri ai minorităților la serviciile publice oferite majorității, dar – mai grav, s-a ajuns la promovarea acestora cu prioritate, în considerarea nevoii de incluziune socială. Astfel, această idee a fost acceptată public ca făcând parte din conceptul de „corectitudine politică/political correct”.

Un critic acerb al acestor idei și modalități de discriminare pozitivă a fost Jean François Revel, care, în mai multe scrieri⁷ a subliniat carențele majore ale unei astfel de politici, care a fost deteriorată și mai mult prin permiterea unei imigrări masive, nesupravegheate. În același sens trebuie citit și un alt autor: Jean Sevilla, care aduce același idei la o demonstrație și mai aspră, dar lucidă și reală⁸.

Ambii autori subliniază și faptul că majoritatea populației nu este de acord cu aceste tendințe, dar nu imaginează și un scenariu în care un lider să crească până la puterea de a guverna printr-un astfel de mesaj.

Cu toate acestea, ultimii ani au condus Europa la unele șocuri din această direcție, discriminarea pozitivă având rolul ei negativ major în această problemă, pentru că ea nu

⁷ A se vedea pe larg J.F. Revel: Obsesia antiamericană, Editura Humanitas, București, 2004.

⁸ J. Sevilla: Corectitudinea morală. Căutăm cu disperare valori, Editura Humanitas, București, 2009.

s-a aplicat doar la nivel etnic, ci și la nivel religios sau și de altă natură.

4. Astfel, vom regăsi texte din această perspectivă:

- a) Discriminarea pozitivă este de obicei definită ca un ansamblu de măsuri menite a favoriza grupuri sociale discriminate în trecut, cu scopul de a corecta niște nedreptăți și a înlesni integrarea acestora în societate. Însă, nu de puține ori se întâmplă ca cei care sunt favorizați să nu se poată integra în ciuda tuturor acestor măsuri. Mai mult, ceea ce favorizează aceste minorități uneori nu face altceva decât să discrimineze majoritatea...

În prezent, în țara noastră există măsuri care favorizează țiganii sau alte minorități sociale, prin unele măsuri, dintre care amintim rezervarea pentru ei a unor locuri la licee și facultăți. Un copil țigan va intra mult mai greu la facultate și chiar la liceu, din cauza lipsei condițiilor de a se pregăti, astfel încât pare îndreptățit să i se ofere locuri speciale la buget, pentru care nu concurează cu elevii majoritari, ci cu cei de aceeași etnie cu el, fiind cam pe același picior de egalitate.

Dacă stăm însă să analizăm, procedura aceasta de a încerca egali-

zarea șanselor unor grupuri sociale defavorizate prin oferirea de avantaje este din start incorectă. Nu puține sunt cazurile când studenții țigani sau ai altor etnii intră la facultate cu note cu puțin peste 5, pe locurile de la buget rezervate lor, pe când studenții majoritari, cu note mult mai mari, ori nu intră deloc, ori intră pe locuri cu taxă. De ce să te obosești să înveți, când ai din start locuri asigurate? Bineînțeles, și aici există concurență, însă mai redusă, iar standardul este mult mai slab, din cauza lipsei motivației.

În nici un caz aceste măsuri nu vor ajuta la o mai bună integrare a minorităților, așa cum se presupune. În astfel de situații, țiganii vor fi nesimpatizați de colegii români, din simplul fapt că șansele lor nu au fost egale, iar munca depusă, disproporționată. Și în cazul liceelor, situația este asemănătoare. Dacă la un liceu bun din oraș românii trebuie să învețe temeinic pentru a trece examenul, fiind o concurență acerbă pe locuri, țiganii înscriși vor intra din oficiu pe locurile rezervate. Bineînțeles, nu trebuie să excludem faptul că există și tineri țigani care au același nivel intelectual și aceeași pregătire ca și cei majoritari, stabilindu-și țeluri profesionale pe care reușesc să le atingă după ani de studiu temeinic.

În România, mai putem vorbi și de discriminarea pozitivă a minorității maghiare. În județele Covasna și Harghita, românii trebuie să cunoască neapărat limba maghiară, deoarece în orice instituție există angajați ce nu știu sau nu vor să vorbească limba română. Mai mult, așa-numitul Ținut Secuiesc este prezent periodic în mass-media, din cauza dorinței maghiarilor de a-și proclama autonomia. În acest caz, am putea vorbi de un fel de „dictatură a minorității” împotriva majorității. Anul trecut a fost o adevărată dezbatere în presa scrisă și la televizor pe marginea unui subiect ce făcea referire la înlocuirea unor polițiști români cu unii maghiari în județele Harghita și Covasna. Mulți români au fost atunci indignați de o măsură ce viza discriminarea românilor în țara lor de a cunoaște limba maghiară pentru a obține o funcție în poliție în județele menționate.

În alte țări mai dezvoltate decât România, precum SUA, care de altfel au și inventat conceptul de „discriminare pozitivă”, și în unele state europene, această discriminare implică domenii diferite, de la educație până la locul de muncă și politică. În America, nu puține au fost cazurile când

s-a creat un adevărat război inter-rasial deoarece o persoană de culoare a fost concediată, deși poate ceea ce a dus la acest lucru a fost incompetența, și în nici un caz un motiv rasial. În statele respective, aceleași controverse le poate stârni și concedierea unui homosexual, a unui evreu și în unele cazuri a unei femei. Bineînțeles că există și situații când aceste persoane sunt discriminate tocmai din cauza prejudecăților rasiale, homofobe, antisemite și misogine. Și în astfel de cazuri ar trebui să se țină cont de principiul egalității șanselor pentru toți cetățenii. Cel care dă dovadă de competență într-o anumită funcție poate să-și exercite munca fără piedici, indiferent de criteriile rasiale, sexuale sau religioase, în schimb, cine nu este capabil să îndeplinească anumite sarcini poate fi concediat fără a fi invocate motive rasiale sau de altă natură⁹.

Am citat pe larg acest exemplu, deoarece el este publicat (din păcate, cu greșeala romi în loc de țigani, corectată în text de autor) în ziarul cotidian al Bisericii Ortodoxe Române, biserica națională, cu impact major social (nu doar simbolic, este evident).

⁹ <http://www.ziarullumina.ro/articole;1687;1;53208;0;Discriminarea-positiva-este-dictatura-minoritatii.html>

Faptul că din această direcție vine un astfel de mesaj trebuie să îngrijoreze, numai că problematica discriminării pozitive nu este doar în această parte analizată, pentru că fenomenul produce din ce în ce mai multe complicații:

b) Un proiect de lege propus de Ministerul Educației albanez i-ar putea obliga pe tineri să nu mai afișeze simbolurile religioase în cadrul școlii, precum crucea și hijabul. După cei cincizeci de ani de deșertificare spirituală, timp în care religia a fost interzisă sub orice manifestare a sa, Albania se află din nou în pericolul de a atenta la propria sa memorie religioasă, recuperată firav după 1992. ...Acum, noul proiect de lege a educației susține învățământul laic, independent față de confesiunile religioase. Dacă va fi adoptată, legea va interzice purtarea de simboluri religioase în licee, inclusiv a crucii și a vălului musulman (hijabul). În sens mai general, susțin inițiatorii actului normativ, această măsură vizează eliminarea oricărei îndoctrinări ideologice sau religioase din școli, inclusiv organizarea de partide politice sau activități

religioase în rândul personalului din școli. Afișarea simbolurilor va fi interzisă, se spune, cu excepția școlilor în care se predau subiecte religioase. Desigur, atât comunitatea musulmană din Albania, cât și Biserica Ortodoxă sunt, firesc, împotriva acestei măsuri.

Este în joc libertatea religiei, au declarat reprezentanții a peste 70 de moschei din țară la o conferință de presă organizată recent la Tirana, acuzând că legea propusă este discriminatorie. Biserica Ortodoxă a emis un comunicat separat în care declară că articolul 36 – clauza care interzice simbolurile religioase – este o încălcare a constituției, precum și a convențiilor și rezoluțiilor internaționale, recunoscute și ratificate de statul albanez.

Purtarea vălului în școli a fost dezbătută și în Kosovo. În iunie 2010, mii de oameni au protestat la Pristina față de decizia Ministerului Educației de a interzice elevelor să poarte burqa în școli. Ei au cerut guvernului să-și reconsidere poziția, afirmând că aceasta nu este o uniformă școlară, ci o obligație religioasă care nu reprezintă o încălcare a constituției. Eforturile lor au eșuat până acum. Peste graniță, în Macedonia, femeile pot fi

fotografiate cu veșmântul musulman pentru documentele oficiale personale, ca de exemplu permisul de conducere. Ministerul de Interne permite aceasta din motive religioase, medicale sau culturale. Discuțiile aprinse asupra acestui subiect sunt departe de a se stinge nu numai în Albania, ci în întreaga Europă¹⁰.

c) Creștinii au devenit grupul religios cel mai persecutat din lume. Intoleranța și discriminarea sunt tot mai mari. Datele demonstrează acest lucru: dintr-o sută de persoane care își pierd viața din cauza religiei, 75 sunt creștine. Recrudescența persecuțiilor anticeștine i-a făcut pe unii să vorbească de un „război împotriva creștinilor”¹¹.

Din motive care exced spațiului de care dispunem, ne oprim aici cu exemplele. Este evident că problemele semnalate au un sens al lor, deoarece faptele sunt fapte și au o problemă: nu pot fi contestate.

Legea fundamentală a României precizează că „*cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări*” (art. 16).

Această consacrare constituțională are în vedere concluziile dezbaterilor internaționale în domeniu, în cursul cărora s-a atras atenția asupra faptului că „*nici încercările populației majoritare și nici cele ale minoritarilor*” de a impune „*drepturi privilegiate nu pot fi admise*”¹².

Acceptarea discriminării „pozitive” este considerată de unii autori inacceptabilă, deoarece poate conduce la rezultate opuse. Alți autori consideră că, în unele cazuri, măsurile afirmative sunt necesare, fără a fi însă exagerate¹³. În opinia noastră, meritul – mai ales în vremuri dificile, este singura soluție, pronunțându-ne ferm împotriva oricărei forme de discriminare pozitivă.

5. Șto delat – Ce-i de făcut? Întrebarea este celebră, dar trebuie să ne oprim și să observăm: chiar există problema discriminării pozitive?

Răspunsul autorului este da, dar cu nuanțări: ea este mult mai gravă în țările unde sistemul socio-politic a fost mai lejer, timp de peste 50 de ani. De fapt, revoluția sexuală a anilor 1960 a adus cu sine o mai mare

¹⁰ <http://www.ziarullumina.ro/articole;1687;1;52753;0;Simbolurile-religioase-din-nou-in-pericol.html>

¹¹ <http://www.ziarullumina.ro/articole;1687;1;50565;0;Crestinii-tot-mai-discriminati.html>

¹² A. Năstase: Drepturile omului, religie a sfârșitului de secol, R.A. Monitorul Oficial, București, 1992.

¹³ M. Tomescu: Protecția juridică a drepturilor omului, Editura Pro Universitaria, București, 2009, pg. 42.

tolerantă în toate domeniile, și, din păcate, dacă ideea „ghici cine vine la cină” a avut un fundament, acceptarea oricărei persoane în funcții publice (când situațiile de rezolvat au devenit mai dificile ca oricând, sub impactul transformărilor sociale actuale) este nu o eroare, este o greșeală¹⁴.

Dintotdeauna cel lipsit de forță dacă dorește să aibă succes în relația cu cel puternic trebuie ori să lupte, provocând un război, cu șanse de a câștiga, ori, dimpotrivă, să aibă în permanență o conduită agresivă, de natură de a-și exagera puterea și a produce efectele scontate (fie protecție proprie, fie câștigarea de poziții superioare în fața majorității).

Totuși, acest comportament provoacă celor puternici/majorității resentimente, din motive ușor de explicat. Ceea ce nu poate fi acceptat astăzi nici măcar ca idee, deși, din păcate, opinia autorului este că acest lucru nu

va mai întârzia să se producă, este faptul că majoritatea va reacționa. Evident, mai întâi timid, prin mijloace electorale. Dar, cum a fost evident în ultimii ani că aceste semne sunt mai degrabă ignorate, se va ajunge și alte evenimente mai grave. În fond, cazul norvegian¹⁵ este doar un preludiu al crizelor ce pot apare într-o societate din ce mai supusă atacurilor și dezinformărilor din toate direcțiile.

Astăzi se pare că sunt prea mulți piromani: în fond, încălcarea drepturilor considerate normale pentru un grup majoritar – dar care este tolerant cu minoritățile – se soldează mai întâi cu o percepție: majoritatea trebuie protejată (ceea ce este azi o blasfemie a conceptului de *politically correct*), iar apoi și cu o reacție. Iar când forța vorbește, se pierde și ceea ce s-a clădit bine, cu trudă, în zeci de ani, și asta nu e spre binele nimănui.

¹⁴ Formula aparține lui Talleyrand.

¹⁵ Pe unul din site-urile frecventate de asasinul în cauză este un clip cu o fată de 14 ani din Oslo batjocorită de trei negri.

Problema aromână

Conf. univ. dr. Corneliu Zeană

Cuvinte cheie: aromânii, etnie balcanică, asimilare, unitate în diversitate, patrimoniu

Peninsula Balcanică este, sub raport etnic, un mozaic de popoare mici dar cu personalitate puternică.

Cu privire la aromânii migrați și stabiliți în România, există două opinii, ambele fiind însă de acord cu privire la personalitatea distinctă a aromânilor în plan cultural. Unii consideră că aromânii sunt români, că nu pot fi considerați o minoritate în România, ceilalți au încredințarea că macedo-aromânii sunt o etnie balcanică aparte, amenințată cu asimilarea în diversele state în care viețuiesc, statutul de minoritate (nu numai în România, desigur), conferindu-le dreptul și posibilitatea materială de a avea școli, biserică etc., în limba lor, instituții susținute financiar. Ar fi singura cale care le-ar asigura păstrarea identității, unica șansă de supraviețuire.

Revenind la ansamblul balcanic, vedem că, într-un spațiu relativ restrâns, acest amalgam de popoare vorbește limbi diverse, aparținând grupului lingvistic slav, neolatin, sau greaca modernă, se roagă, desigur, aceluiași Dumnezeu, pe calea religiei creștine, ortodocși sau catolici, dar și pe calea celei musulmane. Unele state naționale moderne au apărut târziu în această zonă, după prăbușirea imperiului Otoman, când au fost trasate granițe într-un mod destul de arbitrar și controversat. În acest moment al istoriei, o serie de popoare trăitoare în Balcani și-au revendicat un teritoriu național. Nu toate au reușit. Macedo-aromânii, mai dispersați îndeosebi după tragedia distrugerii Moscopolei (Voskopole) nu au reușit să dobândească un stat al lor. Recunoscuți oficial în Imperiul otoman ca

etnie distinctă (Iraudeau din 1905, un act înțelept, nu-i consideră nicidecum ca români), macedo-aromânii (aromânii) intră, în perioada statelor naționale, într-o perioadă sumbră a istoriei lor din cauza naționalismului intolerant și exacerbat devenit politică de stat îndeosebi în Grecia, dar și în Bulgaria, Albania, sau aria confuză ce va deveni mai târziu Jugoslavia, a cărei existență efemeră s-a încheiat. Timp de mai multe generații, statele naționale au exercitat presiuni deosebit de puternice pentru asimilarea forțată a aromânilor, care-și păstraseră personalitatea timp de peste două milenii: le-au fost desființate școlile și bisericile în limba lor, nu puteau ocupa demnități și funcții publice dacă se declarau aromâni, li s-au furat proprietățile, împotriva lor s-au comis numeroase asasinat vizând îndeosebi conducătorii (celnicii), învățătorii și preoții lor. Ca urmare, un număr semnificativ de aromâni și-au părăsit ținuturile de baștină, în primele decenii ale secolului trecut, migrând în România, unde au fost naturalizați ca români.

Cu toate că aromânii reprezintă un procent însemnat din populația peninsulei Balcanice, în urma asimilării lor în cadrul diferitelor state-națiune, în mare parte și-au pierdut identitatea, unii considerându-se greci, alții

români, albanezi etc, iar o parte chiar s-au slavizat. Unii, ceva mai puțini, au devenit austrieci, alții maghiari, unii înobilați ca baronii Mocioni, Sina (cel care a finanțat celebrul pod cu lanțuri din Budapesta), apoi Gojdu și alții. Pretutindeni, aromânii au fost remarcabili evergeți, inclusiv în România.

Cu privire la originea macedonenilor, Grecia susține în ultimul timp că ar fi greci romanizați (latinizați), această țară nerecunoscând minoritățile pe teritoriul său, românii îi consideră ramura lor sud-dunăreană, în virtutea originii lor comune de acum 2000 de ani, italienii, cu argumente greu de contestat, îi revendică drept o ramură italică. În condițiile impuse de statele naționale, procesul dispariției prin asimilare a aromânilor s-a accelerat în ultimul secol, cu osebire în ultimele decenii. Copiii și nepoții aromânilor transplantați-migrați în România, trăind în izolarea forțată impusă de regimul communist, au pierdut contactele cu rudele lor rămase în nordul Greciei, în spațiul iugoslav, Bulgar sau Albanez. Mulți se consideră români, iar românii, ca semn de prețuire i-au etichetat adesea drept superromâni, îndeosebi în perioada interbelică. În Grecia s-a produs un fenomen similar dar, istoric, mult mai vechi. Multi aromâni au luptat în Eteria

și nu puțini eroi naționali ai Greciei au fost aromâni. Turcia își revendică și ea eroi de origine aromână. Statele naționale din Balcani, formate după prăbușirea imperiului Otoman au avut în istorie o existență de scurtă durată, aflată pe cale de a se încheia, odată cu intrarea pe scenă a Europei Unite, caracterizată prin dispariția granițelor, subordonarea guvernelor naționale (locale) unei puteri centrale din ce în ce mai evidente și mai bine structurate, cetățenii europeni având liberă circulație, asociere și recunoștere (declarație) a identității entice așa cum o consideră și o simte fiecare.

Istrosromâni, trăind în apropierea graniței Croației cu Italia, au avut o soartă crudă la finele celui de al Doilea Război Mondial. În virtutea unui drept străvechi istoric dar și pe criteriu populațional, Italia a încorporat teritoriul de coastă al Adriaticei de nord, cu orașele Gorizia, Fiume, Durazzo ș.a., zone în care trăiau aromâni. După înfrângerea Italiei și Germaniei, incitați de Tito, sârbii au masacrat în masă populația italiană din zona pe care au revendicat-o, victime căzând și aromâni și istrioți. Mulți au fugit în Italia unde au fost cu ușurință asimilați. Dacă recent, masacrele de la Sarajevo, Srebrenița etc, (tip purificare etnică), au stârnit reacția dură

americană urmată de aducerea în fața tribunalului de la Haga a celor care au condus aceste masacre, cele de la finele războiului au rămas doar de apanajul istoriei, chiar dacă un vâl gros de discreție le acoperă încă. Din populația altădată semnificativă, istrosromâni mai trăiesc astăzi în ținutul de baștină mai multe sute, poate câteva mii.

Deviza Uniunii Europene, Unitate în Diversitate, definește noul concept privitor la naționalitate, ca valoare care se cere conservată. Fiecare popor (etnie, neam) își poate revendica identitatea sa națională dacă are sau dobândește conștiința apartenenței identitare, iar Uniunea Europeană încurajază acest demers, mai presus, în ierarhia valorilor, decât altele. Din acest motiv s-a ales deviza amintită și nu o alta, de pildă „Libertate și Pace”, ori „Frăție și Prosperitate”, sau alte formule luate inițial în discuție. Odată cu intrarea regiunii balcanice în Uniunea Europeană aromâni revin la situația pe care o cunoscuseră în timpul Imperiului Otoman. Mai precis, așa ar trebui să fie. În vremurile tragice în care persecuțiile exercitate asupra aromânilor își atinseseră apogeul, când erau asasinați preoții, învățătorii, poeții și scriitorii aromâni, aceștia și-au aflat refugiul în România, unde

au fost primiți ca niște frați adevărați. Din acest motiv, mulți aromâni au o strângere de inimă atunci când ar trebui să se declare altceva decât români, ca și cum acest fapt ar conține un subtil dar neplăcut ingredient de nerecunoștință. Nimeni nu-i iubește pe români cu mai adâncă simțire decât aromânii. În momentele de cumpănă ale neamului românesc ei s-au considerat români și n-au ezitat să-și verse sângele, chiar cu prisosință, până la sacrificiul suprem. Nu numai pentru acest fapt românii le datorează recunoștință. Valorile pe care aromânii le-au dat culturii române sunt greu de evaluat din cauza mulțimii și importanței lor. Avem încredințarea că, după recunoașterea etniei macedoaromâne, prețuirea reciprocă dintre ei și români va spori. Românii vor fi mândri că au în mijlocul lor o astfel de zisă „minoritate”. Unii aromâni se întreabă: cum să ne numim noi minoritari în mijlocul alor noștri? În vremurile comunismului a fi minoritar aducea o nuanță depreciativă. Comunismul cultiva majoritatea, ba chiar unanimitatea, această culme a absurdului. În noua lume europeană a fi minoritar înseamnă doar a fi distinct și are, dimpotrivă, o conotație apreciativă. Etniile mici sunt protejate spre a nu li se stingă limba

și tradițiile, valorile culturale. De fapt, chiar în Uniunea Europeană, așa cum o vedem astăzi, diferența dintre majoritate și minoritate dispare. Nu numai că popoarele au aceleași drepturi, de pildă, după președinția luxemburgheză a UE din primul semestru 2005 a urmat cea britanică, cu aceleași prerogative (popoarele mici sunt chiar favorizate), dar atât germanii cât și englezii sau francezii nu sunt altceva decât niște minoritari în cadrul Uniunii. Cu toții suntem minoritari! Se apreciază că bulgarii, nu peste multă vreme, vor deveni minoritari în propria lor țară, dacă nu cumva au devenit deja, având o evoluție demografică negativă, în contrast cu țiganii și turcii, mult mai prolifici. Acest lucru nu va mai avea însă nici o însemnătate din momentul în care Bulgaria a devenit membră a UE. Unele neamuri se sting, altele își mențin sau își redobândesc vigoarea și personalitatea, așa a fost dintotdeauna mersul istoriei, considerată pe paliere largi. Destinele UE nu mai sunt dirijate de o etnie care să aibă în Europa un stat național, Visul lui Napoleon a apus.

Fiecare popor, etnie, neam, își poate revendica identitatea sa națională dacă atinge nivelul conștiinței identitare, adică dacă se distinge prin anumite particularități, dacă are un

specific al său. Filosofia politică în baza căreia se construiește Europa comună încurajază acest aspect al diversității. Cu cât suntem mai diverși, cu atât prețuirea reciprocă este mai elevată și mai manifestă. Cuvântul „minoritar”, care avea o conotație cu nuanțe negative, este în prezent privit apreciativ. Aromânii reprezintă o mare valoare pentru națiunea română tocmai pentru că sunt minoritari. Pierderea unei minorități are consecințe incalculabile. Putem oferi exemplul reducerii dramatice a germanilor din România în ultima jumătate de secol, când au trecut de la 7-800.000 la doar 60.000 de oameni. Persecutarea lor în timpul comunismului, cu deportarea în masă în URSS unde mai toți au fost exterminați, deportările în Bărăgan, arestările etc i-au făcut pe acești cetățeni atât de loiali să emigreze cu orice prilej care li s-a oferit. Statul român ar trebui să-și ceară oficial scuze, deși faptele amintite sunt imputabile comuniștilor, în primul rând pentru că a acceptat și chiar încurajat deportarea în URSS a unor cetățeni români. Ca o paranteză, imediat după armistițiul din august 1944, când armata română întorcea armele, sovieticii au „făcut prizonieri” circa 180.000 de ostași români, în Moldova, trimițându-i în lagăre, îndeosebi în Siberia.

Cu puțin timp mai târziu, comuniștii au organizat vânarea basarabenilor refugiați în România din teritoriile pe care sovieticii le ocupau. Erau trimiși în lagăre, copiii lor erau dați afară din școli... O mare trădare de neam.

Deși supuși unor enorme presiuni, germanii, ca și aromânii, nu s-au pierdut identitatea etnică în cea mai mare parte. În localitatea Mihail Kogălniceanu (județul Constanța), înființată de coloniști germani, descendenții acestora, bob numărat, nici măcar o sută, în bună parte, nu mai vorbesc germana, considerându-se români, chiar dacă biserica germană, catolică, este una din bijuteriile arhitectonice rămase, care a fost chiar renovată. Aromânii din această localitate continuă însă să-și vorbească limba și să-și păstreze tradițiile, deși nu au școli în limba maternă și nici biserică proprie, cum și-ar dori.

De multe ori, românitatea se confundă cu hotarele țării. Comuniștii ne-au obligat să rupem relațiile cu cei din „exil”. Care hotare ale țării? Cele ale României mari, cele din timpul lui Ștefan cel Mare, cele de-acum, care într-un an sau doi nu vor mai însemna mare lucru, mai ales când în spațiul românesc va reintra Basarabia și Bucovina? Problema granițelor este altfel privită în vremea Europei Unite,

Prutul și, pe o porțiune, Nistrul vor deveni asemeni Oltului sau Mureșului. Să nu uităm ca și în Transnistria (prima republică Moldovenească din Uniunea Sovietică) românii sunt etnia dominantă numeric.

Aromânii și-au conservat (printr-un miracol) limba, muzica și, în general, tradițiile definitorii. Și-au conservat și numele, cu rezonanță distinctă, deși Serbia a impus schimbarea acestora. Toate disputele privindu-i pe aromâni nu mai au însă o importanță deosebită în perspectiva cuprinderii Balcanilor în Uniunea Europeană. O discuție cu tema „limbă sau dialect” ca să nu mai vorbim de situațiile de graniță, imposibil de definit, este, de asemenea inutilă.

Ce sunt aromânii este mai puțin important în această discuție decât CE VOR DEVENI EI, care este viitorul lor în Europa.

Aromânii sunt ceea ce sunt, sintagma amintind de „Eu sunt cel ce sunt”, formula care încearcă să cuprindă ceea ce este greu de definit în cuvinte, dar este totuși înțeleasă cu o cuprindere sufletească largă și totală, dincolo de schematismul cuvintelor. Ei se disting de români, verii lor apropiați, prin limbă, muzică, port, trăsături caracteriale-comportamentale, dar mai cu seamă prin zestrea genetică.

Cercetările genetice au arătat că aromânii sunt mai apropiați de populațiile italice, în timp ce românii conservă patrimoniul genetic al dacilor.

Viitorul macedo-românilor se întrezărește cu suficientă claritate în lumina unificării europene. Etnia aromâna este considerabil și electiv avantajată de extinderea UE în Balcani. De ce electiv favorizată? Pentru că, nedobândind un stat durabil al lor, pe teritoriul Greciei de Nord, Macedo-românii au fost supuși în toate statele în care viețuiesc unui proces de desnaționalizare care a îmbrăcat uneori forme brutale, mergând până la asasinarea preoților, învățătorilor, celnicilor și chiar al oamenilor simpli. Purificarea etnică nu este ceva cu totul nou în Balcani, iar Cel de al Doilea Război Balcanic a fost provocat de disputele pentru Macedonia.

În ciuda aportului lor cultural de o inestimabilă bogăție – ei au infuzat puternic toate culturile „naționale” din aria noastră geografică – aromânii reprezintă un grup populațional amenințat în toate planurile cu dispariția prin asimilare. Dacă nu apărea Uniunea Europeană, cu principiul ei fundamental „Unitate în Diversitate”, probabil chiar s-ar fi stins. Iată însă ca rezoluția 1333 a Consiliului Europei îi protejază, iar întreaga politică actuală

a UE în zona balcanică le deschide cu totul alte perspective. Cea mai mare bogăție a Europei este diversitatea ei etnoculturală remarcabilă. Ca și pe vremea Imperiului Roman (să ne amintim de cetățenia romană, astăzi cetățenia europeană), sau a Imperiului Otoman, granițele dintre statele naționale devin mai curând administrative, popoarele își ocupă, fiecare, locul lor firesc, acolo unde își au rădăcinile istorice, aproape toate popoare extrem de vechi, așa cum sunt și aromânii, iar statele naționale nu mai au nici puterea și nici interesul de a-i revendica negându-le identitatea. UE este extrem de dinamică în dezvoltarea sa, evoluează cu mare rapiditate, este permanent regândită. Strategiile elaborate de Mișcarea Europeană sunt dintre cele mai îndrăznețe. Statele UE și cele candidate trebuie să ia în calcul aceasta dinamică, mai ales în perspectiva europeanizării Balcanilor.

O alta instituție preocupată de protejarea popoarelor și culturilor mici este UNESCO. La 17 octombrie 2003 a fost adoptată la Paris „Convenția Internațională pentru Protecția Patrimoniului

Cultural Imaterial”, care cuprinde 40 de articole. Este vorba de protejarea diversității culturale, care asigură o dezvoltare durabilă: limba, tradițiile orale, dansurile, muzica, artizanatul tradițional. Toate acestea trezesc și întrețin sentimentul de identitate și continuitate. Trebuie să facem eforturi pentru a include patrimoniul cultural aromân pe lista celor care necesită măsuri urgente. Lista cuprinde în prezent 47 de sectoare de patrimoniu imaterial protejate. În comunicatul de presa UNESCO 92 din 2003, secretarul general Kichiro Matsuura spune că „nu este vorba de o simplă recunoaștere a valorilor unor elemente de patrimoniu cultural imaterial, ci implică un angajament din partea statelor de a pune în aplicare un plan de promovare și salvare a capodoperelor înscrise”.

UE reprezintă nu numai un spațiu de libertate, pace, prosperitate și justiție (pentru România așa așeza aceste valori în ordine inversă), ci și o zona în care popoarele mici, cu patrimoniul lor cultural, sunt puternic sprijinite.

Politica Ucrainei de asimilare a românilor din Bucovina de Nord

Veronica Dumitrașcu

Cuvinte cheie: drepturile minorităților, limba minorităților, libertatea de exprimare, accesul la educație, identitate etnică

Actor aflat la intersecția dintre Est și Vest, Ucraina reprezintă pentru Rusia un spațiu geopolitic important, un teritoriu vital intereselor sale în Vest. Datorită poziției geostrategice și a prezenței minorității românești destul de numeroase, Ucraina devine o zonă de interes atât pentru România, cât și pentru întreg arealul sud-est european.

Subiectul privind situația românilor din Ucraina este extrem de sensibil. Realitățile istorice ne dezvăluie drama comunității românești încercată de secole de dominația habsburgică și rusă. Situația românilor bucovineni, cu suferințele trecutului și blocajele prezentului, este îngreunată și de politica ucrainenilor ce vor să-și impună limba în școlile minorităților și în Biserici și îngreunează tot mai mult regimul acordării vizelor. Disputa pe marginea minorității românești

din Bucovina de nord aflată pe teritoriul Ucrainei durează de sute de ani, însă revine parcă cu și mai mare forță odată cu restituirea Insulei Șerpilor României și a manifestării naționalismului ucrainean în timpul revoluției orange. Comunitatea românească din nordul Bucovinei încearcă să-și mențină identitatea prin cele câteva școli în limba română care riscă să se ucrainizeze sau să se transforme în școli moldovenești și cele câteva biserici care încearcă să mențină limba română prin liturghie și predică.

La nivel legislativ, statul ucrainean a reglementat drepturile minorităților în acord cu Convenția Europeană a Drepturilor Omului, dar, în realitate, acesta pune tot felul de obstacole pentru a diminua drepturilor românilor.

În cele ce urmează, vom analiza legislația la nivel european a drepturilor

minorităților naționale, Convenția cadru privind protecția minorităților naționale, Carta europeană a limbilor regionale sau comunitare, precum și Constituția Ucrainei și legile cu privire la minoritățile naționale din Ucraina și modalitatea în care sunt respectate drepturile minorității românești în acord cu legislația Uniunii Europene, a Constituției Ucrainei și a tratatelor încheiate între Ucraina și România.

CADRUL LEGISLATIV PRIVIND DREPTURILE ROMÂNILOR DIN BUCOVINA DE NORD (UCRAINA)

În Ucraina, Constituția și o serie de legi garantează folosirea și apărarea limbilor tuturor minorităților naționale din Ucraina.

DREPTURILE CONSTITUȚIONALE

Constituția Ucrainei prevede în articolul 10, aliniatul 2 faptul că: „dezvoltarea liberă, folosirea și protejarea limbii ruse și a altor limbi ale minorităților etnice din Ucraina sunt garantate”, iar articolul 11 prevede că: „statul contribuie la consolidarea și dezvoltarea națiunii ucrainene, conștiinței istorice, tradițiilor și culturii ei, precum și la dezvoltarea specificului etnic, cultural, limbii și religiei tuturor popoarelor și minorităților naționale băștinașe”. Având

rădăcinile etnice din moși-strămoși pe pământul Bucovinei de nord, românii reprezintă populație băștinașă care ar trebui să se bucure de drepturile și libertățile enumerate mai sus.

Articolul 53 „garantează cetățenilor care aparțin minorităților naționale dreptul la învățământ în limba maternă sau la studierea limbii materne în așezămintele de învățământ de stat și comunale sau prin intermediul societăților național-culturale”. Așa cum scrie în articolul 24 că: „cetățenii au drepturi și libertăți constituționale și sunt egali în fața legii și nu pot exista privilegii sau restricții după criteriile de convingeri politice, religioase, din motive de origine etnică, limbă sau alte motive”, românii ar trebui să se bucure de aceleași drepturi și libertăți ca ucrainenii, dar să și le recunoască, să le afirme și să le pună și în practică. Conform Constituției Ucrainei românii au dreptul să-și dezvolte și să consolideze specificul etnic, tradițiile, limba și religia. De asemenea un drept important este dreptul la învățământ în limba maternă.

Deoarece în articolul 9 al Constituției Ucrainei este subliniat faptul că „tratatele internaționale în vigoare, ratificate de Rada Supremă a Ucrainei, constituie o parte a legislației naționale a Ucrainei”, important pentru

studiul de față este relevarea aspectelor ce țin de drepturile și libertățile minorităților naționale din tratatele internaționale ratificate de Parlamentul ucrainean. Conform articolului de mai sus, orice tratat semnat în numele Ucrainei este recunoscut ca parte din Constituție după ratificarea în Parlament.

ANGAJAMENTELE INTERNAȚIONALE ALE UCRAINEI

După admiterea Ucrainei în Consiliul Europei, statul ucrainean și-a asumat angajamentul de a semna și a ratifica „Convenția-cadru cu privire la protecția minorităților naționale” (deja semnată și ratificată), precum și „Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare”. Cu privire la „Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare”, precizăm că Ucraina a declarat Consiliului Europei că prevederile convenției cadru se vor aplica, alături de alte minorități și românilor.

În „Convenția cadru cu privire la protecția minorităților naționale”, art. 5, paragraful 2 se menționează: „Fără a se aduce atingere măsurilor luate în cadrul politicii lor generale de integrare, părțile se vor abține de la orice politică ori practică având drept scop asimilarea persoanelor aparținând minorităților naționale împotriva voinței

acestora și vor proteja aceste persoane împotriva oricărei acțiuni vizând o astfel de asimilare”, iar articolul 12 se adresează în întregime educației în limba minorităților. În articolul 12, paragraful 3 se stipulează: „Părțile se angajează să promoveze șanse egale de acces la educația de toate nivelurile pentru persoanele aparținând minorităților naționale”.

Convenția cadru stipulează că fiecare persoană aparținând unei minorități naționale se poate bucura de o serie de drepturi:

- „dreptul la libertatea de întrunire pașnică și la libertatea de asociere, la libertatea de expresie și la libertatea de gândire, conștiință și religie (art. 7);
- dreptul de a-și manifesta religia sau credința sa și dreptul de a înființa instituții, organizații și asociații religioase (art. 8);
- dreptul la libertatea de opinie și libertatea de a primi și a comunica informații sau idei în limba maternă, fără ingerințe ale autorităților publice și independent de frontiere (art. 9, paragraful 1);
- dreptul de a crea fără obstacole utilizarea mijloacelor de informare scrisă de către persoanele aparținând minorităților naționale (art. 9, paragraful 3);

- dreptul de a folosi liber și fără ingerință limba sa minoritară, în privat și în public, oral și scris (art. 10, p. 1);
- dreptul de a folosi numele (patronimul) și prenumele său în limba minoritară și recunoașterea oficială a acestora (art. 11, p. 1);
- dreptul de a înființa și administra propriile instituții private de educație și instruire (art. 13, p. 1);
- dreptul de a învăța limba sa minoritară (art. 14, p. 1) (fără a aduce atingere învățării limbii oficiale);
- în ariile locuite tradițional sau în număr substanțial de persoane aparținând minorităților naționale, părțile vor depune eforturi pentru a asigura, în măsura posibilului și în cadrul sistemului lor educațional, ca persoanele aparținând acestor minorități să beneficieze de condiții corespunzătoare de învățare a limbii lor minoritare ori de a primi o educație în această limbă (art. 14, p. 2);
- dreptul de a stabili și a menține contacte libere și pașnice peste frontiere cu persoane care se află în mod legal în alte state, îndeosebi cu acelea cu care au în comun identitatea etnică, culturală, lingvistică sau religioasă, ori patrimoniul cultural (art. 17., p. 1)".

Toate aceste drepturi pentru fiecare persoană aparținând unei minorități naționale trebuie să fie respectate. Convenția cadru privind protecția minorităților naționale „a fost semnată în numele Ucrainei la 15 septembrie 1995, iar de la 1 mai 1998 aceasta a intrat în vigoare pentru Ucraina în calitate de lege organică”. În acest cadru, Ucraina se angajează să respecte pe deplin aceste drepturi. Însă acestea sunt respectate în realitate?

„Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare” este un document ce prevede o serie de principii potrivit cărora limbile minoritare sau regionale „ar trebui protejate și promovate în mod cotidian”. „Documentul presupune mai multe variante, iar statul care îl ratifică are posibilitatea să aplice normele în mod diferențiat” (Popescu I., 2005, 29). Dat fiind acest fapt, au fost o serie de piedici din partea unor forțe politice din Ucraina, în special din partea grupurilor naționale privind elaborarea documentului final. Variantele propuse aveau cerințe minimale ce nu vizau nici pe departe normele semnalate în Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare, semnaleză domnul Ion Popescu, deputat în Rada ucraineană. Au fost tot felul de piedici, de la omiterea voită a unor norme și neîntrunirea voturilor

în Parlament pentru ratificare până la anularea legii din motive tehnice. S-au propus două variante: și în 1999 și în 2003. „Legea cu privire la ratificarea Cartei europene privind limbile regionale sau minoritare din 1999 a funcționat ca lege internă din 30 decembrie 1999 și a funcționat ca lege internă până la 12 iulie 2000, dar anulându-se legea, nu au fost anulate și prevederile ei” (Popescu I., 2005, 36). Însă toate normele din Cartă ar trebui să fie adevărate obiective privind drepturile lingvistice ale românilor din Ucraina.

Privind Carta ratificată de Ucraina în 1999 au fost o serie de prevederi care nu au fost luate în calcul. Prevederile din partea a III-a se aplică „doar privind limbile minorităților menționate în art. 2 a legii, adică: a rușilor, evreilor, bielorușilor, moldovenilor și românilor, tătarilor din Crimeea, bulgarilor, polonezilor, maghiarilor, grecilor, germanilor, găgăuzilor și slovacilor (enumerarea aceasta a fost acceptată de Comitetul de stat în problemele minorităților) în dependență de numărul persoanelor ce aparțin lor și locuiesc compact în permanență în limitele unei unități administrative teritoriale respective”.

Important este faptul că s-a inclus art. 5 care spune că „la aplicarea prevederilor Cartei nu se admite reduce-

rea rețelei așezămintelor de învățământ, de cultură și altor așezăminte în funcționarea cărora sunt aplicate limbile minorităților naționale”.

Alte articole importante din Cartă care merită să fie menționate: „în articolul 8 al Cartei care corespunde cu art. 2.1. al Legii din 1999 privind învățământul, în teritoriile unde numărul persoanelor aparținând minorităților naționale depășeau 20%, la punctul 1 Ucraina își asumă desfășurarea unei educații preșcolare, învățământ primar și învățământ secundar și chiar a învățământului universitar în limba minorităților, iar predarea limbilor minorităților să facă parte integrantă din programa de învățământ; articolul 9 al Cartei se referă la folosirea limbilor regionale sau minoritare în justiție; în conformitate cu articolul 11 al Cartei și articolul 2.1 al Legii din 1999 în unitățile administrativ-teritoriale unde vorbitorii limbii minorității respective constituie 20% din populația totală, Ucraina se angaja să încurajeze crearea, cel puțin, a unei stații de radiodifuziune și a unui canal de televiziune care ar funcționa în limba minorității”.

În Legea din 2003 privind ratificarea Cartei limbilor regionale sau minoritare este specificat faptul că „prevederile Cartei vor fi aplicate față de limbile următoarelor minorități naționale: bielorusă, bulgară, găgăuză, greacă,

evreiască, crâmo-tătară, moldovenească, germană, polonă, rusă, românească, slovacă și ungară”. Au fost precizate limbile persoanelor care aparțin minorităților naționale, plasarea separată a moldovenilor și românilor demonstrând prin aceasta că limbile moldovenească și română sunt diferite. În textul din 2003 lipsește un articol important care „nu permitea să fie redusă rețeaua așezămintelor de învățământ, de cultură și a altor așezăminte în funcționarea cărora sunt aplicate limbile minorităților naționale” (ibidem). În acest fel este scoasă norma care asigura interzicerea asimilării lingvistice prin intermediul instituțiilor școlare.

Potrivit reprezentantului minorității române în Radă, în noua lege nu erau specificate unitățile administrativ-teritoriale în limitele cărora erau aplicate normele Cartei. În Legea din 1999 erau aplicate măsurile când populația unei minorități depășea 20% sau când era între 10% și 20% sau sub 10%. Din noua variantă a Legii a fost exclus mecanismul de realizare a acestei Legi, lăsând elaborarea acestuia în seama organelor executive. Printre cele mai importante norme care au fost omise enumerăm: dreptul la desfășurarea învățământului primar, secundar și universitar în limba minorității respective, precum și ca

predarea limbii respective să facă parte integrantă din programa de învățământ. Cu privire la folosirea limbii minoritare sau regionale în viața administrativă, printre normele importante omise sunt cele privind „asigurarea autorităților administrative să utilizeze limbile regionale sau minoritare sau să permită autorităților locale să întocmească documente într-o limbă regională sau minoritară” (ibidem). Privind folosirea mijloacelor de informare în masă a fost omisă norma principală privind „facilitarea, crearea unei stații de radiodifuziune și a unui canal de televiziune care ar funcționa în limbile respective”. Acestea sunt doar câteva articole omise în Legea din 2003, ele fiind în număr mult mai mare, dar, din lipsă de spațiu, sunt enumerate doar acele măsuri considerate a fi importante privind drepturile și libertățile minorităților.

În noua Lege din 2003 au fost omise multe articole importante care, de fapt, conturau drepturile și libertățile în materie de limbă ale minorităților. Cel mai important articol care a fost omis, cu bună știință, este cel privind interzicerea asimilării lingvistice prin instituțiile școlare. Toate aceste măsuri care erau prevăzute în Cartă, dar au fost omise din Legea din 2003 ratificată de Rada ucraineană arată că, de fapt, Ucraina a redus mult

drepturile și libertățile minorităților care existau până în 2000 după ce a fost anulată Legea din 1999.

Mai subliniem un alt Tratat important, cel privind relațiile de bună vecinătate și cooperare între Ucraina și România, în care, conform articolului 13: „în scopul protecției identității etnice culturale, lingvistice și religioase a minorității române din Ucraina și a minorității ucrainene din România, părțile contractante vor aplica normele și standardele internaționale prin care sunt determinate drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și anume acele norme și standarde care sunt cuprinse în Convenția-cadru a Consiliului Europei privind protecția minorităților naționale, precum și în: Documentul Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței asupra dimensiunii umane a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, din 29 iunie 1990, Declarația Adunării Generale a O.N.U. asupra drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale sau etnice, religioase și lingvistice (Rezoluția nr. 47/135), din 18 decembrie 1992, și Recomandarea nr. 1201 (1993) a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei cu privire la un protocol adițional la Convenția europeană a drepturilor omului, referitor la drepturile minorităților naționale, cu înțele-

gerea că această recomandare nu se referă la drepturi colective și nu obligă părțile contractante să acorde persoanelor respective dreptul la un statut special de autonomie teritorială bazată pe criterii etnice”.

Conform Constituției și angajamentelor internaționale, Ucraina este obligată să respecte o serie de legi privind afirmarea, respectarea și dezvoltarea tradițiilor culturale și naționale ale minorităților, libertatea de exprimare și acces la educație, religie și cultură în limba proprie. Aceste legi ar trebui respectate mai ales când vine vorba de români, populație băștinașă cu rădăcini din moși strămoși pe pământul Bucovinei de Nord.

Deși drepturile minorităților naționale sunt precizate destul de clar în Constituția Ucrainei, în realitate, acestea nu sunt respectate de către autoritățile ucrainene. Asimilarea capătă proporții din ce în ce mai dezastruoase, de la eliminarea limbii materne din școlile unde studiază copiii români și până la oficierea liturghiei în unele sate locuite de români din raionul Storojineț în limba ucraineană.

Unul dintre pilonii supraviețuirii etnice ca neam îl reprezintă școala. Familia, școala și Biserica sunt cele trei cadre prin care un neam poate rezista. Dacă vrei să distrugi un popor, e de ajuns să distrugi valorile și

reperle etnice ale poporului respectiv. Educația devine o componentă importantă în acest sens pentru menținerea identității etnice. Limitarea dreptului minorităților etnice de a avea învățământ în limba maternă duce la o agresare a identității acestora.

Numărul școlilor cu predare în limba română a scăzut de-a lungul anilor, fiind înlocuite de școlile rusești, apoi, mai târziu de școlile ucrainene. În același timp, se fac presiuni din partea unor asociații moldovenești de a se introduce școli moldovenești cu alfabet chirilic.

Redau mai jos câteva cifre pentru a arăta situația alarmantă în care se află școlile în limba română din nordul Bucovinei.

La nivelul anilor 2002-2003 în regiunea Transcarpatia erau 11 școli cu predare în limba română cu 3.543 elevi, două școli mixte cu 1427 elevi în care se studia limba română ca obiect obligatoriu și încă 10 copii studiau româna facultativ. În total, 2,3% din numărul total al elevilor studiau în limba română și erau 310 profesori (pedagogi) care predau obiectele de studiu în limba română.

În 2001 în regiunea Cernăuți erau 181.780 românofoni din care 114.555 persoane s-au declarat români și 67.225 moldoveni. În 2000 erau 86

de școli românești cu 22.000 de elevi, șase școli mixte cu 1.8 mii elevi. Din 449 școli naționale, în 2002 funcționau 305 școli cu 93.200 de elevi în limba ucraineană, iar 83 școli (circa 18,49%) cu 21.672 elevi erau cu predare în limba română (16,56%). În 2002 erau 6.204 clase cu predare în limba română cu 132.450 elevi români.

În regiunea Odesa români nu mai sunt considerați drept cea mai importantă etnie. În această zonă mulți se declară moldoveni. În 2001 erau 123.751 persoane care s-au declarat moldoveni și constituiau 5,04% din populația regiunii. Din 1989 numărul moldovenilor a scăzut de la 145 de mii la 124 de mii, având în vedere o reducere de aproape 14,4%. Chiar dacă numărul moldovenilor a mai scăzut față de anii precedenți, totuși în această regiune, cei care vor să submineze limba română încearcă să facă presiuni asupra populației să se declare moldoveni ca să poată să scoată limba română din școli și din Biserici. Astfel, pe această cale, încearcă să introducă în școli limba moldovenească astfel încât să dispară limba română și să se împutăneze cei care se declară români.

La nivelul anului 1979 apar menționați în statisticile oficiale și moldovenii ca etnie separată de români. Așa cum menționează și Dan Dungaci, mol-

dovenismul este „un proiect de sorginte sovietică, care, bazându-se pe o lectură istorică voit distorsionată, acreditează ideea unei diferențieri etno-lingvistice între „moldoveni” și români”. Miza folosirii acestui tertip, de a împărți pe români în moldoveni și români este una identitară. Strategia folosită de autoritățile ucrainene care menționează în statistica oficială etnia moldovenească este aceea de a împrumuta numărul celor care se declară români astfel încât românii ca etnie să nu poată ocupa locul trei în recensăminte (așa cum ar fi firesc), ci locul opt. Prin aceasta, românii nu ar avea pretenția să ceară reprezentanță în Parlament și o serie de alte drepturi legate de educație, cultură, religie etc. În recensământul din 2001 (datele oficiale), moldovenii sunt considerați a patra ca etnie, iar românii ocupă locul opt. Dacă am socoti pe moldoveni și români la un loc, românii ar fi pe locul al treilea ca etnie, înaintea bielorușilor (*State Statistics Comitee of Ukraine*, <http://2001.ukrcensus.gov.ua>).

Teza moldovenismului este de natură să inducă confuzie între etnie și cetățenie. Mergând pe urmele inventatorilor sovietici în termeni de etnie și de limbă, autoritățile ucrainene in-

ventează tradiții, obiceiuri ale moldovenilor diferite de cele ale românilor. Mai mult decât atât, încearcă să demonstreze că există diferențe legate de istorie, tradiții, limbă, cultură între români și moldoveni tocmai pentru a dezbină comunitatea românească. Astfel inventează școli moldovenești și manuale în limba moldovenească.

Prin strategiile pe care le urmărește, Ucraina dă dovadă de agresivitate în relațiile cu statele din jur, în special cu România, atât prin tendințele de asimilare a românilor prin școală, cultură, limbă etc, cât și prin încercările de a susține înființarea școlilor moldovenești și de introducere în școli a limbii moldovenești și a alfabetului chirilic. Însă, prin angajamentele internaționale și a tratatelor încheiate, Ucraina ar trebui să respecte autonomia culturală și națională a minorităților, dezvoltarea tradițiilor culturale și naționale ale acestora, libertatea de exprimare și acces la educație, religie și cultură în limba proprie. Îngrădirea acestor drepturi reprezintă o încălcare flagrantă a Drepturilor fundamentale ale omului și a Convențiilor europene privind protecția minorităților naționale, precum și a Constituției Ucrainei.

BIBLIOGRAFIE

- DUNGACIU, DAN (2005), *Moldova ante-portas*, București: Editura Tritonic.
- POPESCU, ION (2005), *Românii din Ucraina. Pledoarie pentru supremația legii și adevărului*, București: Editura Transversal.
- POPESCU, ION; UNGUREANU, ION (2005), *Românii din Ucraina între trecut și viitor*, Oradea: Editura Treira.

DOCUMENTE, LEGI, TRATATE

- Convenția-cadru cu privire la protecția minorităților naționale, (http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Conventia_Cadru_pentru_Protectia_Minoritatilor_Nationale.pdf).
- Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare, (http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Brochure/Brochure_ro.pdf).
- Tratatul cu privire la relațiile de bună vecinătate și cooperare între Ucraina și România, (<http://www.dprp.gov.ro/wp-content/uploads/2010/03/Tratat-de-baza-Romania-Ucraina.pdf>).
- Tratat din 02/06/ 1997 cu privire la relațiile de bună vecinătate și cooperare dintre România și Ucraina, Publicat în Monitorul Oficial nr.157 din 16/07/1997, (<http://www.dprp.gov.ro/wp-content/uploads/2010/03/Tratat-de-baza-Romania-Ucraina.pdf>).
- Declarația Parlamentului Republicii Moldova din 24.03.1992 publicat în Monitorul Parlamentului nr.003, nr.77, (<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=317361>).
- Tratat între Republica Moldova și Ucraina cu privire la frontiera de stat din 18.08.1999 publicat în ediția oficială „Tratate internaționale”, 2002, vol.29, pag. 434 (http://www.undp.md/border/Tratat_RM-Ucaina_frontiera_de_stat.html)

Confluente,

Rolul negocierii în Relațiile Internaționale și Administrația Publică

Prof. Vasile Neacșa

Cuvinte cheie: hiper-putere, negociere, protecționism de stat, terapie de șoc, „conflictul bananelor”

Trăim o perioadă de metamorfoză politică, economică și socială de excepție. Centrele de putere create în urma Revoluției Industriale în care statul ca națiune deținea un monopol cvasicomplet s-au dispersat și diluat. Sistemele așa zis moderne de organizarea birocrăției devin sisteme limitative și frânează în mod evident remodelarea societății prezente, a progresului¹. Toate organizațiile internaționale începând cu cele create la Bretton Woods se cer reformate, readaptate la cerințe și aspirații noi. Trist dar adevărat, tocmai țările care au pus bazele acestor organizații internaționale, promotori zeloși ai economiei de piață, a unui model de capitalism dur care au în prezent un statut spe-

cial în sânul organizațiilor create de ei înșiși, vor încerca să paralizeze procesul de reformă atât de acut².

Astfel, într-o lume liberală și globală, pentru o perioadă am identificat o singură hiper-putere cum avea să o numească Hubert Védérine³, Statelor Unite ale Americii. Atât din punct de vedere strategic, economic, al supremației dolarului, militar, de comunicații și tehnologii noi, toate se găseau în mâna unui singur actor mondial, situație fără precedent în lume⁴. Evoluția fenomenelor mondiale din ultimii 5 ani au condus la erodarea poziției dominante a „hiper-puterii mondiale” și apariția de noi actori mondiali și regionali demni de luat în seamă, fără de care o politică

¹ Z. Brzezinski, B. Scowcroft, *America and the World*, N.Y., Published by Basic Books 2008, pp. 30-31.

² Ibid, p. 29.

³ Ministru al Afacerilor Externe din Franța în perioada 1997-2002.

⁴ Hubert Védérine, *Face a l'hyper-puissance*, Paris, Fayard, 2003, pp. 104-105.

de anvergură la nivel mondial nu se mai poate face. Odată cu aceasta și centrele de putere s-au înmulțit.

Acestea au devenit multiple și la toate nivelele social, economic și internațional. În noul sistem internațional, în care totul se negociază în locuri multiple și interactiv, puterea statului se diluează în favoarea unor noi actorii. Din interior statul face față presiunilor din partea nenumăratelor ONG-uri, asociații sau grupări cu interese transnaționale. Din exterior presiunea este generată de interacțiunea cu alte state și de diferite organizații regionale sau mondiale care s-au multiplicat.

Societățile multinaționale și procesul de globalizare sunt tot atâtea presiuni și elemente de slăbire a statului-națiune, dar nu de epuizare a acestuia. Toți acești actori locali, naționali și internaționali participă în mod cooperativ sau conflictual la redefinirea societății moderne de mâine. Interacțiunea este cât se poate de profundă mergând până la nivelul redefinirii valorilor în materie de etică, politici și economie. Probabil schimbarea de impact cea mai profundă, pe termen mediu, se va regăsi la nivelul eticii și mai ales a celei occidentale din care și noi facem parte.

Pentru a putea intra în analiza subiectului nostru de studiu, a rolului negocierii în Administrația Publică și în Relațiile Internaționale, consider necesar și oportun de a realiza o analiză a evoluției schimbărilor structurilor instituționale din Administrația Publică în perioada începând din 1989, a revoluțiilor din Europa Centrală și de Est. După această scurtă analiză voi arăta care este rolul negocierii și gradele de complexitate într-un proces de negociere. Câteva exemple vor da o imagine mai clară asupra negocierii ca instrument în Administrația Publică și Relațiile Internaționale.

ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ DUPĂ 1989

Primii ani de așa zisă «libertate necondiționată» au fost marcați de un dezinteres cvasicomplet de reformă în domeniul Administrației Publice din partea noilor guvernanți care se succedau cu rapiditate.

Acest fapt a fost influențat de 3 factori:

1. Ultraliberalii perioadei respective serveau drept model de leadership pentru noile popoare eliberate de o ideologie parțial extenuată din Europa Centrală și de Est. Margaret Thatcher și Ronald Regan, susțineau un non-intervenționism din partea statului în

procesul de redefinire a noilor structuri instituționale. Pe lângă aceasta în accepțiunea lor, dezafectarea completă a structurilor etatice existente până atunci, înlocuirea lor cu modelul anglo-saxon (USA, Marea Britanie) și promovarea unui capitalism de model «laisse faire» era singura cale de ales⁵.

2. Poziția socială destul de privilegiată a personalului din Administrația Publică înainte de 1989 se destramă. Într-o destul de mare proporție, personalul din acest sector prezenta un nivel de competență ridicat (în sistemul Administrației Publice aveau acces doar absolvenții cu mediile cele mai mari înregistrate pe parcursul studiilor universitare, cercetători de excepție care s-au detașat în plan intern sau internațional și un grup de clienți ai sistemului politic mult mai puțin pregătiți din punct de vedere profesional). Datorită dictaturii de partid munca lor se rezuma în a transpune directivele de partid în practică. După momentul revoluționar din 1989-1990, noile partide politice înființate încep un proces de discreditare a celor care au lucrat în aparatul de stat acuzându-i de colaboraționism și de eșecul economic înregistrat până

la acel moment. În aceste condiții Administrația Publică ca sector de activitate intra într-o fază de purificare și uitare pentru o lungă perioadă de timp. Problema care se punea în toată această perioadă de căutare de noi repere pentru Administrația Publică implica necesitatea restructurării acesteia, în primul rând și în același timp de profesionalizare a personalului sau transformare care ar trebui urmată gradual și constant din punct de vedere al reformei. Unele țări au încercat chiar soluții de revenire la sistemul administrativ cunoscut în perioada interbelică (Polonia). Viitorul părea încă ancorat în trecut în contextul în care miza era de proporții.

Neo-liberalii timpului prezent -1990- insistau asupra unei soluții radicale – importul sistemului Administrativ anglo-saxon. Într-o primă fază în Polonia, Cehoslovacia și România s-au înregistrat progrese încurajatoare în domeniul reformei administrative. Disoluția Cehoslovaciei (1992) și reparația a două state diferite, Slovacia și Cehia a condus la stopare pentru o perioadă a procesului de reformă.

În Polonia, clivajul dintre partizanii care susțineau ideea unui protecționism de stat versus celor care

⁵ Tony J.G.Verheijen, *L'administration publique en Europe Centrale et Orientale*, E.N.A, Revue française d'administration publique, 105/106 2003, p. 11.

susțineau introducerea unei economii de piață printr-o terapie de șoc sau altfel spus dintre forțele politice de stânga (Alianța Forțelor de Stânga, Partidul Țărănesc Polonez) și forțele politice de dreapta (Uniunea pentru o politică reală, Uniunea pentru Libertate...) conduce la o amânare a reformei în profunzime în Administrația Publică.

Totuși primii ani de libertate poloneză au ca numitor comun promovare și consolidare fără precedent a valorilor morale tradiționale ale bisericii catolice în detrimentul oricărei alt tip de inițiativă sau reformă⁶.

Plecând de la acest nivel, între anii 1994-1996 evoluția reformei Administrației Publice poloneze este ascendentă (crearea unor instituții de formare și pregătire a personalului Administrației Publice cum ar fi „Ecole National d'Administration” replica a ceea ce exista în Franța) cu toate că rămâne până în prezent încă tributară luptelor între partide politice pentru dominarea pozițiilor din sectorul public⁷.

Altfel spus nominalizarea pentru o funcție în Administrația Publică rămâne în general un apanaj al omului politic nou. Imixiunea politicului în Administrația Centrală va conduce în mod evident la o încetinire a sistemului de reformă instituțională și o abatere de la principiile democrației moderne de separație a puterilor în stat, lucru evident și în alte țări din Europa Centrală și de Est.

În România succesiunea la putere a mai toate partidelor politice de centru stânga sau centru dreapta, într-o perioadă relativ scurtă de timp, fiecare beneficiind de un grad de sprijin extern mai mare sau mai mic, conduce la un blocaj efectiv a reformei în materie de Administrație Publică. Încetineala reformei economice, sociale și administrative este cât se poate de persistentă⁸.

În aceste condiții Administrația Publică înregistrează o cădere considerabilă în eficacitate și profesionalism (elementele de bază ale apariției corupției sunt create⁹) iar guvernanții

⁶ Heyden Jacqueline, *Poles apart; Solidarity and the new Poland*, Dublin, Irish Academic Press, 1994, p. 166.

⁷ Nivelul de pregătire al participanților și de angajament din partea guvernului este departe de a avea același nivel ca cel din Franța. Începând cu 2002 Guvernul Polonez nu își respectă angajamentul față de absolvenții de a ocupa un post în Administrația Publică poloneză. *Revue française d'administration publique*, 104/105, 2003, pp. 95-108.

⁸ A. Rommele, K. Lawason, G. Karasimeonov, P. Datculescu, *Cleavages, Parties and Voters. Studies for Bulgaria the Czech Republic, Hungary, Poland and Romania*, Westport Connecticut London 1999, p. 169.

⁹ B. Neacșa, R. Anciaux, S. Peterman *Etude sur l'évolution de la transition politique en Roumanie apres les elections de decembre 2004 et l'évolution de la corruption*, raport redactat pentru CE – Enlargement Directorate General, Septembrie 2005.

care se succedau la putere fac apel la experții internaționali din toată lumea în funcție de cine finanțează trainingul sau expertiza (apar experții internaționali chiar și din Australia sau Noua-Zeelandă) fără a cunoaște specificul european în general și cel din România în particular.

Numai începând din 1999 când Uniunea Europeană (UE) își manifesta nemulțumirea față de evoluția reformei administrative din România, încep timid să apară semne de transformare și modernizare a Administrației Publice ale sale.

3. Necesitatea identificării de resurse financiare considerabile în vederea implementării unei reforme de amploare în sectorul Administrației Publice. Acestea nu erau disponibile la acel moment în nici una din țările din Europa Centrală sau de Est. Cu atât mai mult cu cât ele se vedeau împinse de USA și Marea Britanie într-o direcție nouă față de inerția lor. Mai mult, societatea civilă divizată în ansamblul ei, îi identifica pe cei care au lucrat în fostul sistem al Administrației Publice ca făcând parte din fostul sistemul de opresiune politic. În aceste condiții într-o proporție covârșitoare personalul Administrației

Publice se reorientează spre sectorul privat, benefic, oferind competențele lor economiei de piață care cu greu se înfiripa.

Un lucru era evident, că nici UE ca și organizație în sine nu avea (și nu are) un model unic de Administrație Publică de propus țărilor candidate sau membre. Ea însăși încerca, fără succes de altfel, negocierea unui sistem de reformă instituțional, de anvergură care să îi permită să funcționeze mai eficace în formulă de UE 27, lăsând la o parte și faptul că a eșuat în reforma privind funcționarea în gruparea UE 15.

Abia după reuniunea de la Madrid din decembrie 1995, cele 15 țări membre ale U.E se pun de acord cu elaborarea unui ghid pe care noile țări candidate ar urma să îl parcurgă și unde creșterea capacității administrative devine o condiție importantă de realizat. În fapt, ghidul reprezintă o sumă de principii generale de urmat și implementat într-o perspectivă de reformă și necesitatea de a ajunge la un nivel acceptabil european¹⁰. Din 1999 odată cu emiterea unei grile de evaluare apar primele eforturi mai considerabile din partea țărilor candidate pe fundalul de întârziere și bâlbâiala politică europeană. În prezent

¹⁰ Dick Leonard, *Guide to the European Union*, Published by Profile Books LTD – The Economist, 9th edition 2005, p. 30.

aceste criterii sunt considerate „aquis communitaires” în procesul de negociere și aderare cu alte țări.

NEGOCIEREA CA INSTRUMENT

În tot acest ansamblu de redefinire structurală, procesul de negociere ocupă locul central dacă ne gândim să evităm întoarcerea la un trecut dominat de violența umană.

Dacă ar fi să lăsăm deoparte inerția, bâlbâiala și timiditatea atât din partea țărilor candidate cât și din partea UE putem spune că procesul de negociere dintre acestea a fost într-un final un succes fără precedent, atât prin dimensiunea lui (negociere concomitentă încheiată cu succes cu 12 țări noi membre U.E) cât și prin profunzime (32 de capitole negociate într-un interval de 2-3 ani).

Pe parcursul acestei perioade de negociere am asistat la punerea în valoare a numeroase tehnici și strategii care au implicat diferite grade de complexitate și implicare din partea ambelor părți. Nu voi aminti strategiile și tehnicile aplicate deoarece acestea fac obiectul unui studiu aparte dar voi pune accentul pe gradul de complexitate și actorii implicați în procesul de negociere. Nu voi face referire expresă la negociere dintre UE și un

stat membru ci voi trasa un cadru general de negociere care poate fi aplicat în orice sistem de negociere din Administrația Publică sau dintre Guvernanți și Administrația Publică sau dintre două state suverane.

Privit strict sub aspect conceptual, procesul de negociere este un ansamblu de practici care permite formularea în mod pașnic a intereselor antagoniste sau divergente a grupurilor sau entităților social autonome care pot fi state sau colectivități mai mult sau mai puțin restrânse¹¹. Un acord obținut între părțile negociante poate fi de scurtă sau lungă durată. Aici distingem trei (3) grade de complexitate referitor la numărul de actori implicați și dimensiunea procesului de negociere.

BILATERAL-SIMPLU; distingem 2 actori participanți care încearcă o acomodare reciprocă fără o extindere a conflictului pe orizontală (la alte categorii sociale sau state-națiune) sau verticală (de provocare a unui proces de mutație etică).

În context bilateral-simplu (guvern-sindicat, sindicat-patronat, stat-națiune la stat-națiune etc.) procesul de negociere prezintă un grad de complexitate mediu, unde deznodământul poate fi intuit imediat de la

¹¹ Leon Constantin, *Psychologie de la négociation*, Paris PUF, 1971.

formularea ipotezei problematiceii nu mai dacă părțile implicate tratează cu prioritate procesul de negociere. În cazul în care una dintre părți nu are intenția de a negocia dar se găsește la masa de tratative, acest fapt se datorează unei strategii bine trasate de el înainte. Simulacrul are câteva obiective bine definite și disimulate;

- de a evita o confruntare directă sau „accidentală” dar nefiind dispus să cedeze nimic la „masa verde” (ex. Războiul rece);
- de a demonstra reaua intenție a interlocutorului sau astfel încât să își poată justifica o lovitură de forță (ex. Culoarul Dantzig, invazia din Irak);
- de a induce interlocutorului faptul că se dorește obținerea unui acord (ex. Jaruzelski-Solidaritatea-Biserica Catolică);
- de a câștiga timp pentru modificarea raportului de forțe prin obținerea de informații strategice sau avans pe câmpul de luptă (ex. Mussolini în Abyssinia, negocierile de la Paris între USA și Vietnam);
- de a-și epuiza adversarul prin așteptare și tragere de timp (ex. negocierile dintre guvernul Tăriceanu și sindicatul din învățământ).

Ca factori principali, în absența unui simulacru de negociere, în ipoteza de început din interiorul unui sistem politic, spre exemplu, între guvernanti și un grup de interese atât din domeniul elaborării deciziilor cât și cel al aplicării lor ar trebui să se țină cont de următoarele variabile¹²:

- raportul de forțe existent între cele două părți;
- amploarea revendicărilor;
- mijloace de presiune disponibile și de o parte și de alta;
- reacția opiniei publice;
- importanța numerică a categoriei sociale reprezentate;
- valoarea morală și politică a cauzei apărute;
- alianțe posibile (variabila care conduce la apariția de negociere de tip bilateral-compus).

Dacă acestea sunt primele elemente care ar urma să fie de luat în calcul într-un proces de negociere de tip bilateral-simplu, datorită complexității procesului, și posibila prelungire a lui mai pot apărea și factori secundari care pot modifica balanța de putere și pot conduce la o lipsă de rezistență a puterii la presiunea grupurilor;

- controlul surselor de informație;
- capacitățile intelectuale, afective și morale ale guvernanților (ex. o mare parte din oameni politici își ajută regiunea de origine);

¹² P. Claeys, *Sociologie politique interne*, Editura Complexe, 2002, pp. 25-89.

- integritatea guvernanților sau realizarea propriilor interese;
- sensibilitatea față de reacțiile opiniei publice;
- autoritatea de care dispun și capacitatea de a o pune în mișcare;
- efectul presiunii la care pot fi supuși.

BILATERAL-COMPUS; o situație bilateral-simplu poate evolua într-o situație bilateral-compus prin angrenarea altor grupuri de presiune sociale în mecanismul de negociere. Așa cum arătam mai sus posibilitatea formării de alianțe cu diferiți alți actori sau grupuri de presiune în procesul de negociere face ca întreg procesul să se extindă pe orizontală.

Acomodarea și găsirea unui acord este cu atât mai dificilă cu cât numărul participanților crește (revendicările pot fi diferite și trebuie ținut cont de specificul fiecărui nou participant de la masa «verde»). În general, guvernanții încearcă să limiteze extinderea pe orizontală deoarece concesiile sunt mult mai importante decât în cazul dialogului cu un singur actor. Pe de altă parte sindicatul sau grupul de interes este

interesat să atragă în procesul de revendicare-negociere alți actori pentru a crește presiunea asupra guvernanților.

Pe tot parcursul procesului de negociere apare ca principiu de bază respectul mutual dintre participanți și excluderea oricărui raport de autoritate dintre interlocutori. Dar cum poate fi exclus acest raport de autoritate atât timp cât interlocutorii săi se găsesc pe poziții ierarhice diferite (ministru-sindicalist, patron-salariat, stat dominant-stat în curs de dezvoltare¹³ etc.)?

Principalele modalități ar fi:

1. Se poate obține prin suprimarea relației de autoritate pe toată durata negocierii. Iar participarea la negociere directă este condusă de protagoniștii direct implicați. Observăm acest fapt din ce în ce mai des în zilele noastre. Ambele părți se angrenează în negociere fiecare încercând să demonstreze celeilalte părți „forța” de care dispune sau disponibilitatea ei. Ambele caracteristici sunt bine primite de „media” în general și de populație în particular (ex. orice tip de grevă sindicală în care ministrul/prim-ministrul

¹³ Procesul de negociere dintre USA și Iran a îmbrăcat multe valențe de la începutul lui din 1979. În prezent datorită obstinței USA de a condiționa orice continuare de negociere în vederea reluării de relații diplomatice dintre cele două state, de faptul că Iran trebuie să renunțe la îmbogățirea uraniului, să se supună inspecțiilor efectuate de experți IAEA (International Atomic Energy Agency) procesul de negociere este în impas. Programul nuclear iranian a început în ani '50 cu sprijin din partea USA. (10.05.2007 – Agence France-Presse – „Iran a blocat accesul inspectorilor IAEA”).

negociază direct cu liderul/liderii sindical(i).

2. Prin intermediul unor negocia-tori – delegații care se situează la același nivel. Acest tip de negociere va dura mai mult timp dar acordul final va fi de durată. Datorită caracterului său discreționar „media” face multe speculații pe marginea agendei de negocieri punând în pericol destul de des avansul acestora.

În cazul în care actorii sunt două state, iar conflictul se extinde pe ori-zontală prin cooptarea de alte state și de o parte și de cealaltă, el poate degenera într-o acțiune violentă dacă balanța de putere este echilibrată dar persistă o nemulțumire majoră a unei părți (Primul Război Mondial).

În cazul în care raportul de forțe este net în favoarea unei părți apar doua situatii de anvergura, radical

opuse; o negociere de foarte lungă durată¹⁴ sau declanșarea unei acți-uni violente împotriva uneia dintre părți; războiul din ex-Iugoslavia¹⁵. În acest caz asistăm la o amplificare a conflictului pe verticală unde pot apărea mutații de ordin etic¹⁶ în rân-durile celor care au cedat sau sunt în curs să cedeze mai mult la masa tratativelor sau în fața conflictului vio-lent. Mass-media se mobilizează în general în sprijinul celui mai „slab” cotel dacã nu are interese obscure și bine finanțate ceea ce este cel mai des cazul (ex. runda de negocieri de la Doha, războiul din ex-Yugoslavia, războiul din Irak). Altfel spus asistăm la o manipulare a opiniei publice cu asentiment/complicitate din partea statelor dezvoltate. Același sistem de operare se întâlnește și în cazul unei negocieri între guvernanti și sindi-cat/sindicate. Guvernul poate coopta

¹⁴ Runda de negocieri de la Doha, sub auspiciile Organizației Mondiale de Comerț, a început în 2001 în context de conștientizare a necesității liberalizării comerțului internațional cu obiectiv explicit de a participa la dezvoltarea țărilor din „lumea a treia” (LT) și a celor în curs de dezvoltare(CD). Eșecul înregistrat în negocieri s-a datorat în principal capitolului „agricultura” (accesul produselor agricole din țările LT și CD pe piața țărilor dezvoltate, acordarea de subvenții). În general negocierile și divergențele cele mai importante au loc între așa zisele „Grupuri structurate” (organizații regionale – ASEAN, MERCOSUR...) și Grupuri reprezentative (SUA, Canada, Japonia, UE) – *Le Devoir*, 18.07.2006. „Guvernul USA a crescut recent subsidiile din agricultura cu 190 miliarde \$.-J. Stiglitz (Debates in International Relations, 2010 Pearson Educational p.87),

¹⁵ Michel Collon, *Poker Menteur – Les grandes puissances, la Yougoslavie et les prochaines guerres*, Editions EPO, 2002, pp. 9-49.

¹⁶ Daniel Goleman, *Healings emotions; conversations with Dalai Lama*, Edited by Mind Life Institute, 1997, pp. 24-41. („etica occidentală prezintă trei componente principale, individualism, raționalism și perfecționism care se pot modifica numai în urma unor traumatisme psihice importante”).

lideri sindicali în sfera politicului făcându-i pe aceștia din urmă direct interesați de soarta lor personală.

Revenind la cele două exemple menționate mai sus diferența dintre acestea este majoră – război sau negociere. Diferențierea s-a făcut datorită apariției variabilei de ordin umanitar (drepturile omului) și a celei de extindere pe orizontală (numărul de state cooptate în procesul de negociere crește) care vine și se adaugă la ipoteza problematicii.

Dacă în cazul „runde de negocieri de la Doha” țările participante sunt numeroase și au acces larg la mass-media în general (cel puțin la nivelul lor regional), în cazul Yugoslaviei aceasta nu a reușit să își atragă de partea ei aliați (mai puțin Rusia) iar mass-media occidentală, în principal, îi era cât se poate de ostilă¹⁷. Și într-un caz și în celălalt câștigătorii sunt cei care fac parte din grupul țărilor dezvoltate¹⁸.

Iar mijloacele de influențare, constrângere și îngădire a populației din țările Occidentale, pentru a-i determina să urmeze un curs favorabil intereselor de moment ale guvernanților

lor, iese în afara cadrului democratic cu care Occidentului îi place să se afișeze în caz că expertiza îi este solicitată¹⁹.

În același timp, competiția dintre țările aparținând economiei de piață este cât se poate de acerbă. Așa cum am arătat mai sus, privitor la negocierile de tip bilateral – compus, în cazul participării a două state sau organizații internaționale/regionale – interesul părților este de a atrage colateral și alți participanți sau de a limita atragerea acestora în funcție de raportul de forțe inițial și evolutiv. Probabil cel mai bun exemplu în acest sens este negocierea din cazul „conflictului bananei”.

În fapt, „conflictul bananelor” consista într-un diferend politic și economic între UE care din deziderente de ordin protecționist și economic oferă fostelor ei colonii, în marea lor majoritate (țări ACP – Africa, Caraibe, Pacific), un cadru preferențial pentru exportul bananelor (acest cadru convențional este o reflexie a politicii europene în materie de cooperare comercială și ajutor economic începută

¹⁷ Michel Collon, *ibid*, p. 9.

¹⁸ Alain Faujas, *Le Monde*, 30.07.2008.

¹⁹ Odată cu începerea ostilităților dintre NATO și ex-Iugoslavia, guvernul Belgiei emite o ordonanță prin care interzice oricărei forme de demonstrație publică. În ciuda acestei ordonanțe demonstrații au avut loc, în sprijinul sârbilor și s-au soldat cu arestări și constituirea de dosare penale – *Le Soir*; 25.03.1999, RTBF din 25.03.1999 ora 19,00.

de U.E. din 1975 – Convenția de la Lome²⁰).

Statele Unite, partizana a unei politici de liberalizare totală a pieței economice, se contrapune, iar Organizația Mondială a Comerțului (OMC) joacă rolul de arbitru și judecător în același timp în acest conflict. Chiar dacă în faza inițială SUA nu apare ca protagonist principal al conflictului ea este principala beneficiară după 8 ani de negociere²¹. Acest lucru a fost posibil datorită următorilor factori:

- sistemul administrativ american s-a adaptat rapid la oportunități de piață și sprijină în mod constant investițiile americane în străinătate;
- SUA reușește să capeteze și alte state sau organizații internaționale în sprijinul cauzei sale;
- strategie de negociere bine pusă la punct;
- eficiența lobby-ului său.

Dacă aruncăm o privire asupra principalelor conflicte pe care OMC

²⁰ Convenția de la Lome (Togo) este un acord de cooperare comercială semnat între UE și țări ACP care oferă posibilitatea celor 79 țări membre ACP de a se adapta la economia de piață europeană. Acordul de la Lome a fost semnat în 1975 după care a fost reînnoit în 1979 (acord Lome II – 57 țări ACP asociate), în 1984 (Lome III – 66 țări ACP asociate), în 1990 (Lome IV – 70 țări ACP asociate). În 2000 convenția de la Lome este înlocuită cu acordul de la Cotonou (Benin) pentru o perioadă de 20 ani (79 țări ACP asociate).

²¹ Principalele faze din „conflictul bananelor”;

- 1993 – UE crează Organizația Comună pentru Piața de Banane (OCMB) cu scopul de a armoniza politica de import de banana în UE. Țările ACP obțin posibilitatea de a exporta cantități mai mari de banane pe piața UE și la tarife vamale mai scăzute în raport cu țările non-ACP;
- 1994 – Cinci țări din America Latină (non-membre ACP) depun plângere pe lângă OMC privitor la acordul semnat între UE și țările ACP;
- 1995 – UE împreună cu cele 5 țări ajung la un compromis;
- 1996 – Cinci noi state din America Latină depun plângere pe lângă OMC pentru tratament discriminatoriu. Cele „cinci state” sunt sprijinite direct de administrația SUA care începe să se implice în procesul de negociere. USA amenință UE cu instaurarea de taxe vamale excedentare la o gamă largă de produse importate din UE dacă aceasta nu cedează în favoarea țărilor din America Latină;
- 1997 – OMC tranșează în favoarea USA și celor 5 țări din America Latină. USA cere UE o reformă a sistemului comunitar și determină cele 5 țări să refuze compensația comercială europeană în valoare de 2,5 miliarde \$;
- 1998 – mediatorul OMC indică termenul definitiv de un an pentru ca UE să se conformeze cu decizia din 1997 (reforma comunitară și reducerea barierei vamale);
- 1999 – USA introduce măsuri de retrorsiune tarifară pentru o gamă de produse UE;
- 2001 – acord survenit în urma negocierii dintre SUA (care reprezenta interesele celor 5 țări din America Latină) și UE. Europa se deschide complet și bananelor din țările Americii Latine.

Fazele de negociere și strategia aplicată de USA; După ce împinge un grup de 5 țări din America Latină ca să negocieze cu UE pentru a sonda gradul de permeabilitate și concesiile europene, USA se așează direct cu un al doilea grup de țări. Ea nu putea obține în nici un caz mai puțin decât a obținut primul grup de 5 țări. Principalele societăți exportatoare de banane din lume (colectarea din țările de producție, transport până la consumator...) sunt americane (75%); Chiquita, Dole, Del Monte.

le-a soluționat în ultimii ani vom constata fără surprindere de altfel că peste 2/3 din cazurile soluționate sunt în favoarea țărilor dezvoltate²². Deci putem concluda că regulile care decurg din procesul de negociere pot fi diferite funcție de exigența și puterea negociatorului²³.

TRILATERAL – model de negociere specific prin care un stat/state inițiază concomitent negocieri cu:

- un alt stat/state;
- organizații regionale sau internaționale;
- diferite grupuri de presiune (sindicat).

Procesul de negociere se desfășoară printr-un joc de prognoză și anticipare ținând în permanență cont de evoluția negocierii externe.

Pe lângă exemplul conferit de „runda de negocieri de la Doha” cel mai apropiat exemplu poate fi considerat criza financiară și economică pe care o traversează Occidentul actual. „Challenge-ul” este de talie, reforma sistemului financiar mondial și redemararea economiei, în principal a țărilor G-20 (care la rândul lor ar pune economia mondială în mișcare), în contextul în care mai toate

instituțiile internaționale (militare, economice, politice) sunt o reflexie a trecutului marcat de perioada „războiului rece”²⁴.

Altfel spus modelul de negociere „trilateral” ne arată că mandatul de negociere inițial al țării respective se regăsește într-un final foarte diluat în cadrul mandatului organizației din care face parte. Ca aceasta la rândul ei să înceapă negocierea cu o altă organizație internațională sau stat.

Pe de altă parte statul începe negociere cu actorii interni care înregistrează o diminuare a condițiilor lor de viață iar grevele se succed în ritm crescând (greva metalurgiștilor – Germania, 2010; greva companiilor aeriene – Franța, 2010; Italia, 2010; Belgia, 2010; greva șantierelor navale – Polonia; greva personalului din învățământ, România, Italia, Franța; grevele din Grecia din ultimul an, Portugalia, Irlanda...). Deci presiunea se exercită din două direcții concomitent. Cel mai bun exemplu în acest sens este Grecia care negociază în prezent cu FMI și UE acordarea de fonduri suplimentare. În același timp guvernul Grec face față unor greve interne deosebit de puternice.

²² Elie Sadigh, *Organisation Mondiale du Commerce – La supercherie*, L'Harmattan 2008, p. 23.

²³ *ibid*, p. 24.

²⁴ Z. Brzezinski, B. Scowcroft, *America and the World*, N.Y., Published by Basic Books 2008, p. 30.

Dar cu siguranță pentru guvernanți, referitor la negocieri interne, negocierile cu încărcătura cea mai mare de responsabilitate sunt (sau ar trebui să fie) cele care au loc cu sectorul de învățământ și de sănătate. Ambele sisteme sunt generatoare de forță de muncă de calitate și longevitate în muncă a personalului.

De principiu statele mențin un nivel rezonabil de salarizare și condiții pentru aceste două sectoare de activitate considerate cheie pentru „sănătatea” economiei lor. Criza financiară prezintă și demonstrațiile/grevele sindicatelor din învățământ, sănătate și mediu agricol demonstrează fragilitatea sistemului economic în care trăim la timpul prezent și fuziunea dintre sistemul Administrației Publice și Politic în detrimentul populației.

CONCLUZIE:

Secolul XXI ne supune evidenței că negocierea ca instrument în Relațiile Internaționale se diluează în permanență prin apariția sistemului de comandă sau autoritate în favoarea organizațiilor supra-statale sau mai curând a câtorva state ale lumi care fac parte din civilizația Occidentală sau ideologic vorbind al capitalismului liberal.

Capitalism liberal văzut de Fukuyama ca „the end point of mankind’s ideological evolution” și „final form of human government”²⁵.

Cu tot respectul pentru opera colegului meu nu pot să nu remarc că, deși liberalismul capitalist este în ofensivă, mai există și alte centre de putere, nu numai financiare dar și ideologice și care se manifestă cu acuitate. Mă gândesc la Rusia („democrație direcționată” – vezi discurs V. Putin în plenul partidului Rusia Unită 2009) sau la China. Deci cu siguranță nu avem în față un „end of history” ci doar un început de eră nouă în care reforma relațiilor internaționale se produce gradual și permanent și unde chiar dacă liberalismul capitalist se detașează în acest moment este greu de prezis dacă el va mai exista, un secol mai târziu, ca fiind „the most enduring and influential philosophical tradition to have emerged from the European Enlightenment”... „a model of economic organization which argues that market capitalism best promotes the welfare of all most efficiently allocating scarce resources within society”²⁶.

La nivel de stat asistăm la un proces de fuziune între Guvernanți-Administrația Publică care se impune ca

²⁵ Fukuyama F. *The end of History and the Last Man*, London, 1992, p. XI-XII.

²⁶ Scott Burchill and Co, *Theories of International Relations*, Palgrave-Macmillan, 2009, p. 57.

entitate împotriva Societății Civile în ansamblul ei și a Întreprinderilor Mici și Mijlocii. Negocierea și în acest caz este un simulacru sau inexistentă (Grecia). Drepturile și libertățile cetățeanului se restrâng în favoarea unei creșteri a așa zisei securități personale (fumatul este interzis în locurile publice...), de stat (taxele la obiectele de lux, alcool, petroliere... cresc permanent neținând cont de fluctuațiile prețului la energie sau materii prime, numărul funcționarilor de stat crește permanent), regionale (*aquis communitaires* pentru țările în proces de negociere pentru adeziune la UE...). Terrorismul vine să accentueze și mai mult acest fenomen de cerere de securizare în detrimentul libertății.

Cu cât gradul de securitate (S) al persoanei „X” crește, cu atât gradul lui de libertate (L) scade și invers. Iar libertatea este funcție de doi factori; interni (Fi) specifici țării respective și externi (Fx).

$L = f(F_i + F_x)$ unde $F_i > F_x$ – pentru ca libertatea să existe.

În tot acest proces populația este percepută de partidele politice ca masă de manevră care își schimbă polul de susținere anticipativ. Singura ei modalitate de luptă rămânând absența de la vot sau votul la „extreme”

în ideea bulversării sistemului politic formulat de tandemul Guvernanti-Administrația Publică. Rareori participarea la vot în primele 15 țări membre UE a depășit 50% în ultimii 10 ani.

Țările care au accesat la UE începând din 2004 au un procent de vot în descreștere iar la următoarele alegeri – conform statisticilor – se vor plasa pe același trend, sub 50% participare la vot. Dezaprobarea față de politicile promovate de toate partidele politice perindate la putere, de faptul că populația este prizonieră și masa de manevră a Guvernărilor de toate orientările s-a manifestat prin demonstrații de mare intensitate în ultimele luni de zile în Spania (Poarta del Sol-Madrid), Belgia (Place Flagey), Portugalia, Franța (Paris). Mesajul a încercat să fie mistificat și reorientat de o mare parte a mass-mediei, tributară intereselor unor multi-naționale dar el totuși a fost perceput așa cum s-a emis. „Nu mai vrem partide politice și oameni politici mincinoși. Voi statele UE ridicați-vă acum! „Puterea e în mâna noastră, nu a voastră!”.

Dacă la nivel macro putem vorbi de o „lipsă de democrație la nivel global” de „slăbirea statului ca națiune” și că „...globalization may not be the cause of failed states, it has in some

instances contributed to them”, la nivel de entitate națională/stat putem vorbi de apariția treptată a unei dicaturi a democrației²⁷.

Ca exemplu în plan al Relațiilor Internaționale, este refuzul Occidentului de a negocia în conflictul din Libia cu autoritățile de drept a acestui stat încă susținute de mai bine de jumătate din populație.

Tot așa, situația prezentă din Grecia ne arată că negocierea ca element de soluționare a fost eludat, iar autoritățile de stat impun societății o soluție impusă din exterior. Din acest caz mai apare vizibilă și faptul că un gigant cu picioare de lut, Uniunea Europeană, are nevoie de o reformă instituțională de profunzime unde numai negocierea poate aduce o soluție pe timp îndelungat. Dar cum să procesezi o astfel de reformă când toți liderii europeni sunt rezultatul unui compromis care generează personalități șterse sau fără carismă?

Ne putem pune întrebarea dacă ajungem să înțelegem limitele negocierii!?

Negociere efectivă rămâne numai la nivelul țărilor între care raportul de forțe este egal sau aproximativ egal, la nivelul organizațiilor internaționale,

al relațiilor interpersonale (nu întotdeauna) sau relațiilor de afaceri. În momentul în care diferența de putere este net în favoarea unui stat (ex. USA-Libya, USA-Irak...) sau instituții de stat (Grecia, Irlanda...) decizia se ia prin impunerea soluției celui mai slab.

În schimb dacă condițiile au un grad de complexitate internațional ridicat iar soluția armată nu poate fi impusă rapid, statul dominant va opera o întoarcere de 180 de grade, de data aceasta în favoarea negocierii (în 17.06.2011 ONU a anunțat că retrage guvernul Taliban de pe lista organizațiilor teroriste și USA începe negocierile cu acesta).

În Administrație Publică, în general, negociere îmbracă valori evolutive importante care conduc la stabilizare și securizarea personalului sau a sectorului de activitate, fără de care statul-națiune nu ar putea funcționa.

Aici încă negocierea prevalează (nu trebuie generalizat însă – vezi ex. Greciei la timpul prezent, al USA în bătălia contra drogurilor lansată de Președintele Nixon și care a costat până în prezent statul mai bine de 1 trilion de \$ fără nici un rezultat, iar deficitul bugetar al țării este în acest moment de 1,5 trilioane \$. În comparație

²⁷ Joseph E Stiglitz, *Debates in International Relations*, capitol „The overselling of globalization”, Editura Pearson, 2010, p. 86.

vezi cazul Portugalia, Elveția, Olanda²⁸ în detrimentul raportului de autoritate cum este în cazul relațiilor internaționale.

Țările Europei Centrale și de Est sunt încă într-un proces de remodelare și refacere a sistemului Administrației sale Publice. Ingerințe repetate a politicului pentru promovarea unor interese de grup, au condus mai

degrabă la o amânare a modernizării sistemului său. Iar personalul din Administrația Publică este încă neformat să facă față prezentului dar mai ales viitorului – reformei. Însă modelul pe care îl urmează nu este altul decât cel pe care UE 15 în forma anterioară lui 2004, l-a trasat și parcurs până în prezent.

²⁸ BBC infos – 17.06.2011 „war on drugs”.

Fondul și forma

Virtuțile și servituțile *Muncii Patriotice*

Drd. Valeriu Antonovici¹

Cuvinte cheie: munca patriotică, omul nou, cult al muncii voluntare, patriotism, recalificare

INTRODUCERE

Pentru a răspunde temei propuse mai întâi de toate voi contextualiza și defini ce a însemnat *Munca Patriotică* (MP) în perioada comunistă, de ce a fost impusă, prin ce mecanisme, cum a fost justificată de autorități la momentul impunerii ei, dar și cum a participat populația la acest tip de activitate. De asemenea, voi analiza și memoriile celor care au participat la astfel de munci (atenție, vorbim aici de memoriile lor după o perioadă de douăzeci de ani de la căderea comunismului – acestea pot fi influențate de eșecul sau succesul pe care l-au avut/suferit în ultimele două decenii). Analiza cadrului istoric și juridic va evidenția dacă a existat vreo coerență

în deciziile luate de către autorități și dacă nu cumva *Munca Patriotică* a contribuit, voit sau nu, la crearea unui nou tip de atașament față de țară și dacă crearea *Omului Nou* nu a avut în vedere în primul rând modul de raportare și atașare a „cetățeanului” la/față de anumite valori (patriotice) – la crearea unei noi identități naționale.

Articolul de față are la bază o cercetare calitativă desfășurată în perioada 2009-2011; Metodologia cercetării: analiză de presă (1970-1989 – 5 publicații centrale); analiză de conținut a celor optzeci de interviuri deschise cu persoane care au efectuat MP; analiza legislației și a discursurilor oficiale din acea perioadă; texte ideologice și memorii.

¹ Beneficiar al proiectului „Burse doctorale în sprijinul cercetării: Competitivitate, calitate, cooperare în Spațiul European al Învățământului Superior”, proiect cofinanțat de Uniunea Europeană prin Fondul Social European, Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

CADRUL ISTORIC ȘI JURIDIC

Munca Patriotică a fost o practică cotidiană pentru majoritatea românilor în perioada comunistă: aici vorbim de anumite tipuri de astfel de activități impuse inclusiv copiilor de grădiniță (colectarea de hârtie și sticle), a celor din școli și licee (acțiunile celor 3R – Recuperare, Reciclare, Refolosire – plus practica agricolă/industrială), a celor din fabrici și uzine (de la sortat cartofi până la lucrări de finisaje prin blocurile nou construite sau construirea metroului sau a Aeroportului Otopeni), a țăranilor sau intelectualelor (munci agricole, de amenajare a unor spații de recreare și odihnă etc.).

Conceptul de *Marile Șantiere Patriotice* a fost „importat” la rândul său din Uniunea Sovietică – o practică stalinistă. În anii '50 aceste șantiere pe de o parte erau locurile de reeducare a celor din pușcăriile staliniste, iar pe de altă parte – locurile de „călire” și de „învățare” a unei meserii de către tinerii brigadierii veniți la muncă (Chelariu,

1976; p. 264). Mai târziu s-a încercat impunerea acestor practici în legislație și în cotidianul colectiv ca unele îndatoriri față de țară.

Astfel, prin simplul fapt că erai cetățean al Republicii Socialiste România erai obligat să depui „întreaga energie și capacitate de muncă în slujba intereselor generale ale poporului”, cel puțin așa spunea legea privind cetățenia română (Cap. 1, Art. 2)². De fapt, cu o zi înaintea publicării în Monitorul Oficial a Legii cetățeniei, a apărut și Legea nr. 20/1971³ privind Organizarea contribuției bănești și în muncă pentru efectuarea unor lucrări de interes obștesc. În preambulul acestei legi se vorbea despre nevoile de „satisfacere a necesităților de viață civilizată a populației”; pornind de la acest deziderat, *masele populare* hotărâsc, *în adunări*, „în mod liber consimțit (s.n.) să participe cu contribuție bănească și în muncă la ridicarea nivelului edilitar-gospodăresc, înfrumusețarea și înnobilarea peisajului

² LEGEA Nr. 24 din 17 decembrie 1971, privind cetățenia română, EMITENT: MAREA ADUNARE NAȚIONALĂ, PUBLICATĂ ÎN: BULETINUL OFICIAL NR. 157 din 17 decembrie 1971; iată și conținutul ART. 13, Persoana căreia i se acordă cetățenie română potrivit art. 10 depune jurământul de credință și loialitate față de Republica Socialistă România. Jurământul are următorul conținut: „Eu.... jur ca voi fi devotat patriei socialiste, poporului român și conducerii de stat a Republicii Socialiste România. Jur ca voi respecta cu sfințenie Constituția și legile țării și ca voi îndeplini cu cinste toate îndatoririle de cetățean, punând întreaga mea capacitate de muncă în slujba întăririi și apărării orânduirii sociale și de stat a Republicii Socialiste România”.

³ Buletinul oficial al Republicii Socialiste România, Anul VII – nr. 155, Partea I, joi, 16 decembrie 1971.

nostru rural și urban...”. După cum observăm, Legea nr. 20/1971 pune accentul pe consimțământul liber al locuitorilor din comunele, orașele, municipiile și sectoarele municipiului București care puteau „hotărî să contribuie cu bani și prin muncă la efectuarea lucrărilor de interes obștesc, prevăzute în prezenta lege” (art. 1).

În anii 1980 Republica Socialistă România trebuia să plătească datoria externă pentru a obține rapid o independență financiară absolută, acest fapt a dus nu doar la aplicarea unor politici de austeritate alimentară și energetică nemaîntâlnite în Europa pe timp de pace (Tismăneanu, 2006; p. 353), nu doar la „strângerea cureleii” – îndemnul dat unităților economice și populației la economisirea resurselor, ci și la impunerea unui nou tip de impozit populației. Cred că și din aceste considerente a luat naștere Legea nr. 1/1985⁴ privind autoconducerea, autogestiunea economico-financiară și autofinanțarea unităților administrativ-teritoriale. Aici întâlnim conceptul de *muncă pentru efectuarea unor lucrări de interes obștesc*.

În comparație cu Legea nr. 20/1971, cea de-a doua – venea cu o modificare majoră – și anume, obligativitatea cetățenilor de a participa

la muncile de interes public – astfel conform art. 15 – „Populația este obligată (s.n.) să contribuie la constituirea veniturilor bugetului de stat și a veniturilor bugetelor locale prin plata impozitelor și taxelor stabilite în condițiile legii. De asemenea, populația participă la dezvoltarea economico-socială a fiecărei unități administrativ-teritoriale prin contribuția bănească și în muncă pentru unele lucrări de interes obștesc”, iar cei care nu respectau această lege erau supuși unor sancțiuni și amenzi.

În baza legii din 1971, Consiliile Populare erau cele care decideau dacă populația dorește să efectueze o anumită lucrare de interes public, de genul construirea unei noi școli, îndiguirea râurilor, amenajări de spații verzi, etc. Pentru a fi aprobată o astfel de lucrare de interes obștesc, conform acestei legi, era nevoie de votul unei majorități de două treimi plus unul din voturi din totalul participanților la întrunirile locale, în timp ce noua lege, din 1985, a redus această majoritate la jumătate plus unu (Gabanyi, 2003; p. 290). Locuitorii erau obligați să muncească maxim șase zile pe an (art. 18, din Legea nr. 20/1971). Conform ambelor legi – așa cum am menționat și mai sus, locuitorii trebuiau

⁴ Buletinul oficial al Republicii Socialiste România, Anul XXI – nr. 6, partea II-a, luni, 18 noiembrie 1985.

să presteze anumite munci și să contribuie la realizarea acestor proiecte obștești cu o anumită sumă de bani stabilită de consiliile populare. Conform legii din 1971 contribuția în bani calculată pentru întreaga familie putea fi de 300 de lei, iar potrivit legii din 1985 această contribuție nu se mai calcula pe familie, ci pe „membru de familie apt de muncă. Dacă legea din 1971 prevedea faptul că la contribuția în muncă erau implicați bărbații cu vârsta cuprinsă între 18 și 55 de ani și femeile între 18 și 50 de ani, legislația din 1985 elimină limita de vârstă (Gabanyi, 2003 p. 290).

Ceea ce pot spune cu certitudine este faptul că în perioada 1975- 1983⁵ au scăzut drastic subvențiile de stat către autoritățile locale (aproape de 18 ori)⁶.

CONTEXT GENERAL ȘI IDEI DE ANALIZĂ

O dată cu venirea la putere a Partidului Comunist Român (PCR⁷) s-a schimbat nu doar Guvernul, ci și viața cotidiană a românilor. PCR a încercat să schimbe societatea și modul de a trăi în aceasta. Schimbările au avut la bază în primul rând concepțiile ideologice *marxist-leniniste*. O bună parte din acele „reforme” au fost preluate și implementate după modelul existent deja în URSS – vorbim de colectivizare, industrializare, modele culturale sau educaționale. Așa cum *munca* este un concept central în gândirea *marxist-leninistă* – Uniunea Sovietică a dezvoltat și un *cult al muncii voluntare*⁸. Atât discursul, cât și practica cu referință la acest aspect au fost preluate de majoritatea țărilor socialiste.

⁵ Conform Anuarului statistic al RSR 1984 citat și în Gabanyi 2003.

⁶ Teză susținută de mine în cadrul conferinței *Cultural and Political Developments during the Socialist Regimes of Central and Eastern Europe. Organizing Institution: The Department of Political Science, University of Bucharest, Romania, 24 apr. 2009. Paper: Which were the social and political consequences in Romania of the patriotic work?*

⁷ Chiar dacă de-a lungul timpului acesta și-a schimbat de mai multe ori denumirea, în lucrarea de față voi folosi, de cele mai multe ori, denumirea de Partidul Comunist Român (PCR) și nu Partidul Comunist din România (înainte de 1945) sau Partidul Muncitoresc Român (februarie 1948 – iulie 1965) pentru a nu crea o confuzie sau a deruta.

⁸ O altă formă de muncă *pentru patrie*, de bun exemplu de fruntaș, era și ceea ce s-a numit Stahanovism – curent apărut în anii treizeci în URSS după ce minerul Aleksei Stakhanov a realizat un record la scoaterea de minereu. Iată cum descria acest fenomen Oeriu: *Mișcarea stahanovistă nu ar fi putut apărea fără ridicarea paralelă a nivelului cultural, știut fiind că stahanovismul este sistematizarea științifică a muncii. Apariția stahanovismului în Uniunea Sovietică este un indiciu sigur de răspândire a culturii în masele celor ce muncesc* (Oeriu, 1946, p. 102). Întrecerile socialiste dintre școli/fabrici/uzine/instituii/etc. aveau acest caracter al muncii pentru patrie, răsfoind ziarele din acele timpuri se pot găsi titluri precum „Cât mai mult cărbune țării”, sau „Întreceri socialiste între...”, „Mii de tineri au ieșit la Munca Patriotică”, „Am depășit planul cincinal cu X% prin Y ore suplimentare și activități patriotice” etc., astfel de titluri sunt *standard/șablon* pentru întreaga perioadă analizată.

Și în Republica Socialistă România (RSR) munca era un concept central în „drumul spre construirea socialismului” și pentru socialism însuși, astfel, acesta, a schimbat anumite aspecte ale vieții cotidiene. În această încercare de construire a socialismului s-au schimbat nu doar prioritățile statului ca întreg, ci și o serie de aspecte la nivel micro – a vieții de zi cu zi în familie, gospodărie sau orice tip de grup social. Imediat după terminarea războiului, populația a fost chemată la „munci de refacere a țării” – la acest tip de activități a contribuit majoritatea populației – era vorba de reconstrucția orașelor, curățarea ogoarelor și a pășunilor, reconstrucția școlilor, spitalelor, drumurilor sau a instituțiilor de stat după război. Acest tip de activitate a durat doar câțiva ani. S-a apelat la acest tip de muncă făcând recurs pe de o parte la *patriotismul* oamenilor, iar pe de alta la economia ruinată după război (statul nu putea să plătească astfel de activități). În aceeași perioadă au mai apărut două tipuri de muncitori neplătiti: brigadierii și deținuții politici. Prima categorie de muncitori erau chemați la muncă prin intermediul a două tipuri de discursuri: unul de tip patriotic și altul de tip *recalificare*. Această *recalificare* nu se referea

doar la tinerii care nu aveau o meserie, ci și la cei care „nu aveau un trecut sănătos” – prin aceste munci, care puteau dura de la câteva săptămâni și poate până chiar la un an-doi, primeau un fel de „certificat de cetățean bun”. Cealaltă categorie – deținuții politici – munceau și ei pentru *reeducare*, conform ideologiei marxist-leniniste – munca l-a creat pe om – prin muncă omul a început să gândească, să se dezvolte – prin urmare ei nu munceau doar pentru că statului i-ar fi fost convenabilă o forță de muncă gratis, ci pentru propria lor „*dezvoltare*”.

Munca impusă tinerilor, prin ideologia oficială, era munca menită să disciplineze și să creeze „Omul Nou” într-o „societate multilateral dezvoltată” – „educarea tineretului prin muncă și pentru muncă” (Cernat, 2005; p. 328). Intelectualitatea trebuia să știe ce înseamnă munca de jos, munca de pe câmp, din fabrici și uzine, astfel se îmbina învățământul cu producția și teoria cu practica. Studenții și elevii alături de armată participau la strânsul recoltei și la muncile de pe Marile Șantiere ale Patriei – acolo unde „țara avea nevoie de ei”. „În socialismul real, munca prin excelență este munca manuală, în vreme ce activitatea intelectuală e considerată sterilă și suspectă, o „pierdere

de vreme” atât timp cât nu e pusă în slujba colectivității politizate” (idem; p. 328) – astfel, țărani și „domnii de la oraș” munceau cot la cot de dimineață până seara.

Odată cu creșterea unei noi generații și cu venirea la puterea a lui Nicolae Ceaușescu, treptat, a fost impus și termenul de *Muncă Patriotică*. Acesta apare atât în presa vremii, în discursurile oficiale, cât și în amintirile oamenilor intervievați sub mai multe forme: practică agricolă, practică, muncă voluntară, muncă patriotică, muncă pentru țară, serviciul muncii (la militari), acțiunea celor 3R, muncă în folosul obștii/comunității locale; apare și sub forme populare de contestare cu numele de munca volui-musai, munca voluntar-obligatorie, etc. Caracteristicile comune pentru aceste activități sunt următoarele: era vorba despre o muncă neplătită sau foarte ieftină, *protocolară* (în sensul că nu puteai să refuzi a o face), iar în cazul în care nu participai la ea erai sancționat în diferite feluri (fie că nu primeai o primă la salariu/o notă bună la purtare, sancțiuni pe line profesională sau de partid sau chiar sancțiuni fizice) și era una justificată (la nivel discursiv) prin necesitate ideologică, economică și umană (se puneau accentul pe caracterul ei de voluntariat și valorile patriotice/socialiste).

Dacă la început munca era un *instrument* de reeducare, o *armă* folosită de puterea politică pentru a câștiga *războiul* simbolic dintre *faptele mărețe* ale noului și vechiului regim, mai târziu s-a impus ca un fapt social normal. Munca pentru Patrie, pentru binele obștesc tindea să fie impusă simbolic (nu doar prin legi și măsuri economice), ca o valoare pozitivă la care să adere cât mai multe persoane. Prin urmare, atât timp cât simbolic investesti o instituție / o practică socială cu valori pozitive, valori de identificare națională, populația trebuie să fie (cel puțin) dispusă să asimileze acele practici. Chiar și în interviurile realizate *astăzi* cu persoanele care au participat direct la astfel de munci fac legătura dintre *Muncă Patriotică* cu următoarele două concepte: educare și conștiință, concepte cu o încărcătură simbolică pozitivă în procesul asimilării unei identități (individuale, colective, naționale) / caracter. În continuare, voi veni cu o scurtă analiză a interviurilor care evidențiază aceste două aspecte. Limbajul folosit în presă și în discursul public era următorul: *Educare prin muncă și pentru muncă*, ceea ce sublinia nu doar caracterul educativ, ci și pe cel de creație.

Statul era „constructorul direct” al socialismului, crea locuri de muncă,

plătea salarii și stabilea prețurile. „Munca” nu mai determina doar ordinea socială, ci din contră, ea a schimbat tot. După naționalizare și colectivizare munca a schimbat relațiile sociale, stilul de viață, dar și modul de raportare a cetățenilor față de puterea politică (acum angajator). Viața cotidiană a căpătat o nouă definiție. Transformările din societate au creat nu doar o nouă clasă socială – muncitorii, ci și o nouă identitate națională (una socialistă). Din punct de vedere economic, ideologic, dar mai cu seamă identitar – era nevoie de impunerea unui anumit tip activitate care să-i unească pe oameni, să îi facă mândri că au participat la construcția țării, la strângerea recoltelor sau la depășirea planurilor. Analizând astăzi interviurile realizate pe această temă, îmi pot da seama că acel discurs propagandistic și-a atins scopul într-o anumită măsură. Peste jumătate din răspunsuri au fost unele pe care le putem încadra în categoria: *nostalgie identitară*. Mai cu seamă un mod de justificare a trecutului și de contestare a prezentului. De la această categorie vom auzi foarte des argumente precum: „Noi am construit metroul în București – *ăștia* [de azi] *ce au făcut?*” (Bărbat, 68 de ani) sau „am construit blocuri, uzine, am lucrat pentru patrie

sâmbete și duminici” (Femeie, 75 de ani) și „noi când vedeam o hârtie pe jos o strângeam, dar noi nici nu aruncam, pentru că prin acele munci Patriotice am dobândit conștiință [...] uite ce se întâmplă astăzi, copiii *ăștia* nu mai au conștiință” – această nouă conștiință indica și raportarea lor la un anumit tip de identitate.

MEMORIE ȘI IDENTITATE

Dacă la început munca în folosul patriei a fost impusă cu forța (muncile forțate), cu timpul acest tip de activități „neplătite” trebuiau impuse în cotidian ca pe ceva normal din următoarele rațiuni:

1. Crearea unei noi identități naționale care să se ghideze după următorul principiu: „Noi am construit țara, noi muncim pentru ea, ne identificăm cu politicile de stat” – practic nu s-a creat doar o noua identitate națională (socialistă), ci și o nouă memorie.

În multe interviuri subiecții mărturisesc că ei „au plantat parcurile, au construit metroul în București și au susținut o agricultură prosperă”. Spațiul geografic (de genul parcurile plantate de ei, drumurile construite, agricultura prosperă, etc.) le justifică trecutul și modul de a se raporta la prezent și viitor: atunci, ei, erau în centrul acțiunii.

2. Din rațiuni economice – impunerea ca obligatorie a muncii în folosul obștii, a fost un nou tip de impozit nu doar în bani, ci și în muncă (vezi analiza legislației), criza economică, penuria din sistemul socialist și datoriile externe determinând o exagerare a acestei practici.

3. Din punct de vedere ideologic sistemul trebuia să construiască și – *Omul Nou*. Acest lucru era posibil doar prin introducerea în cotidian a unui nou tip de gândire asupra a ceea ce înseamnă muncă, esența vieții, evoluția omenirii, implicare „civică”, ascultare, subordonare-respect față de superiori și reiterarea unui anumit comportament public.

Atât structura puterii politice, cât și relația cetățenilor cu instituțiile statului pot fi observate din comportamentul acestora și prin prisma experienței cotidiene. Nu pot exista una fără alta, atât puterea politică, cât și supunerea cetățenilor intersectându-se. Dacă documentele oficiale, presa, arhivele ne pot reda o anumită realitate a acelor vremuri, o anumită ierarhie și ordine socială, atunci memoria cetățenilor poate contextualiza anumite aspecte, nu doar din punctul de vedere al vieții

cotidiene individuale sau de grup, ci și al societății în ansamblul ei.

CONCLUZII:

Voi încerca să dau un răspuns direct la tema articolului: Efectele *Muncii Patriotice* din Republica Socialistă România **sunt** vizibile și astăzi. Interviuurile deschise începeau mereu cu o întrebare neutră, de genul „dacă aș fi un copil de cinci ani și v-aș întreba ce înseamnă muncă voluntară sau voluntariat – ce mi-ați spune?” – cu surprindere, o bună parte din răspunsuri au fost după următorul șablon: „La câtă muncă voluntară am făcut eu!!! Să fiu sănătos/asă”. Majoritatea celor intervievați percepeau Munca Patriotică, din cauza limbajului dublu din acea perioadă, drept o muncă voluntară. Prin urmare au asociat acea muncă impusă – cu voluntariatul. Mulți dintre acești subiecți mi-au povestit că nu au mai făcut astfel de munci după '89 pentru că nu i-a solicitat nimeni ori implicarea în activități voluntare este foarte scăzută în România⁹, ba chiar mai mult – „la începutul anilor nouăzeci nici nu se putea vorbi în public de activism, voluntariat sau implicare socială – pentru a nu fi confundat

⁹ Dau doar un exemplu: determinanți ai interesului pentru implicarea în guvernarea locală unde voluntari într-o asociație sunt doar 0,11%; *Euro Barometrul Rural: valori europene în sate românești*, Autorii studiului: Gabriel Bădescu, Mircea Comșa, Dumitru Sandu (coord.), Bogdan Voicu, Mălina Voicu, (p. 45) (www.soros.ro).

cu *comunismul*” (Femeie, 55 de ani), ori prin impunerea MP s-a creat și o rezistență față de tot ce înseamnă voluntariat și implicare socială.

O altă implicare a MP în ziua de astăzi este discursul identitar al unei

părți din populație. Aceasta nu se datorează doar sentimentului de comunitate creat în perioada studiată prin intermediul acestor practici, ci și lipsei de aplicare a unor politici identitare de după 1989.

BIBLIOGRAFIE

- CERNAT, PAUL ș.a. (2005). *Explorări în comunismul românesc*, Ed. Polirom, Iași;
- CONFINO, ALON (1997). „Collective Memory and Cultural History: Problems of Method” in *The American Historical Review*, Vol. 102, No. 5, pp. 1386-1403 Published by: American Historical Association Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2171069> (accesat la 01.11.2009);
- CONFINO, ALON (2006). „Germany As a Culture of Remembrance: Promises and Limits of Writing History”, *Chapel Hill*: University of North Carolina Press, forthcoming;
- DELETANT, DENIS (2006). *România sub Regimul comunist*, Fundația Academia Civică, București;
- GABANYI, UTE ANNELI (2003). *Cultul lui Ceaușescu*, Ed. Polirom, București;
- GIDDENS, ANTHONY (1997). *Sociologie*, Ed. Bic All, București;
- KOLAKOWSKI, LESZEK (2009). *Principalele curente ale Marxismului*, vol. I, Editura Curtea Veche, București;
- MARX, KARL, ENGELS, FRIEDRICH, îngrijită de Cristian Preda. (2006). *Manifestul Partidului Comunist, ediția a II-a*, Editura Nemira, București;
- OERIU, SIMION (1946). *Omul sovietic*, Editura „Cartea Rusă”, București;
- PATTON, MICHAEL QUINN (2002). *Qualitative Research & Evaluation Methods*, 3th edition, Sage Publications, pp. 339-380;
- TISMĂNEANU, VLADIMIR (2005) *Stalinism pentru eternitate*, Ed. Polirom, Iași.